

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

NİETZSCHE FELSEFESİNDE DEĞERLER, DİN VE ZAMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Naciye Leyla BAYDEMİR

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

2024 - Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

NİETZSCHE FELSEFESİNDE DEĞERLER, DİN VE ZAMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Naciye Leyla BAYDEMİR

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

2024 - Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 29.05.2024 tarih ve 1151/5 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Felsefe Anabilim/Anasanat Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Naciye Leyla BAYDEMİR'in "Nietzsche Felsefesinde Değerler, Din ve Zaman" adlı tezi incelemiş ve aday 23.07.2024 tarihinde saat 11.00 da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ

Üye

Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

Üye

Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA

YEMİN

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak sunduğum “Nietzsche Felsefesinde Değerler, Din ve Zaman” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.13../08./2024

Naciye Leyla Baydemir

Nietzsche Felsefesinde Değerler, Din ve Zaman

ÖZET

Bu tezin amacı, Friedrich Nietzsche'nin felsefesinde değerler, din ve zaman kavramlarının nasıl işlendiğini ve birbirleriyle olan ilişkilerini incelemektir. Nietzsche'nin, Batı düşüncesinde hakim olan metafiziksel değer yargılarına, Hristiyan ahlakına ve diğer dinlere yönelik eleştirileri, onun "değerlerin yeniden değerlendirilmesi" fikri etrafında şekillenmektedir. Bu bağlamda tez, Nietzsche'nin değerleri nasıl eleştirdiği ve bu eleştirilerin onun din anlayışıyla nasıl iç içe geçtiğini detaylı bir şekilde analiz eder. "Değerlerin yeniden değerlendirilmesi" fikrinde "ebedi dönüş" doktrini merkezi bir role sahiptir. Nietzsche'nin değer, din ve zaman üzerine düşüncelerinin günümüz felsefesi ve kültürel eleştiriler üzerindeki etkileri de tezde irdelenir. Özellikle, modern toplumların din ve değerler konusundaki tutumlarının eleştirel bir perspektiften değerlendirilmesi, Nietzsche'nin felsefesinin süregelen önemini vurgular.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, Din, Değerler, Zaman, Üstinsan

Values, Religion and Time in Nietzsche's Philosophy

ABSTRACT

The objective of this thesis is to explore how concepts such as values, religion, and time are treated within Friedrich Nietzsche's philosophy, and their interrelations. Nietzsche's critique of the metaphysical value judgments prevalent in Western thought, Christian morality, and other religions, is centered around the idea of "revaluation of values." In this context, the thesis analyzes in detail how Nietzsche critiques values and how these critiques intertwine with his understanding of religion. The doctrine of "eternal recurrence" plays a central role in the idea of the "revaluation of values." The thesis also examines the impact of Nietzsche's thoughts on values, religion, and time on contemporary philosophy and cultural criticism. Particularly, the critical evaluation of modern societies' attitudes towards religion and values highlights the ongoing significance of Nietzsche's philosophy.

Keywords: Nietzsche, Religion, Values, Time, Übermensch

ÖN SÖZ

Friedrich Nietzsche, felsefî düşüncenin en etkileyici figürlerinden biridir ve felsefesi, değerlerin, dinin ve zamanın algılanışı üzerinde derinlemesine bir etki bırakmıştır. Bu tez, Nietzsche'nin bu üç tema etrafındaki düşüncelerini mercek altına alarak, onun fikirlerinin günümüz dünyasındaki yankılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Nietzsche'nin eleştirel felsefesi, bize, toplumumuzda kabul görmüş norm ve değerleri sorgulama cesareti verirken, din ve zaman kavramları üzerine yaptığı vurgularla da modern insanın varoluşsal sıkıntılarını aydınlatmaktadır. Dolayısıyla Nietzsche'nin düşüncelerini yeniden yorumlayarak, onun felsefesinin çağdaş dünyada nasıl bir anlam ve yer bulduğunu, bu düşüncelerin bizi nasıl etkilediğini ve toplum olarak geleceğe nasıl yön verebileceğimizi sorgulamak amacıyla kaleme alınmıştır.

Bu tezi hazırlarken bana destek olan herkese derin teşekkürlerimi sunarım. Öncelikle, değerli hocam Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ'a, tezin konseptinin geliştirilmesi ve metodolojinin şekillendirilmesi sürecinde gösterdikleri sabır ve rehberlik için minnettarım. Ayrıca, lisans eğitimimde bana sağlam bir temel kazandıran Prof. Dr. Arslan TOPAKKAYA'ya ve bölüm hocalarımdan Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN'a teşekkürlerimi sunarım. Süreç boyunca her daim yanımda olan, yol gösteren arkadaşım Arş. Gör. Esra HALICI'ya ve bu süreçte her türlü zorluğa, benimle katlanan Fırat DOĞAN'a özel teşekkürlerimi iletmek isterim. Tez sürecinde moral ve motivasyonumu artıran ailem, Hacı BAYDEMİR, Fidan BAYDEMİR, Nur Kübra AKTAMAR, Mehmet BAYDEMİR ve dostlarıma da minnettarım.

NACİYE LEYLA BAYDEMİR

Tarih: 27/05/2024

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NİETZSCHE FELSEFESİNDE DEĞERLERİN DÖNÜŞÜMÜ

1.1. HAKİKAT	5
1.2. GÜÇ İSTENCİ	14
1.3. NİHİLİZM	19
1.4. DEĞERLERİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	25

İKİNCİ BÖLÜM

NİETZSCHE FELSEFESİNDE DİN

2.1. NİETZSCHE’NİN DİNE BAKIŞI	37
2.2. DÖRT BÜYÜK DİN VE NİETZSCHE	52
2.2.1. Hıristiyanlık	52
2.2.2. Musevilik	67
2.2.3. İslamiyet	72
2.2.4. Budizm	74
2.3. TANRI ÖLDÜ SÖZÜ	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NİETZSCHE FELSEFESİNDE ZAMAN

3.1. BENİ DÖNÜŞ	85
-----------------------	----

3.2. ÜSTİNSAN İLE ZAMAN	91
SONUÇ	98
KAYNAKÇA	101

GİRİŞ

Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900), Batı felsefesinin en etkili ve tartışmalı filozoflardan biridir. Onun felsefesi, özellikle Batı düşüncesinin temel varsayımlarına yönelik radikal eleştirileri ve derin felsefi sorgulamalarıyla dikkat çeker. Nietzsche'nin değerler, din ve zaman üzerine olan görüşleri, onun eserlerinde merkezi bir konum işgal eder. Burada Nietzsche'nin bu temel kavramlar üzerine geliştirdiği düşünceleri derinlemesine incelenerek onun felsefesinin bu temel unsurlarla nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymayı amaçlanmaktadır.

Nietzsche, 15 Ekim 1844'te, o zamanlar Prusya Krallığı'na bağlı olan Röcken köyünde doğmuştur. Babası bir Lutheran papazı olan Nietzsche, genç yaşlarda babasını ve bir erkek kardeşini kaybettikten sonra, annesi ve kız kardeşi ile birlikte Naumburg'a taşınmıştır. Erken yaşta gösterdiği akademik yeteneklerle dikkat çeken Nietzsche, önce Schulpforta'da eğitim görmüş, ardından Bonn Üniversitesi'nde teoloji ve klasik filoloji okumuştur. Ancak kısa süre sonra teolojiden uzaklaşarak tamamen filolojiye yönelmiş ve bu alanda Leipzig Üniversitesi'nde öğrenimine devam etmiştir.

Akademik kariyerine, özellikle filoloji alanında katkılarıyla başlayan Nietzsche, Basel Üniversitesi'nde genç yaşta profesör olarak atanmıştır. Fakat sağlık sorunları ve felsefi düşüncelerine duyduğu derin ilgi nedeniyle akademik kariyerinden erken bir şekilde emekli olmuş ve hayatının geri kalanını bağımsız bir düşünür olarak geçirmiştir. Nietzsche'nin felsefesi, özellikle Batı metafiziği, tek Tanrılı dinler ve modern bilim anlayışı üzerine yaptığı eleştirilerle tanınır. Onun felsefesi, varolan değer yargılarını yıkmayı ve yerlerine daha gerçekçi, bireyi merkeze alan yeni değerler koymayı amaçlar.

Bu tez çalışmada, Nietzsche'nin değerler ve din üzerine olan eleştirilerinin, zaman kavramıyla nasıl iç içe geçtiği ayrıntılı bir şekilde irdelenecektir. Nietzsche, dinin birey üzerindeki baskıcı etkisini sorgularken, aynı zamanda zamanın subjektif algılanışını nasıl ele aldığını ve bu bağlamda geliştirdiği perspektiflerle nasıl bir alternatif sunduğunu açıklamaya çalışacağız. Nietzsche'nin felsefesinin zaman içinde aslında ne kadarda doğru olduğunu ve genel düşünce yapısının nasıl daha önceden çözümlendiği üzerinde durulacaktır.

Birinci bölümde, Nietzsche'nin hakikat kavramına yönelik eleştirileri detaylı bir şekilde incelenir. Nietzsche için hakikat, objektif bir gerçeklikten ziyade, bireylerin ve toplumların ihtiyaç ve arzularına göre şekillenen subjektif bir kavramdır. Bu perspektif, hakikatin bireyler ve gruplar tarafından nasıl bir güç aracı olarak manipüle edildiğini ve bu manipülasyonun toplumsal sonuçlarını açığa çıkarır. "Güç İstenci" bölümünde, Nietzsche'nin bu konsepti üzerinden insan doğasını ve toplumsal ilişkileri nasıl açıkladığı tartışılmaktadır. Nietzsche, güç istencini, bireylerin ve grupların kendi varlıklarını sürdürmek ve genişletmek için sürekli olarak güç arayışı içinde oldukları bir süreç olarak tanımlar. Bu bölüm, güç mücadelesinin bireysel özgürleşme ve kendini gerçekleştirme süreçlerinde nasıl bir etken olduğunu ve Nietzsche'nin bu bağlamda önerdiği ahlaki ve toplumsal açıdan yeniden yapılanmaları derinlemesine inceler. "Nihilizm" başlığı altında, Nietzsche'nin bu kavramı nasıl ele aldığı ve mevcut değer yargılarının çöküşünü nasıl yorumladığı ele alınmaktadır. Nihilizm, Nietzsche için, mevcut moral değerlerin çöküşünden kaynaklanan bir anlam ve amaç kaybı durumudur. Ancak Nietzsche, bu çöküşün aynı zamanda yeni bir değerler sistemi yaratma fırsatı sunduğunu da savunur. Bu bölümde, nihilizmin yıkıcı etkileri ve Nietzsche'nin bu durumdan çıkış olarak önerdiği yollar detaylı bir şekilde tartışılmaktadır. Son olarak, "Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi" bölümünde, Nietzsche'nin mevcut ahlaki ve toplumsal değer yargılarını nasıl eleştirdiği ve bireyin bu değerleri nasıl yeniden tanımlayabileceği üzerine odaklanmaktadır. Bu yeniden değerlendirme süreci, Nietzsche'nin önerdiği özgürleşme ve yeniden yapılanma sürecinin temelini oluşturur. Son olarak, Nietzsche'nin bireyin özgür iradesini kullanarak kendi değer yargılarını yaratma sürecini ve böylece daha özgün, kendi istek ve arzularına uygun bir yaşam sürme potansiyelini detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, Friedrich Wilhelm Nietzsche'nin din üzerine geniş ve derinlemesine eleştirileri incelemektedir. Nietzsche, dinin birey ve toplum üzerindeki etkilerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirir, özellikle Batı düşüncesindeki etkilerine odaklanır. Nietzsche'nin dine bakışı, dini inanç sistemlerinin baskıcı ve özgürlüğü kısıtlayıcı yönlerini vurgular, dinin insanları nasıl etkisiz kıldığını ve bireysel potansiyellerini nasıl sınırladığını analiz eder. Ayrıca, Nietzsche'nin dört büyük dünya dine yönelik eleştirileri de bu bölümde ayrıntılı bir şekilde irdelenir: Hristiyanlık, Musevilik, İslamiyet ve Budizm. Hristiyanlık, Nietzsche tarafından "köle

ahlakı" kavramı ile eleştirilir, bu dinin bireyin özgür iradesini nasıl körelttiği ve etkisiz kıldığı üzerinde durulur. Musevilik ilgili olarak, Nietzsche bu dinin tarih boyunca yaşadığı zulümlere ve bu zulümlerin Yahudi toplumunun karakteri üzerindeki etkilerine odaklanır. İslamiyet üzerine daha az yazmış olmasına rağmen, bu dinin de bireyin özgürlük alanını nasıl etkilediği üzerine görüşlerini sunar ve İslam'ın bazı yönlerini güçlü birey imajıyla ilişkilendirir. Budizm ise, Nietzsche tarafından genellikle olumlu bir ışık altında ele alınır; bu dinin nihilizmle benzer yönleri olmasına rağmen, bireyin içsel dünyasına ve meditasyon yoluyla kendini aşma pratiğine odaklanması nedeniyle farklı bir kategoriye koyulur. Son olarak, Nietzsche'nin ünlü "Tanrı öldü" ifadesi bu bölümde derinlemesine incelenmektedir. Bu ifade, Nietzsche'nin dinin toplumdaki rolüne ve birey üzerindeki etkilerine yönelik genel eleştirisini özetler ve Batı toplumlarında bilim ve rasyonel düşüncenin yükselişiyle birlikte geleneksel dini inançların zayıflamasına ve sonunda çöküşüne işaret eder. "Tanrı öldü" ifadesinin felsefi, teolojik ve kültürel yankılarını ve bu ifadenin modern düşünce üzerindeki etkilerini bu bölümde detaylı bir şekilde tartışılır.

Üçüncü bölüm, Friedrich Wilhelm Nietzsche'nin zaman kavramı üzerine düşüncelerini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Nietzsche'nin zaman anlayışı, onun felsefesinin temel taşlarından biridir ve bu bölümde, "Bengi Dönüş", "Üstinsan ve Zaman" başlıkları altında incelenir. "Bengi Dönüş" kavramı, Nietzsche'nin zaman döngüsel bir yapı olarak gördüğünün ve varoluşun tekrar eden doğasını vurguladığının bir ifadesidir. Bu kavram, her şeyin sonsuz bir döngü içinde tekrar ettiği ve her anın kaçınılmaz olarak yeniden yaşanacağı fikrini içerir. Bu düşünce, Nietzsche'nin zaman anlayışının ve varoluşsal temasının merkezinde yer alır. "Üstinsan ve Zaman" başlığı altında, Nietzsche'nin üstinsan kavramının zamanla olan ilişkisi irdelenmektedir. Nietzsche için üstinsan, mevcut insan durumunun ötesine geçebilen ve kendi değerlerini yaratabilen bireydir. Zaman, bu bağlamda, üstinsanın kendini gerçekleştirmesi için gerekli olan süreçler ve dönüşümlerle iç içe geçer. "Amor Fati" kavramı yani kaderi kabullenmek, Nietzsche'nin zaman ve varoluşsal kabulleniş üzerine düşüncelerini temsil eder. Bu kavram, yaşamın her anını, hem iyi hem kötü, kabul etme ve onları sevme fikrini vurgular. Nietzsche için bu, bireyin zamanın akışına ve yaşamın getirdiği zorluklara pozitif bir tutumla yaklaşmasını gerektirir. Nietzsche değerlerin yeniden değerlendirilmesi sürecinde zamanın oynadığı rolü ele alır. Bu

süreç, bireyin geçmişten gelen değer yargılarını sorgulaması ve kendi zamanına uygun yeni değerler yaratması gerektiğini öne sürer. Bu, zamanın dinamik ve değişken yapısının, değerlerin sürekli olarak yeniden değerlendirilmesini zorunlu kıldığı bir süreçtir.

Nietzsche'nin felsefi düşüncelerinin günümüz toplumsal ve bireysel dinamikleriyle ne denli uyumlu olduğu, özellikle değerlerin yeniden değerlendirilmesi bağlamında önemli bir sorunsaldır. Nietzsche'nin mevcut değerlerin çöküşü ve nihilizm ile ilgili düşünceleri, yeni değerler oluşturma gerekliliğini vurgular. Ancak, bu felsefi perspektiflerin modern dünyadaki karmaşık ve çok katmanlı değer sistemleri içinde nasıl uygulanabilir olduğu konusunda çeşitli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Özellikle, Nietzsche'nin "Güç İstenci" kavramı, bireylerin güç arayışının toplumsal ve bireysel anlamda getirdiği etik ve toplumsal sorunları gündeme getirirken, "Nihilizm" anlayışı mevcut değerlerin çöküşünden sonra yeni anlamlar yaratma süreçlerini sorgular. Ayrıca, Nietzsche'nin din ve zaman anlayışlarının, onun değerler felsefesiyle nasıl iç içe geçtiği ve bu anlayışların modern düşünce yapılarındaki etkileri üzerinde durulacaktır. Nietzsche'nin "Tanrı öldü" ifadesinin, Batı toplumlarındaki dini inançların zayıflaması ve çöküşü üzerindeki etkileri ile çağdaş toplumların din ve ahlak anlayışları arasındaki çatışmalar, Nietzsche'nin felsefesinin günümüz dünyasında nasıl bir dönüşüm ve uygulama gerektirdiği sorusunu ortaya koymaktadır. Bu tez çalışması, Nietzsche'nin felsefi düşüncelerinin çağdaş değerler sistemleriyle ilişkisini derinlemesine inceleyerek, bu değerlerin yeniden değerlendirilmesinde karşılaşılan problemleri ve bu problemlere yönelik potansiyel çözümleri ele almayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NİETZSCHE FELSEFESİNDE DEĞERLERİN DÖNÜŞÜMÜ

1.1. HAKİKAT KAVRAMI

Nietzsche felsefesinin temeli, iyi doğru ve gerçek olanı perdeleyen ve varsa yıkılmasına, başka bir ifadeyle put olarak adlandırılan şeylerin yıkılmaya çalışılmasına dayanır. Nietzsche'ye özgü bir felsefe yapma tarzı olan “çekiçle felsefe yapmak” da kendi deyimiyle putları, çekiçle, soru sorarak yıkmayı amaçlar. İnsanın yaşamını sürdürebilmesi için geçmişi oluşturan putları kırarak, parçalayacak bir güce sahip olması gereklidir. İnsan bu güce geçmişi sorgulayarak, yargılayarak sonunda ise mahkûm ederek ulaşır. Nietzsche eleştirilerinin odağına, yıkılması gereken, hatta yıkılan şeyler, yaşamı olumsuzlayan değerleri almıştır. Nietzsche bu değerlerin nasıl ortaya çıktığını, değerlerin nasıl değer olarak görüldüğünü, kim tarafından ve nasıl uygulandığını, değerlerle neyi amaçladıklarını ortaya çıkarmak ister. Bu yüzden onun eleştirileri genel olarak, monoteist ve Uzakdoğu dinlerini, modern bilimi, sanatı, ideolojileri, insan tarafından yaratılmış kültürü kapsamaktadır; daha özel olarak Platon ile başlayan, Hristiyanlık için temel sağlayan, Batı metafiziği ve hakikat anlayışları üzerine yoğunlaşmaktadır. Çok genel bir ifadeyle söylendiğinde, hakikat hakkında görüş belirten dürüst davranmamakta, insanlara yalan söylemektedir. Zira bir “hakikat”ten bahsetmek, bir hakikat ortaya koymak iç güdülerimize savaş açmaktır. Hakikatin ne olduğunu soranlar hakikati baş aşağı etmiş, yanıt bulamamış ve yaşamı olumsuzlamışlardır.

Sorulması gereken şey hakikatin neden istenildiği sorusudur. “*Hakikatin insan için değeri nedir?*” Nietzsche için hakikatin kendinde bir değeri bulunmamaktadır. “*Hakikat nedir?*” sorusunun cevabı tarihsel olarak oluşturulmuştur. Hakikatte kuşkuculuğa yer yoktur, denemeye izin vermemektedir. Bu anlamıyla, toplumsal pratik gereksinimleri içerisinde barındırmaktadır. Hakikat anlayışlarının arkasında, baştan çıkarıcı bir ahlak vardır. Platondan başlayarak görünürde kesinlik olarak hakikat anlayışı ortaya koymaya çalışanlar -Kant dahil- aslında “*yüce ahlaksal yapıyı*” oluşturmayı amaçlamıştır (Nietzsche, 2021: 11). Onlar için ahlak, aldatıcı görülen içgüdüden, duyulardan, oluştan, tarihten ve yalandan kurtarıcı bir yapıdır. Dolayısıyla ahlak yaşama hayır demektir.

Hakikat olarak kurgulananların temelinde sorgulanmaması istenilen değerler yatmaktadır. Nietzsche için “Şimdiye kadar tüm felsefe yapmalarda söz konusu olan "hakikat" değil başka bir şeydi, diyelim ki sağlık, gelecek, büyüme, güç ve yaşam” (Nietzsche, 2017: 16). Oysa ilk olarak hakikat kurgusunun değeri, değerlendirilmelidir; aksi halde felsefe görevini yerine getirmiyor demektir. Kendinde bilgi/değer yoktur, değerler yaşamla ilgilidir. Nietzsche için gerçek felsefe ise “değerin değerinin sorgulanması”dır. Batı metafiziği ve hakikat anlayışları, yaşamın ötesi kurgusu ile yaşamı sınırlamak istemektedir. Yaşamı sınırlamak, yaşamın değerini olumsuzlamak, yaşamın değerinde bir sorun olduğu düşünmek, insanın kendine karşı yaptığı bir itirazdır.

İnsanlar, filozofların üzerinde uzlaştıkları kanının hakikati kanıtladığını düşünmektedirler, oysa Nietzsche için bu kabul tamamen yanlıştır. Bilgelerin üzerinde uzlaştıkları asıl konu fizyolojiktir. Hakikat anlayışlarının içgüdülere savaş açmasıyla insan, yaşamı olumsuzlamıştır; Platon ile başlayan öte dünya ya da başka şekilde isimlendirdikleri sözde gerçek olanı var olan yaşama tercih etmişlerdir. Nietzsche bu tercihin başlangıcının *Dionisosça* olanın görülmemesi olduğunu söylemiştir. Dionisos, antik Yunan mitolojisinde doğayı simgeleyen, coşkun ve oluşun temsilidir. Dionisos Tanrısı bireyi düşsel olandan kurtararak, pratiğin ve içgüdünün hakim olduğu yaşamı olumlayan bir Tanrıdır. Dionisos’a karşı Apollon Tanrısı ise ölçüyü, kontrolü, düşünceyi ve ideyi temsil etmektedir. Dolayısıyla *Dionisosça* olan insanları coşkuya çağırırken *Apollonca* olan insanları hakikat, rasyonel bilgi, varlık ve düzen fikirlerine ulaştırmaktadır. Bu iki farklı simgelere sahip olan Tanrılar, karşıtlığı sürdürmek için birbiriyle kaynaşmaktadır. Bu karşıtlık ise sanat yapıtlarını ortaya çıkartmıştır. Sanatın bozulması ile de anlam kaybolmuş ve bu değişim Batı metafiziğinin temelleri için başlangıç olmuştur.

Batı metafiziği temellerini oluşturan Sokrates, şeylerin doğasının ve temellerinin araştırılması sonucu anlaşılacağına dair inanca sahip olan ilk rasyonalist düşünürdür. Hakiki bilgiyi görünüşten ayırarak merhamet, fedakârlık ve kahramanlık duygularını da bilmenin diyalektiğinden türetmiştir. Kendinde güzel, kendinde iyi gibi kendinde şey tamamen salt idealizmdir. Sokrates’in kurduğu akıl, mutluluk, erdem eşitliği denklemi buna bir örnek olarak en tuhaf denklemdir çünkü içgüdülere karşı savaşılmalıdır (Nietzsche, 2020: 13). Burada Sokrates’in tam olarak yaptığı yaşama

dürtüsü ile karanlık içgüdüleri aşağı çekerek, onlara karşı aydınlık bir aklı yükseltmesi; karanlık/ içgüdü- aydınlık/akıl karşıtlığıdır. O Apollonca olanı Dionisos olana tercih etmiştir. Sokrates'in yaptığı bu akıl üstünlüğü düşüncesi filozofların kendilerini kandırmasıdır. Böyle bir hakikat anlayışı dolayısıyla iç güdülerle savaşmak zorunda kalmak hastalığa, çökmekte olan yaşama yani Nietzsche'nin değimiyle *dekadans*¹ a yol açmaktadır. "En gözükeci gün ışığı, ne pahasına olursa olsun akılcılık; aydınlık, soğuk, dikkatli, bilinçli, iç güdüşüz yaşamın, iç güdülere karşı direnen yaşamın kendisi yalnızca bir hastalıktı ve kesinlikle erdeme, sağlıklılığa, mutluluğa geri dönmenin yolu değildi. Budur dekadansın formülü: yaşam yükseldiği sürece, mutluluk eşittir içgüdü" (Nietzsche, 2020a: 17). *Dekadans* içsel bir seçim olmadan, haz duymadan sadece bir gereklilik, ödev olarak düşünmek ve hissetmektir. Nietzsche için içsel olmayan bir gereklilik, yıkıcı bir *dekadans* reçetesidir.

Kendini bilmek, kendini ıslah etmek, kendini küçültmektir. Bencillikten uzak olarak ahlaki deyişle komşuyu sevmek, başkası için yaşamaktır. Ahlak doğal içgüdülere meydan okuma ile bencillikten uzaklaşmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla dekadansın hayatta kalma koşulu bir yalandır. Çünkü iç güdülerle birlikte olumsuzlanan dünya da insanın elinde hiçbir şey kalmamaktadır. "Sefaletin çoğaltıcısı ve dekadansın artmasının başlıca aracı olarak tüm sefillerin koruyucusudur- acıma, kandırır ve hiçliğe götürür! Ancak "hiçlik" demezler buna:"öte dünya" derler, ya da "Tanrı" veya "gerçek yaşam"" derler; ya da Nirvana, kurtuluş, sonsuz mutluluk" (Nietzsche, 2020b: 13). Nietzsche hakikatin iyileştirmek kutsal bahanesiyle yaşamın kanını emdiğini, kansız bıraktığını söylemektedir. Çöküşün gerçekliği ile karşılaşmaktan korktuklarından dolayı, bu durumla karşılaşmamak için çareyi donuk bir öze, kendiliğinde var olana, gerçeklik olarak kurgulanana kaçmakta bulmuşlardır.

Filozoflar şimdiye kadar hayatın akışında donuk bir hakikati aramışlardır. Durağan, donuk bir hakikatin aranmasının sebebi akıldır. Akıl, oluşu kavrayamadığı için sabit olanda bir gerçeklik aramaktadır. "Ölüm, değişim ve yaşlılık kadar dölleme

1 Dekadans(fr. *décadence*, lat. *decadentia*; lat. *cadere* düşmek", batmak"dan): çökme, bozulma, dejenere olma anlamına gelir. " 'Dekadans', çıkışını öncelikle Sokratik-Platonik anlayışın "ussal olan iyidir" düsturunun kurutucu soluğundan alarak damgasını bütün Batı düşüncesine ve kültürüne vuran ve yaşamın canlılığını, akışkanlığını, çeşitliliğini, birbirinden 'farklı' gibi gözüken odaklar aracılığıyla yok sayarak ortadan kaldıran, donduran ve bu nedenle de 'realiteye' karşı oluşan hastalığa davetiye çıkaran bir tür soysuzlaşma belirtisidir" (Akdeniz, 2013: 113).

ve büyüme de birer itirazdır onlar için, hatta birer aksini kanıtlamadır. Var olan oluşmaz; oluşan var değildir.” (Nietzsche, 2020a: 19). Dolayısıyla var olana inanılmaktadır. Nietzsche için ise yaşam bir oluştur. Oluşun arkasında ise, dayanak ya da ortaya konulan gücün arkasında, herhangi bir güç yoktur. Oluşun temelinde ise şimdiye kadar öne sürülen, arkhe, töz, kök gibi kaynaklar bulunmamaktadır. Oluşun arkasında varlık arayan filozofların tarih duygusu eksiktir. Nietzsche bu filozofların oluşu sonsuzluk olarak görmelerini, mummyaya dönüştürme olarak tanımlamıştır. Çünkü Nietzsche insan için ölümün ötesinde bir şey yoktur.

Bu filozoflar bir yandan hakikati ararken aynı zamanda hakikatin gizlenmesinin nedenleri üzerine de düşünmüşlerdir. Hakikatin, ahlaksız duyuların insanı yanılttığı için gizlendiği sonucuna varmışlardır. Oysa Nietzsche için duyuların tanık olduğu bilgileri yanlış anlamamızın sebebi akıldır. Duyular değişimi ve oluşu göstererek yalan söylememektedirler. Ancak insanlar duyuları kullanarak, maddilik, birlik, süre gibi yanılgılar üretmektedir. Duyularla tanıklık edilen görünüşte olan dünya tek ve biriciktir, akıl tarafından oluşturulan kavramlar gibi hakiki dünya da sadece yalandan ibarettir. Özdeşlik, varlık, neden gibi kavramlar akli haklı çıkarmak için geliştirilmiştir. Nietzsche bu aklın varsayımlarının üretilmesinde dili suçlu görür. Yalan ve yanlış olarak sınıflandırılmış kavramlarının temeli görünüşte oldukları tarzdan farklı olan bir metafiziktir. Bu dünya da eylem ve eyleyen dildir. Bencilliğe inançta buradan gelmektedir. Benzer biçimde oluşun arkasında bir neden görmekte buradan kaynaklanmaktadır. Kendinde şey olmadığı için özne ve atomda yoktur. Nietzsche bir sözcüğün tümele gönderme yaptığından dolayı her tekile ad verilemeyeceği için tümelin gerçek sayıldığını söylemektedir. Dolayısıyla dil görünüşü adlandırırken aslında öz olarak anlaşılmıştır. Dil düşünüldüğü gibi mantıksal bir doğruluk değildir, estetik bir yaratmadır. Dil ile yapılan soyutlamalar ise farklı şekillere girmiş metaforlardır. Bu anlamıyla da "Korkarım ki, kurtulamayacağız Tanrıdan, hala gramere inandığımız için" der Nietzsche (Nietzsche, 2020a: 23). Bir neden, ilke, güç olarak görülen Tanrı yok edilemez dolayısıyla hakikat ve kendinde şey inancının altında dindar bir yaklaşım vardır.

Dil ile aklın oluşturduğu kategorilere bu dünyada ulaşamamaktadır. Platonla metafiziğin başlaması da akla uygun başka dünyanın olabileceği düşüncesidir.

“Bu dünya görünürde bir dünyadır; dolayısıyla gerçek bir dünya vardır; bu dünya koşulludur; dolayısıyla koşulsuz bir dünya vardır; bu dünya çelişkilerle doludur; dolayısıyla çelişkilerin olmadığı bir dünya vardır; bu dünya oluş dünyasıdır; dolayısıyla bir varlık dünyası vardır: - bunların hepsi yanlış sonuç çıkarmalardır (nedene körü körüne güvendir: A varsa karşıtı olan B de var olmak zorundadır). Bu sonuçlara neden olan ıstıraptır: Temelde böyle bir dünyanın var olmasına dair arzular vardır; aynı şekilde daha değerli başka bir dünyayı hayal etmek, insana ıstırap veren bir dünyaya duyulan nefretin bir dışavurumudur: burada metafizikçilerin güncelliğe karşı küskünlüğü iş başındadır” (Nietzsche, 2022: 376).

Metafizikçiler felsefelerini alemler ve görünüşler alemi olarak sınıflandırmış ve tümel kavramlarının özünün idealar aleminde bulunduğunu söylemişlerdir. Görünüşte dünya İdealar dünyasının bir yansımasıdır, bu yüzden olumsuzlanmaktadır. Hakikat ancak idealar dünyasıdır. Asıl, gerçek olan, değişmeyen hakikat, ancak idealar dünyası için vardır; görünüşler dünyasında kalıcı, sabit, değişmeyen hiçbir gerçeklik yoktur. Nietzsche bunun bir yanılgı olduğunu ileri sürer: “Özne: bizim en yüksek realite duygusunun bütün farklı momentleri arasında bir birliğe inanmamızın terimidir” (Nietzsche: 2022: 252). Burada özne bir tözün sonucu olarak görülmektedir. Bir töz varlığını inanılmasının başlangıcı özneye olan inançtır. Değişmeyen ve kendi kendine var olan bir töz kavramı, özne kavramının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Gramere inancımızın sonucunda ortaya çıkan bu durum insanlara gerçekliğin durağan değil, süreç halinde, sürekli hareket ve değişim tarafından belirlendiğini unutturmaktadır. Bu değişmeyen olarak görülen özne ve öznenin kendisine yönelmesinin sonucu olarak, nesne ortaya çıkmaktadır. Nesne, kendinde bir anlama sahip değildir. Görünüş içinde yaşanan gerçekliğe aittir, görünüşün kendisi varlığın bir biçimidir. Dünya görünüş olarak basitleştirilmiş, pratik içgüdülerin iş başında olduğu, içinde yaşanan tek gerçek/hakiki dünyadır.

Nietzsche Platon’dan sonra Descartes’in düşüncesinin de Tanrı ile nesnellik kazandığını, dolayısıyla Platon’un modern yansıması olduğunu söyler. Descartes Tanrı’nın gerçekliğine kavram ile ulaşarak, buna dayalı bir evren anlayışı sunmuştur. Nietzsche için böyle bir anlayışın hakikat olarak görülmemesi gereklidir. Çünkü bir hakikat yorumu kabul edilmekte, sonsuz yorumlar reddedilmektedir. Oysa yorumlar sonsuzdur. Nietzsche’nin Descartes’ten sonra Platon’un modern yansıması olarak gördüğü bir diğer filozof Kant’tır. Kant’ın düşünceleri, geliştirdiği iki dünya kuramı ile *-numen ve fenomen-* Hristiyanlığa hizmet etmektedir. Kant, eleştirisini onun

metafizik anlayışına ve özellikle *numen* ve *fenomen* ayrımına dayanan metafizik alem anlayışına yönelten Nietzsche'ye göre bu kuram ile ulaşılamayan, erişilemeyen, kanıtlanamayan, vaat edilemeyen, barındırdığı sis perdesi ve kuşku dışında Platon'un idealar aleminden bir farkı bulunmayan bir gerçek dünyadır. *Fenomen (fenomenon)* insanın bilincinde bulunan varlığın görüntüsü veren bilgi iken, *numen (noumenon)* kendinde şey olarak fenomenin ötesinde bilinmeyen ve tanımlanamayan bilgidir. Bilim, oluş içerisinde olduğu için bilgiyi ortaya koyması imkansızdır. Numen ya da kendinde şey, akıl ile oluşturulmuş değişmeyen bir hakikatten başka bir şey değildir. Kant burada bilimsellik adı altında aslında bilinmeyen aşkın bir hakikate yani Tanrı ve öte dünya anlayışını ortaya koyan *ahlaksal yüce yapıya* hizmet etmektedir. Bu yüzdendir ki Kant'ın felsefesinde, bilinmeyen ve aşkın olarak tanımladığı bilgi, aslında bir değer taşımaz. Çünkü gerçek dünya, tanımlanamaz ve bilinemezken, gerçeklik payı da taşımamaktadır. Nietzsche'ye göre insanın akli ile ulaştığı çıkarımların sonucunda, bir gerçeklik aranmamalıdır; bu ona göre aklın ilk esneyişi olarak görülmelidir (Nietzsche, 2020a: 26).

Nietzsche "sadece olgular vardır" düşüncesi üzerinden Pozitivizm akımını eleştirir. Bunu bir saçmalık olarak gören Nietzsche'ye göre hiçbir olguyu tespit edemeyiz. Zira sadece olgular değil, aksine sadece yorumlar vardır. Oluştan ibaret olan dünya içinde insanın, bu oluşun parçası olarak, değişmeyen bir olgudan bahsetmek söz konusu değildir. Oluştan ibaret akış halinde olan dünya için, sadece yorumdan bahsedebiliriz. Burada hakikat olarak görülen tek bir yorum değil, yorumlar söz konusudur. Temelde Nietzsche her türlü görüşü yorum olarak görmekte, ancak tek bir yorumu, yani hakikat olarak dayatılan yoruma, karşı çıkmaktadır. Olguları gerçeklik olarak gördüğü için pozitivizmin olgusal olmayan 'öte dünya'yı anlamsız olarak görmesi de kabul edilemez. Çünkü "yaşamın bütünü görünüşe, sanata, yanılsamaya, görüşlere, perspektif olma gerekliliğine ve yanılgıya dayanır" (Nietzsche, 2017: 29). Bunların dışında bir öte dünya yoktur.

Nietzsche, yaşamı olumsuzlayarak *yüce ahlaksal yapıya* hizmet eden, birçok düşünürden biri olan, Schopenhauer'ı da eleştirir. Schopenhauer, için birey önemsizdir, kendinde bir istenç, kendi kendini isteyen bir istenç bulunmaktadır. Görüngü dünyası istencin nesneleşmesidir. İnsan yaşam-ölüm ikiliğinin ötesine geçerek, saf bilen özne olacaktır. Bu özne istencin nesneleşmesini anladığında istenç

sona erer. Dolayısıyla saf bilgi ile, özne yaşamdaki her türlü acıdan, kaostan kurtularak, haz alan kaygısız bir seyirciye dönüşmektedir. Varoluşun temelinde acı ve belirsizlik vardır. Mutluluk arayışı içerisinde olmak yanlıştır. Hayat yaşamaya ve olumlamaya değmemektedir. “Ahlak, şimdiye kadar anlaşıldığı haliyle – son olarak da Schopenhauer tarafından tanımlandığı gibi “yaşama istencinin olumsuzlanması” olarak- dekadans- içgüdünün ta kendisidir” (Nietzsche, 2020a: 31). Nietzsche, Schopenhauer’un istenç ve tasarım olarak gördüğü dünya anlayışını, anlamsız bulur. Burada bahsedilen anlamda istenç, boş bir sözcüktür. Çünkü var olanın, kendisinin var olmasını istemesi anlamsızdır. Schopenhauer, acı olmasın diye yaşamı olumsuzlamaktadır. Schopenhauer’un kötümser görüşü Nietzsche için kabul görmez. Yaşamda hazza da acıya da evet denmelidir. Başka bir ifadeyle yaşam tüm yönüyle olumlanmalıdır. Schopenhauer, insana gelen acıyı insanın hak ettiğini söylemektedir. Hak edilen acı olarak, duygulanımlar, duyular birer suç olarak görülmüştür. Suç, vicdan rahatlığı gibi görülen şeyler bir Tanrıya güven sonunca ortaya çıkmıştır. Aslında bu duygular fizyolojik olarak iyi eylemlere ilişkin bilinçten doğmaktadır, ancak din ve ahlak, tamamen yanılgı psikolojisi üzerine kuruludur. Nietzsche bu yanılgıyı şöyle ifade eder: “her tekil vakada neden ve sonuç birbiriyle karıştırılmıştır; ya da hakikat hakiki olduğuna inanılanın sonucuyla karıştırılır; ya da bilincin bir durumu, bu durumun nedeniyle karıştırılır” (Nietzsche, 2020a: 40).

Nietzsche için hangi amaçla olursa olsun, dünyayı ve insan yaşamını değersizleştiren, olumsuzlayan her argüman ve pratik/eylem birer *dekadans* belirtileridir. Kötümserliği zorunlu olarak ‘çöküşün yıkılışın, başarısızlığın, yorgun ve zayıf düşmüş içgüdülerin işareti’ olarak gören (Nietzsche, 2015: 2). Temel eleştirilerini tamamıyla *dekadans* olarak gördüğü dine yöneltir. Aynı şekilde Batıda demokrasi fikrinin temelleri olan liberalizm ve sosyalizmde, yoğunlukla eleştirdiği Hristiyanlığın eşitlikçi ahlakından etkilendiğini savunur. Hristiyanlıkta bulunan, Tanrı karşısında tüm ruhların eşitliği anlayışı gibi, sosyalizmin eşitlik iddiası da yanlıştır. Nietzsche için böyle bir eşitlik söz konusu değildir. Süreç, olay, insan tektir, hiçbir şeyin, hiçbir şeyle eşit olması mümkün değildir. Sosyalizm Hristiyanlığın laik bir devamı gibidir. İkisi de kinden beslenmekte, güçsüz ve yoksulların zorbalığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Hristiyanlıkta içe yönelen bu kin duygusu sonucunda suçluluk içselleştirilerek günah olarak yansımış, sosyalizmde ise kin duygusu toplumsal düzene

saldırgan bir şekilde yöneltmiştir. Kötü hissetmelerinin suçunu kendine yönelten Hristiyan'ın aksine sosyalist suçu topluma yüklemektedir. “Günümüzün sosyalist hareketleri karşısında artık duymazlık edemeyeceğimiz tehditkâr ve korkunç bir talebe dönüşmüştür. ”İyi ilk-insan” hakkını istemektedir: nasıl da cennetsi manzaralar” (Nietzsche, 2015: 115). Aslında her iki durumda da yaşam olumsuzlanmakta ve dekadans olarak görünmektedir. Bu bakımdan Hristiyanlık, sosyalizm ve benzerleri arasında fark bulunmamaktadır.

Nietzsche için ortaya atılan hakikat anlayışları tarihsel oluşmuştur. Oluş ne kadar eskiye dayanıyorsa, tüm perspektiflerde o kadar eskiye gitmektedir. Dolayısıyla bilim ve tarihte o kadar eskiye giderek uzun zamandır süren bir oyun içerisinde. Tarihsel olarak oluşan bu düşüncenin temeli yaşamı yok sayacak bir hakikat ortaya koymaktır. Oysa hakikat olarak anılan gerçek, sadece ahlaki bir illüzyondan ibarettir ve dünya ile çelişkili bir şekilde, psikolojik ahlaki yanılgıların eşlik ettiği bir anlayış içerisinde inşa edilmiştir. Tarihsel olan hakikat anlayışı bir ahlaka dayanır. Ortaya atılan hakikat anlayışlarının temelinde ise ahlakın “*türü koruma dürtüsü*” bulunmaktadır. Türü koruma dürtüsü, yaşamın altında, yaşamın amacı olarak görülmüştür. Hakikati istemek, aslında bir güvenlik istencidir. Bu, bir aldanmama istenci olmakla birlikte, korkunç olarak gözüken çöküşten bağımsız olma isteğidir. Güçsüzlüğün belirtisi olarak, yorgun, hasta yozlaşmış bir durumdan çıkmak için bedenin ve zihnin semptomudur. Oluşan bu dekadans durumundan kaçmak yaşamı yadsımaktadır. İşte burada Nietzsche için hakikat olmayanın bir koşulu yapılmalıdır. Her toplum tarihsel ve kültürel olarak bir ahlak üzerine kuruludur. İyi ve kötü erdemleri belirleyerek, davranışını temellendirmek içinde hakikati üretmektedir. Nietzsche diğerleri gibi hakikat vardır, ulaşılmaz dememektedir; aksine sabit, kalıcı, değişmez bir hakikat yoktur demektedir.

Bir ‘gerçek dünya’ anlayışının ortaya çıkmasının sebebi de psikolojik yanılsamalardır. Üç farklı alanda, felsefede, dinde ve ahlak alanında karşılaştığımız bu ‘gerçek dünya’ miti, bahsedilen alanlar için vazgeçilmezdir. Filozoflar, nedenlerin ve mantıklı işlevlerin eşit olduğu nedenler dünyası yaratmaktadır. Dindar insan ise, doğa karşıtı ilahi bir dünya yaratır. Ahlak insanı ise iyi, mükemmel, adil, kutsal olarak özgür dünyayı yaratır (Nietzsche, 2022: 388). Bu görüşler birer *dekadant* durumun belirtileri olup çöküş halinde, yozlaşan toplumun düşünceleridir. Bu durum yaşamın

içgüdülerinden değil, bizzat yaşamdan hoşnutsuzluk içgüdülerinden oluşmaktadır. Yapılması gereken görünüşe önem atfetmek değil, gerçek ve görünüş olarak yapılan ayrımı kaldırmaktır. Görünüşe ne kadar önem atfedilse de gerçek dünya olarak düşünüleni kaldırmadıkça, bu sorun devam etmektedir. Dolayısıyla, sadece bu dünya kabul edilmelidir. Çünkü artık gerçek dünya, öte dünya olarak adlandırılan şeyler kaybolduğunda geriye bir hiç kalmaktadır.

“Yaşamın karşıt- kavramı olarak “Tanrı” kavramı uydurulmuştur- onda zararlı, zehirli, çamur atan her şey, yaşama karşı ölümcül düşmanlığın tamamı, korkunç bir bütünlük içine sokulmuştur! Var olan biricik dünyayı değersizleştirmek için “öbür dünya”, “hakiki dünya” kavramı uydurulmuştur- hiçbir hedefi, hiçbir akı, hiçbir görevi bizim yeryüzü-gerçekliğimize bırakmamak için! Bedeni hor görmek, onu hasta- “kutsal”- kılmak, beslenme, barınma, tinsel perhiz, hasta tedavisi, temizlik, hava koşulları gibi yaşamda ciddiyeti hak eden tüm şeylere ürpertici bir ciddiyetsizlikle yaklaşmak için “ruh”, “tin”, hatta son olarak “ölümsüz ruh” kavramlarını uydurulmuştur” (Nietzsche, 2020c: 120).

İnsanlar yaşamının koşulu olarak Tanrı’nın varlığıyla ya da etik değerlerle, yaşamı anlamlandırma çabası içerisine girmiştir. Bu durum, insanın kendine atfettiği değerle ilişkili olmaktadır. İnsan kendi yaşamını değerli görmektedir. Dolayısıyla yaşama aşkın değerli, anlamların olmasının gerekliliği yaşamı yaşanılır kılmak içindir. Böylece insan için yaşamın anlamı olacaktır. Tanrı’da, yaşamın anlamı olması için uydurulmuştur. Dünyadaki acıların anlamını ona bağlayarak teselli olunmuştur. Oysa dünyaya anlam verecek, yaşanılır kılacak aşkın bir varlık yoktur. Dünya kendi içerisinde bir anlam ve değere sahip değildir. Nietzsche tam burada ünlü “Tanrı öldü” ifadesini kullanmaktadır. Tanrı’nın ölmesi metafizik ve aşkın olan her şeyin ölmesi, yıkılmasıdır. Tanrı’nın ölmesi başta hakikat olarak bahsedilmiş olan putların yıkımıdır. Geleneksel ahlakın, yeni deneyimleri engellemesinin, yaşamı kural ve değerler üzerine kurmasının çöküşüdür. Nietzsche yeni deneyimlere, değerlendirmelere kapalı hiçbir şeyi kabul etmemektedir. Tanrının ölümünden sonra üstün olarak kabul edilen değerler yerine insanca ve dinden bağımsız yeni değerler getirilecektir. Artık hakikatler kurgulanmak yerine yeni deneyimlere, değerlendirmelere açık olunacaktır. Hakiki dünya olarak kurgulanmış olan öte dünya ortadan kalkacak, tek ve biricik dünya, yeryüzü gerçekliği/dünyası kalacaktır. Bu dünya, tektir ve oluş dünyasıdır; rastlantısallık, çelişki içermek, değişim halinde olmaktadır. Bütün aldatmacalar, yalanlar artık bulunmuyorsa geriye ancak tek dünya

kaldığında yaşamı aşağılamak artık anlamsız olacaktır. Dünya oluş halinde, rastlantısallık, çelişkili olmak gibi özelliklere sahipken yaşamın kendinde değeri yoktur. Nietzsche'ye göre aslında yaşam kendinde değer ve anlamdan yoksundur.

“Yaşamın değeri sorununa değinilebilmek için bile: yaşamın dışında bir konumda bulunmak gerekirdi ve öte yandan, yaşamı onu yaşamış biri, birçokları, herkes kadar iyi tanımak gerekirdi: bu sorunun bizim için ulaşılamaz bir sorun olduğunu kavramak için yeterli gerekçeler bunlar. Değerlerden söz ettiğimizde, yaşamın esinlemesiyle, yaşamın bakış açısıyla konuşuruz: yaşamın kendisi zorluyor bizi, değerler koymaya, yaşam bizim aracılığıyla değerlendiriliyor, değerleri koyduğumuz zaman...”(Nietzsche, 2020a: 31).

İnsan anlam ve değer olmadan yaşayamayan bir varlık olarak ilham ve bakış açısı ile kendi değerini kendi oluşturmalıdır. İnsan kendi değerini oluşturduğu sürece yaşam da insan ile birlikte anlam kazanmış olur. Buradaki temel konu değerleri değerlendirenin ne olacağıdır. Değerleri değerlendiren veya değerlere değer katan kim/nedir? Nietzsche bu sorunun cevabının güç istenci olduğunu söylemektedir.

“Tek bir erdemin sahibiyse ve bu zor dönüşüm sizin için mutlak gereklilikse, işte budur erdeminizin kaynağı. Bu erdem gerçekten yeni bir iyilik ve kötülüktür. Gerçekten yeni ve derin bir çağıldama ve yeni bir kaynağın sesidir. Bu yeni erdem bir güçtür, hakim bir fikir ve fikri çevreleyen bir akıllı ruhtur; altın bir güneş ve güneşi sarmalayan idrak yılanıdır”(Nietzsche, 2020d: 88).

Güç istenci kavramı Nietzsche tarafından yaşamı değerlendirmek ve yeni değerler yaratmak için kullanılmaktadır.

1.2. GÜÇ İSTENCİ

Nietzsche için Güç istemi kavramı felsefesini belirleyen en temel kavramlardan biridir. Nietzsche'nin modern metafizik ilkesi olarak gördüğü kesinlik, hakikat ancak değer koyduktan sonra ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla hakikat tarihsel olarak oluşarak güç istencinin kendini ortaya çıkartmaya çalıştığı bir alandır. Güç için güçlenerek değerler koymaktır. Bu değer koyma ancak güç istencinde temellenmektedir. “Canlı varlık her şeyden önce enerjisini göstermek ister- yaşamın kendisi güç isteğidir: kendini idame ettirme yalnızca bunun dolaysız ve en sık sonuçlarından biridir” (Nietzsche, 2020e: 18). Nietzsche'ye göre “güç istenci bir varlık değil, bir oluş değil,

bir *pathos* 'tur². Oluşun ve etkinin ilk olarak meydana geldiği en elementsel gerçektir” (Nietzsche, 2022: 408). Dünya tümüyle güç istencinin nesneleşmiş halinden oluşmaktadır. Dünya da bulunan canlı veya cansız her şey, güç istencine göre hareket etmektedir. Hatta tam anlamıyla güç istencinin kendisidir. Güç istenci Apollon düşüncesinin etkili oldu yaşamdan, Dionisos yaşama çağrısıdır. Nietzsche güç istencini en özlü bir biçimde şu şekilde tanımlamaktadır:

“Peki benim için "dünyanın" ne olduğunu biliyor musunuz? Aynamda göstereyim mi? Bu dünya: "Enerji canavarı, başlangıcı olmayan, sonu olmayan; sağlam ve demirden, büyümeyen ya da küçülmeyen, kendini genişletmeyen, yalnızca dönüştüren bir güç büyüklüğüdür; Bir bütün olarak, değiştirilemeyen boyutta, harcamaları ya da yitirileri olmayan, ama aynı zamanda artışı ya da geliri de olmayan bir ev; Bir sınır gibi çevresi "hiçlikle" çevrilmiş; bulanık ya da harcanmış bir şey değil, sonsuza kadar uzatılmış bir şey değil, ama belirli bir güç olarak kendini belirli bir yere oturtulmuş ve orası-burası boş olabilecek bir yere değil, her yerde güç olarak, güçlerin bir oyunu ve güçlerin bir dalgası olarak, aynı zamanda hem tek, hem çok, burada artan ve aynı zamanda başka bir yerde azalan; yinelenme yılları, kendi biçimlerinde bir gelgit ile birlikte sonsuza kadar değişen, sonsuza kadar geri akan, birbirine akan ve koşturan bir güçler denizi; En basit biçimlerinden en karmaşık biçimlere doğru, en sessiz, en sağlam, en soğuk biçimlerden en sıcak, en karışık, en kendi içinde çelişkili biçimlere doğru gitmek için çaba göstermek ve daha sonra bu bolluklardan çıkıp, kendini hala bu dönem ve yılların aynı kalışında onaylayarak, kendine sonsuza kadar dönmesi gereken bir şey, doymak bilmeyen, gizlenmek bilmeyen, tükenmişlik bilmeyen bir oluş olarak basite doğru, çelişkiler oyunundan uyum zevkine geri dönmektir. İşte bu benim Dionysos tarzı dünyamdır; benim iki kat haz veren gizemli dünyam; benim, çemberin zevki bizzat bir hedef durumuna gelene kadar hedefi olmayan "iyinin ve kötünün ötesinde"liğimdir; bir halka kendine karşı iyi bir istenç duyana kadar istençsiz-- Bu dünya için bir ad mı istiyorsunuz? Tüm bilmeceleeri için bir çözüm? Siz kendini en iyi gizleyen, en güçlü, en yılmaz, en gece yarısı insanlar için bir ışık?--Bu dünya güç istencidir- ve başka hiçbir şey değildir! Ve siz kendiniz de bu güç istencisiniz-- ve başka hiçbir şey değil” (Nietzsche, 2022: 651).

Nietzsche'nin 'güç istenci' kavramını tam anlamıyla anlamak için etkilendiği Schopenhauer felsefesine ve Darwinizm eleştirisine bakmakta fayda vardır. Schopenhauer felsefesinde, bütün varlıklar istenç olarak tanımlanmaktadır. İstenç kendinde şey olarak, kör ve bilinçsizdir. İstenç, şeylerin özü, onların nesneleşmiş

2 Pathos : Olay, vakıa, hadise; deneyim, tecrübe, yaşantı; duygu, tutku, duygulanım, etkilenim, heyecan, yüklenilen vasıf, sıfat veya nitelik, öz-nitelik -İng. "event, experience, suffering, emotion, attribute" [hiss, marfiz kalınan veya uğranan şey, müteessir olunan şey, etkilenilen şey, başa gelen iş, katlanılan veya tahammül edilen şey, edilgi, acı, ızdırab, çile; izlenim; "birinin veya bir şeyin başına gelen herhangi birşey; edilgin durum veya koşul: tutku, duygu, etkilenim, duygulanım" (Peters,2004:281)

durumudur. İstenç, özünde birdir, içerisinde bütünlük ve özdeşlik barındırmaktadır. Fakat Nietzsche için istenç, birlik, bütünlük, özdeşlik taşımamaktadır. Çünkü Nietzsche için istenç, güç istenci, temelde eşitsizlik ve farklılık barındırmaktadır. Güç mücadeleleri ve hakimiyet ilişkisi, güç istencinin en temel özelliğidir. Farklı istençlerin eşit olduğunu düşünmek, yaşamın güç ile ilişkisini parçalamaktır. Dolayısıyla yaşam, bir güç istenci olarak hiçliğe indirgenmektedir. Burada, Nietzsche Schopenhauer'ın istenç fikrini kör bularak karşı çıkmaktadır. İstencin gelişmesi fikri yoktur, bu anlamıyla istenç bir yönelimden yoksundur. Oysa istencin yönelimi gücedir. İstence anlam veren, yönelimi, gerçekliği, güçtür. Güç istenci, en temel gerçeklikten başka bir şey değildir. İstenç bir koşul olarak, hedefi tek olan gücedir. Dolayısıyla Schopenhauer'ın bahsettiği istenç, tamamen bir kurgudur. Darwinizm'in insanın çevreye uyum sağlama yeteneği fikri ile aynı görüşte değildir. İnsan koşulların uygunluğuna bağlı olarak çevreye uyum sağlamaktan öte, kapasitenin en üstüne çıkacak güçtür. Bu yaşamda insanın kendini aşmasıdır. Darwinizm'e göre, türlerin mükemmele gitmek için mücadele fikrine karşı böyle bir mücadelenin olmadığını ve mücadelenin yaşamda güç için olduğu düşüncesindedir.

Güç istenci özsel bir gerçeklik, bir yaşam yasasıdır. Tüm itici güçler güç istencidir; bunun dışında hiçbir fiziksel, dinamik, psikik güç yoktur (Nietzsche, 2022: 439). Güç istenci bu anlamıyla metafizik bir öge barındırmamaktır, tamamen yaşamla alakalıdır. Güç istencinin arkasında bir istenç bulunmamaktadır. Bu istenci biriktirmek, kendini kontrol etmek demek değildir. İstenç, bir sonuç olarak bastırılmayan, insanı çelişkili bir eyleme iten tepkidir. Ancak güç istencini kavramsal olarak analiz etmek mümkün değildir. Nietzsche yorumcuları tarafından farklı anlamlara³ gelse de Nietzsche genellikle kavramsal analizi değil, özellikleri üzerinde durmuştur. Bu bağlamda, yaşamda var olan her şey gücünü arttırmak istemektedir. Yaşamın etkin yapısının bir sonucu olarak güç istenci, doğal bir sonuçtur. Dolayısıyla yaşamın özü olan güç istencinde özgürlükten bahsedilemez. Gerçek yaşam içerisinde

3 Nietzsche'nin güç istenci kavramı hakkında "kavramı analiz etmek yerine, genellikle olduğu gibi kullanma eğilimi sergiler; dolayısıyla, onun güç istemiyle tam olarak ne kastettiği açık değildir" der Danto (Danto, 2002: 68). Danto, güç istencini metafizik bir ilke olarak kabul ederken, Heidegger için "Nietzsche varolanın temel niteliğini, yani varlığı, güç istemi olarak belirler." (Heidegger, 2001:134). Ancak Nietzsche varlık söz konusu değildir. Deleuze içinse güç istenci kuvvet olmanın aksine kuvvet ilişkilerini, niceliklerini ve ilişkideki kuvvetlerin karşılıklı niteliklerini belirleyen diferansiyel ögedir (Deleuze,2021: 13-14).

sadece güçlü ve zayıf istemler bulunmaktadır. Her canlı güç istencine itaat etmektedir. Kendi güç istencine itaat edemeyene emredilmedir. İstem, diğer şeyleri kontrol etme duygusudur dolayısıyla sadece hissetme ve düşünme bütünü değildir. İstem özgürlüğü, kontrol etme duygusundan kaynaklandığı için itaat edilmesine yönelik bir üstünlük kurma çabası içermektedir.

”Bir yenme, tepeleme, efendi olma arzusu, düşmana, direnişlere, zaferlere yönelmiş bir hırs olmayan güç, kendini bir güç olarak ortaya koymayan bir güç istemek, kendini bir güç olarak ortaya koyan bir zayıflık istemek kadar saçmadır. Bir parça kuvvet, bir parça dürtüye, isteme etkimeye eşittir- üstelik, tam da bu dürtüden, istemeden, etkiden başka bir şey değildir; yalnızca, bütün etkileri, neden ve sonuçlarıyla, ”özneye” şartlanmış bir şey olarak kavrayamayan ve kavrayamayan dilin (ve onda taşlanmış temel aklın temel yanlışlarının) ayartmasıyla, başka türlü görülebilir” (Nietzsche, 2020f: 59).

Gerçek filozoflar emreden ve yasa koyanlar olarak, hakikat istemleri de güç istencidir. Emretmek üzerine yazgılanmış insanların, geri çekilerek kendini diğer insanlara eşit göstermesi, bir erdemin harcanmasından başka bir şey değildir. Emreden ve yasa koyan insanlar, merhamet ettiklerinden değil güç fazlalığının ürettiği dürtü sonucunda yardım etmektedirler. Bu asil insanlar kibirli değil aksine alçakgönüllüdür; çünkü kendi değerleri hakkında yanılmış olsalar bile başkaları tarafından kabul edilmesini isteyebilmektedirler. Çünkü emredilmeye alışmış olan insan efendilerinin ona biçtiği değerden başka değer biçmemiştir. Bu bir kibirden daha çok adalettir. Güç istenci adaleti sağlayandır. Adalet kendisine hükmedilmeyi isteyen, buna alışmış insanlara karşı hükmedici olmaktır.

İnsan, dürtüleri hakkında pek bilgiye sahip değildir. Çünkü dürtüler farklı nedenlerle rastlantısal oluşmaktadır. Bir eylem alışkanlığı olarak duygular kalıtımla ve taklitle geçmektedir. “ ...bize duygular biçiminde (eğilimler, tepkiler) kalıtım yoluyla geçmiş olan yargılar ve değerler vardır. Duygulardan kaynaklanan esin, bir yargının torunudur; ve genellikle yanlış yargının” (Nietzsche, 2021: 37-38). Dolayısıyla duygular güvenilir olmakla birlikte çelişkiler de içerebilmektedir. Farklı durumlarda yeni içgüdüler oluşabilmektedir. İnsanın çelişkileri içerisinde duyguları, dürtüleri, arzuları uyum içinde olmayabilir. Tam burada güç istenci bu uyumu sağlayan bir kuvvettir.

İçgüdü, bir eylemin öncülü olmakta, onları gizlemektedir, çünkü iç güdüler için neden aranmaktadır. Oysa bu durumdan kurtulunmalıdır. İçgüdü'nün nedenini akıl tarafından arayanlar yanılmaktadır. İçgüdü'nün nedenini aramayan insanlar güç sahibi insanlardır. İç güdüler bir şeyin iyi ve kötü olduğunu nitelemektedir. Dolayısıyla eylemin öncülü olarak iç güdüleri aldığımızda güç istenci yükselmektedir. İyi gücü isteme ile ilgili, her şey iyidir. Güç duygusunun kendisi iyidir. Güç istencinin azalması *dekadans* güdülerinin artması ile belirir. Her türden erek/amaç düşüncesi gibi insan varlığının amacı düşüncesi, uydurulmuştur. Kişi varlığı, zorunludur. Bir amacı olmayan insan olarak o, güç istenciyle kendini aşmaya çalışarak içgüdülerini olumlmalıdır. Bu anlamıyla güç sahibi olan insan tinden vazgeçerek, dinsel değerleri hayatından çıkarır. Dini değerlerin temelinde olan bencillikler, yaşamı olumsuzlayan insanlar için, artık bu dünyanın kalması ile yaşam olumlanmaya başlar. Çünkü bahsettiğimiz gibi kötümserlik yalnızca yorgun ve zayıf düşmüş iç güdülerin işaretidir. Güç sahibi olmayan, kendi dürtülerine arzularına ve diğer güç sahiplerine itaat etmektedir. Güç istencinin farkında olan insan bir bakıma savaşçıdır, ancak zayıf insanlar gibi hınç, intikam ve empati duygusuyla değil, saldırgan *pathos* ile hareket eder; çünkü saldırgan *pathos* da zorunlu olarak güçlülüğe dahildir (Nietzsche, 2020c: 17). Zayıflık, yaşamın içindeki acı, ölüm, suç, kuşku gibi kötü hissettirenlerden kaçma korkaklığıdır. Korkaklık, zayıflığın bir zorunluluğudur. Oysa güçlüler, gücün ifadesi olarak bunlara da evet demektedir. Zayıfları öldüren, düşüren şeyler, güçlüleri daha da güçlendirmektedir.

“İlk önce ben gördüm asıl karşıtlığı: - yaşama karşı bir yeraltı intikam duygusuyla yönelen yozlaştıncı içgüdü (tipik biçimleri olarak Hristiyanlık, Schopenhauer’in felsefesi, belirli bir anlamda Platon’un felsefesi bile, tüm idealizm) ve bolluktan, aşırı bolluktan doğmuş olan en yüksek olumlama ifadesi, kayıtsız şartsız bir evet deme, acıya, suça, varoluşun kuşkulu ve yabancı olan her şeyine... Bu sonuncusu, en neşelisi, yaşama en coşkulu en kabına sığmaz evet, en yüksek kavrayış olduğu gibi, en derinidir de, hakikat ve bilim tarafından en keskin biçimde kanıtlanmış ve ayakta tutulmuş olandır. Var olan hiçbir şey yok sayılamaz, hiçbir şeyden vazgeçilemez – varoluşun Hristiyanlar ve diğer nihilistler tarafından reddedilen yönleri bile, değerler hiyerarşisinde *décadence* içgüdü'sünün uygun bulacağından, iyi diyeceğinden sonsuz derecede yüksek mertebede yer alırlar. Bunu kavramak için cesaret ve onun koşulu olarak da bir güç fazlalığı gerekir” (Nietzsche, 2020c: 55).

Geçmişte tarihsel, kültürel olarak, “öte dünya” uydurularak insanlığı kurtarmak adı altında yapılan her kurgunun arkasında büyük bir güç vardır. Bu güçler

kendilerini devlet, ideoloji, din olarak meşru hale getirmişlerdir. Bu kurguların temelinde olan yüce ahlaksal yapı, davranışları ve yorumlamaları şekillendirerek kendi çıkarına uygun bir şekilde yaşamı düzenlemiştir. Yaşam, her şeyden önce 'güç istenci' olarak bir değerlendirme savaşıdır. Değerlendirme kendinde değerle değil, insanın ulaşabildiği güç istencinin miktarındadır. Güç istencine sahip olan, kendi perspektifinden anlam çıkarmaktadır. İstenç tek başına yoktur, değişen, yükselmekte olan ya da azalan, yorgun düşmüş istenç anlaşmaları bulunmaktadır. Dolayısıyla bazı güçler yaşamı olumlarken bazı güçler yaşamı değersizleştirmektedir. Bunun için Nietzsche'nin nihilizm kavramına bakmak gereklidir. Bu bağlamda, Nietzsche'nin nihilizm kavramına dair görüşlerini anlamak, yaşamı olumlayan ve değersizleştiren güçleri daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır.

1.3. NİHİLİZM⁴

Nietzsche, nihilizm kavramını değerler sorununu açıklamak için kullanmıştır. Nihilizm'in ne olduğu sorusuna "En büyük değerlerin, kendi öz değerlerini düşürmesi" (Nietzsche, 2022: 27) olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle yaşama anlam veren 'en yüksek/yüce değerlerin değerinin yitirilmesi' demek olan nihilizm, yaşamı genel olarak olumsuzlayıp değersizleştiren tek Tanrı dinler, uzak doğu dinleri, Batı metafiziği ve ideolojiler sonucu insanların içinde bulunduğu durumu ifade eden bir kavram olsa da, Nietzsche göre Platonculuk ve onun Hıristiyanca yorumlarının Avrupa/Batı insanını mecbur bıraktığı durumun ifadesidir. Nietzsche için nihilizm kavramı olumsuz olarak kullanılsa da tamamlanılması gereken süreci belirtmektedir. Dolayısıyla deneyimleme şekilleri bakımından nihilizmi pasif yani "tamamlanmamış nihilizm", aktif yani "tamamlanmış nihilizm (complete nihilism)" olarak sınıflandırmıştır. Bu süreç başlamıştır ve bu anlamıyla bazı değerler insanı nihilizme sürüklerken bazı değerlerle insan nihilizmi aşacaktır.

4 Nihilizm [İng. Nihilism]: Genel olarak, insan düşüncesinin bazı veya bütün yönleriyle ilgili olumsuzlama, yadsıma veya inkar felsefesi. Genel bir felsefe ya da tutum olarak tanımladığımız nihilizmin, her ne kadar onunla anlaşılan esas itibarıyla veya sadece ahlaki nihilizm olsa da, farklı türleri vardır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, evrende peşinden koşulacak hiçbir amaç ve değer olmadığını, ahlaki yargıları eleştirmenin ve haklılandırmanın bir yolu veya imkanının bulunmadığını ileri süren ahlaki nihilizmdir...Diğer bir tür ise epistemolojik nihilizmdir. Epistemolojik nihilizm, bilgi iddialarını haklılandırmanın veya eleştirmenin bir yolunun bulunmadığını ileri sürer... Politik nihilizm ise, kendilerini destekleyen bakış açıları ve toplumsal yapılarla birlikte, mevcut politik kurumların temelsizliği ve anlamsızlığını ortaya koyar (Cevizci,2014:319-320).

‘En yüksek değerlerin değerinin düşürülmesi’nin bir amacı yoktur. Çünkü nihilizm, Batı metafiziği, tek Tanrılı dinler vs. etmenler ile beraber tarihsel süreçle ortaya çıkmıştır. Tanrı ideali, öte dünya kurgusu, hakikat anlayışları var olan her şeyi belirleyen, hayata amaçlar ve düşünceler inşa ederek en yüce değerleri de belirleyenler olmuşlardır. İyi, güzel değerler yaygın kanıyla kabul görmüştür. Bu en yüksek değerler, ‘hakikat, iyi ve güzel’dir. ”Hakikat, yani gerçekten “var” olan şey; iyi, yani her şeyin her yerde duayandığı şey; güzel, yani bütünüyle “var” olan şeyin düzeni ve birliği” (Demirhan, 2002: 69). Burada bahsedilen en yüksek değerlerin yaşanılan dünya da değil de, ideal dünya olarak adlandırılan “öte dünya” da gerçekleşeceği düşüncesi kendilerini değersizleştirmektedir. Yaşanılan dünya da gerçekleşmeyen, en yüksek değerlerin yaşam içinde bir faydası bulunmamaktadır. Dolayısıyla en yüce değerlerin, kendini değerden düşürmesine yol açan bu değersizleşme, nihilizmi çağırılmaktadır. “Yaşam, inkar edildiği, değersiz kılındığı sürece bir hiçlik değeri kazanır” (Nietzsche, 2020c: 118). Yaşanılan bu hiçlik değerinde, hakikat anlayışlarıyla, dinsel öğelerle, ideolojilerle tarihsel ve kültürel oluşmuş bu durum, iç güdüleri yargılayarak, suçlayarak, arzuları bastırarak hatta yok ederek bir kriz oluşturulmuştur. Nihilizmin zorunlu sonucu ise *dekadanstır*. Aynı şekilde *dekadans* nihilizme giden yola kapı arar. Nihilizmle *dekadans* birbiriyle bağlantılıdır.

Yaşamın en birinci içgüdülerini hor görmenin öğretilmiş olması; bedeni telef etmek için bir “ruh”, bir “tin” yalanının uydurulmuş olması; yaşamın önkoşulunda, cinsellikte pis bir şeyler hissetmenin öğretilmesi; en derin zorunluluk olan büyümede, - kesin kendini düşünmede (- sözcüğün kendisinde bile çamur atma var-) kötü ilkenin aranması! Bunun tersine, çöküşün ve içgüdü- çelişikliğinin tipik işaretlerinde, “bencil-olmayan” da, ağırlık merkezi yitiminde, “kişisizleşmede” ve “komşuyu sevmeye” (- komşuya düşkünlük!) en yüksek değer, ben ne diyorum! Kendinde değerin görülmesi!... Nasıl! Bizzat insanlık mı dekadansa girmiş? Hep mi öyleydi? – Kesin bir şey varsa, o da ona en yüce değerler olarak yalnızca dekadans-değerlerinin öğretilmiş olmasıdır” (Nietzsche, 2020c: 118).

Nietzsche için, kültür tarafından tarihsel oluşmuş istençlerin oluşturduğu değer yargıları, yanlıştır. İlk olarak değerlerin kendilerinin değeri sorgulanmaya başlanmalıdır. Bu değerleri değerlendiren koşullara ve ortama bakmak gereklidir. Değerler yobazlık, hastalık, ahlak, sonuç, neden, çare, zehir gibi koşullarda oluşmuş olabilir ya da hiç var olmayan, istenilmeyen bilgi içerebilir. Şimdiye kadar değerlerin değeri sorgulanmamış, verilmiş, olgusal ve bütün problemlerin ötesinde bir şey olarak

görülmüştür. Geleceğin insanı için, insanı geliştirmek için, rahat yaşaması için bir defa tereddüt daha etmeden, “iyi insan”ın “kötü insan”dan daha değerli oluşundan kuşkulandırılmamıştır. Oysa tersi doğrudur ve “iyi”de gerileme belirtisi vardır. Aslında en yüksek güç, henüz erişilememiş bir insan ve ahlak tehlikelerin tehlikesidir (Nietzsche, 2020f: 32). Özgeci bir ahlak, acıma, kendini önemsememe içgüdüleri, temelde nihilizm tehlikesine yol açan ahlaktır. Kitaplarında bazen değerler için doğaya gönderme yapsa da tamamen bir dönüş mümkün değildir. Doğa, amaçsız, savurgan, ölçsüz ve bunların bütünüyle kayıtsızdır. İnsan bu bağlamda, değerler yaratırken doğayı kendine göre şekillendirmelidir. Artık eski değerlerden bahsederken yeni değerlerin özellikleri, amacı ve güç istenci tarafından ortaya koyulduğu üzerinde durulmalıdır.

Nietzsche felsefesinde nihilizm düşüncesini kavrayabilmenin başka bir yolu Nietzsche’nin efendi, köle olarak tanımladığı insanlara ve onların ahlak yapılarına bakmak gereklidir. Çünkü nihilizm, güçlü insanların eksikliği ve zayıf insanların baskın çıkması sonucu oluşan durumdur. Rekabet içinde olan yaşamda, itaat etmesi gerekenler ve itaat edilenler olarak anlamlandırdığı iki tip insanın ahlak yapıları farklıdır. Nietzsche için “iyi” ve “kötü” değerlerinin anlamının değişmezliği, nesnelliği, başka bir dünyada anlamının olduğu düşüncesinden kurtulmak gereklidir. Çünkü “iyi” yargısı “iyiliğin” gösterildiği yerden kaynaklanmaktan öte, “iyi” olarak nitelendirilenler soylular, güçlüler, yüksek konumlu ve yüksek ruhlulardır. Kendilerini “iyi” olarak ortaya koymaktadırlar. Kendileri değer yaratarak değerlere isimler verme hakkını yakalamaktadırlar. Onların eylemleri birinci sınıf yani iyidir; kötü olanın, alçak ruhlu bayağı ve köylü olanın tam zıddıdır (Nietzsche, 2020f: 41). Değer ortaya koymada yararlılık öncelikleri olduğu için, duygular ortadan kaldırılmalıdır. “İyi” nin her zaman “iyi” olarak bilinmesi için” Soyluluk ve uzaklık *pathos*u, daha önce söylendiği gibi, daha “alçak”, daha “alttaki” bir düzene göre daha yüksek düzenin sürüp giden, egemen olan, temelli ve topyekûn duygusu- işte “iyi” ve “kötü” zıtlığının kaynağı” (Nietzsche, 2020f: 41).

Şimdiye kadar özgeci bir yaklaşım olarak bencil olmayan, çıkar gözetmeyen olarak tanımlanan “iyi” aslında efendi ahlakının oluşturduğu, kendileri için yararlılık sağlayan bir değer yargısıdır. Oysa bencil olmayan eylemin yararlılığı aslında yaygın olarak uygun görülmesi ve onaylanmasından geliyor diye bilinmektedir. “iyi”

kendisini hep yararlı olarak tanımlamasından dolayı “ en yüksek derecede değerli”, “kendinden değerli”dir. Ancak bu yararlılığın kimin için olduğu unutulmuştur. Ahlaklı dolayısıyla bencil olmayan ve aynı değeri taşıyan kavramların olduğu önyargısı bir akıl hastalığıdır. Değer yargılarının anlamının, zaman içerisinde değiştiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla tarihsel olarak efendiler tarafından oluşmaktadır. Bunun en güzel örneği, köle ayaklanması, Yahudilerdir.

Yahudiler “tüm bir antik dünyanın değişiyse “kölelik için doğmuş”, kendilerinin söyleyip inandığına göreyse, “kavimlerin arasında seçilmiş kavim”- Yahudiler, yeryüzündeki yaşamın birkaç bin yıllığına yeni ve tehlikeli bir çekicilik kazanmasını sağlayan o değerleri tersine çevirme mucizesini gösterdiler:- peygamberleri “zengin”i, “Tanrısız”ı, “kötü”yü, “zorba”yı, “iyi”yi ve “duygusal”ı bir potada eritti ve “dünya” sözcüğünü ilk kez utanç kaynağı halinde darbetti. Yahudi kavminin önemi değerlerin bu tersine çevrilişinden (“yoksul” sözcüğünü “kutsal” ve “dost” ile eşanlamlı kullanmak da buna dahildir) gelmektedir: bu kavimle başlar ahlaktaki köleler ayaklanması” (Nietzsche, 2020e: 109).

Nietzsche’ye göre yaşamın en kindarları, her zaman din insanlarıdır. Köle ruhlu olan din insanlarının, kini karşısında kimse duramaz. Aristokratik değer eşitliğine karşı çıkarak, bu değerleri tersine çevirmiş, güçsüzlükten doğan kin ile birlikte yaşama nefretlerini saçmışlardır. Şövalye aristokrasisinin değer yargılarını, rahipler zıt yönde geliştirmişlerdir. “Şövalye aristokrasisinin değer yargıları, güçlü bir bedene sahip olmayı, capcanlı, zengin, coşku dolu, sağlığı korumaya yarayan savaş, serüveni, avcılığı, dansı, savaş oyunlarını ve genellikle sağlam, özgür, sevinçli eylemleri temel alıyor” (Nietzsche, 2020f: 47). Rahip soyluluğunda ise değerlendirme biçimleri şöyledir: “Yalnızca sefiller iyidir, yoksullar, güçsüzler, yoksunlar, hastalar, acı çekenler dindardır yalnızca; yalnızca onlar Tanrı’nın övgüsüne layıktır- bunun dışındakiler, soylular, güçlüler, ebediyyen zalim, iç karartıcı, hırslı, doyumsuz, Tanrısız, ebediyyen uğursuzdunuz, lanetlenmiş, beddua almış” (Nietzsche, 2020f: 48). Bu güçsüz durum nihilizme yol açmıştır. Köle ahlakı olarak görülen rahip ahlakı yaşamı olumsuzlayan bir bakış açısına sahiptir. Köle kendini olmayan bir intikam içinde bulup, hınç duygusu ile daha en başta kendi dışında olana “hayır” demektedir. Çünkü eyleminin temeli tepkidir. Soylu, efendi ahlakı ise kendinden kaynaklanana “evet” demektedir. Köle ahlakına sahip insanlar, kendilerini mutlu olduklarına inandırmaya çalışırken, efendi ahlakına sahip insanlar aksine mutludurlar, etkin insanlar olarak mutluluğun eylemin sonucu olduğunu bilirler. Köle ahlakında da efendi

ahlakın da güç istenci bulunmaktadır. Köle ahlakında kuvvet “*tepkisel*” ve başkası tarafından düzenlenilirken, efendi ahlakında kuvvet “*etkin*”, düzenleyen, yönetendir. Efendi hayatı olumlarken, köle hayatı olumsuzlamaktadır. Dolayısıyla *aktif* ve *pasif* olan iki çeşit güç istenci bulunmaktadır. Güç istencinin niteliklerinden olan, olumlama ve olumsuzlama burada mevcuttur. Bu nitelik farklılığı iki farklı varoluş örneğini ortaya koymaktadır. Güçlü ile güçsüzün yaşamı değerlendirmeleri, perspektifleri farklıdır. Güçsüz insanda güç istenci “hırs” “intikam” duygularını barındırarak onu zehirlerken, güçlü insanda güç istenci “istiyorum, “bunu yapacağım” düşünceleriyle özgür kılmaktadır.

İnsanı özünde yırtıcı bir hayvan olarak nitelendiren Nietzsche için, kültür, insanı evcilleştirmeye, uygar bir hayvana dönüştürmeyi amaçlamıştır. Uygar bir hayvana dönüşerek “iyileşme” adı altında evcilleşen insan, kendi içgüdülerinden utanmayı öğrenecek ve daha sonra hastalıklı yapı olan ahlak sahibi olacaktır. Nietzsche için, ahlak ile yaşamı olumsuzlayan, evcil hayvana dönüşen insan, sürü ahlakı ile hareket etmektedir. “Hayvanat bahçelerinde neler olup bittiğini bilen biri, orada canavarın “iyileştirilebileceğinden” kuşku duyar. Orada hayvan zayıflatılır, daha az zararlı hale getirilir, depresif korku duygusuyla, acıyla, yaralarla, açlıkla hastalıklı bir canavara dönüştürülür” (Nietzsche, 2020a: 44). İşte bu dönüşüm Nietzsche için nihilizmdir.

Sürü insanı, kendi başına güce ulaşamadığı için ahlak, sürü insanının, gücü bir şeyin parçası olarak bulmasını sağlamaktadır. Daha az zararlı olan sürü insanı, artık eylemlerinde bencil değildir. Bencil ve bencil olmayan zıtlığı sürü içgüdüsünün sonucunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla “*iyi*” ve “*kötü*” kavramlarının yerine “*hayır*” ve “*şer*” kavramları gelmiştir. Soylu kendi olarak iyidir, oysa köle ahlakının “hayır” deyişi soylu efendinin gücünü zayıflatmak için söylenmektedir. İçgüdüler tersine dönmüş, gücü çoğaltmak yerine güce sahip olanın gücünü azaltmaya yöneltilmiştir. Bu durum, sürünün yaşamdan intikam almayı amaçlamasına yol açmıştır. Nietzsche’ye göre insanın özgeci erdemlere sahip olması övünülecek bir durumdur, çünkü bu insan için faydalıdır. Hayat özünde sömürme, itaat etme barındırdığı için, özgeci erdeme sahip olan güç sahibi olarak, bunu aşacak ve kendine itaat ettirecektir. Özgeci erdemlerle soylu ahlakına sahip olmaktadır. Oysa özgeci erdemleri yanlış bulan güçsüzler, ahlaki geleneklere ihtiyaç duyarak, onlara itaat ederler. Soylu insan

gibi cesur olmayarak, gelecekte korkup şimdiyi güvende tutmak isterler. Şimdiyi güvende tutmak için ahlak inşa edilmiştir. Ahlakın işleyişini sağlamak içinse öte dünya uydurulmuştur. Korkak, güçsüz köleler isyan ederek ahlakı oluşturmuştur. Oysa insanın en yüksek güce ulaşmasını engelleyen ahlaktır. Ancak itaat etme de gizli güç istencini içinde barındırır. Kölenin itaat ederek ortaya çıkardığı güç istenci, zayıftır. Ahlak, bu nokta da köle insanın ihtiyacıdır. Çünkü köle insan ahlak ile güçlü insanı kendi içerisine döndürmektedir. Kendi içine dönüp yalnız kalan soylu, güçlü insan ise kendine acı çektirmeye başlamaktadır. Bu durum, güçlüyü çelişkili hale getirir. Köle insanın, soylu insanın mesafe *pathosuna* karşı gelmesine, eşitlenme ihtiyacından dolayı intikam alma isteğine yol açmaktadır. Sürü, güçlü insanın itaat ettirmesinden ayırmakta, dolayısıyla güçsüz hale getirmektedir. En yüksek güce ulaşmasını engellemektedir. Bu intikam alma isteği, nihilizmi ve onun şekillerini oluşturan öğedir.

İntikam almak isteyen güçsüz insan, hınç duygusuna sahiptir. “Hınç duygusunun insanı ne “gönlü açık, ne de “çocuksu”, dürüst ve yapmacıksızdır kendine karşı. Ruhu şaşı bakar, tini saklı yerleri, gizli yolları, arka kapıları sever; örtülmüş her şey onu çeker, örtülü dünyası, örtülü güvenliği” (Nietzsche, 2020f: 53). Nihilizmin ilk aşaması olan hınç duygusuna sahip insan, tepkisel insandır. İlk tepkisi ise, yaşamı olumlamak yerine hınç duyarak olumsuzlamaktır. Soylu insanı suçlamakta ve hınç duygusu ile kuvvet ilişkilerini tersine çevirmeyi amaçlamaktadır. Yaşam tepkisel insan için, onu kötülükler içinde bulundurandır. Dolayısıyla yaşamı değersizleştirir. Nihilizmin ikinci aşaması ise, vicdan azabı, içselleştirmedir. Tepkisel insan, yaşamın içindeki kötülüklerle odaklandığı için acı çekmekte, hıncının yönünü değiştirerek acısını içselleştirmektedir. Yaşamı suçlayarak, güçlünün istencini suçlayarak sonunda kendini suçlamakta ve acısını arttırmaktadır. Bu durum, hıncın daha kötüleşmiş halidir. Suçlu hisseden bu insan, Nietzsche’nin deyişiyle evcilleştirilmiş insandır ve yasa koyucu, güçlü insan değildir. Sonucunda, dürtüler önemsiz ve güç istenci bastırılır. Evcilleşen insan, güç istencini dışı vuramadığı için hastalanarak edilgen hale gelir (Deleuze, 2021: 179). “Cezayla sağlanan şey, korkunun artması, akıllı tutumun güçlendirilmesi, arzuların denetlenmesi olmuştur: Böylece ceza insanı evcilleştirmiş ama “daha iyi” yapmamıştır, -daha da haklı olarak bunun tersi bile söylenebilir” (Nietzsche, 2020f: 99).

Nihilizmin üçüncü aşaması, çilecilik idealidir. Çilecilik ideali, yaşamda olan acıdan, belirsizlikten, ölümlülükten, çelişkiden, rastlantısallıktan yani tamamen yaşamdan kaçıştır. Vicdan azabı ve hınç duyguları çekilebilir kılınmıştır (Deleuze, 2021: 179). Dolayısıyla bu özelliklerin bulunmadığı, bir öte dünya konumlanmış. Kötümserlikte olan istençten arınma amaçlanmıştır. Ancak, Nietzsche için bu istençten arınmak mümkün değildir. Dolayısıyla hiçlik istencinin ifadesidir. Çilecilik idealine sahip olan çileci insan, hiçliği istemektedir.

Yaşamın ve güç istencinin olumsuzlanması olarak nihilizmin kaynağı, hiçlik istencidir. Bu istencin sonucu "öte dünya", "Tanrı" veya "gerçek yaşam" ya da Nirvana, kurtuluş, sonsuz mutluluk gibi söylemler üretilmiştir ama bunlar sadece hiçliktir. Nietzsche için nihilizm insanın evcilleşmesinin, efendi olan güçlü insanların yok edilmesinin sürecidir. Yaşamda iki tip insan bulunmaktadır. Birincisi soylu, efendi, itaat edilen, tepkisel kuvvetlere galip gelen, egemen, yasa koyucu özellikleri olan etkin tiptir. Etkin tip, yaşamın içinde yaşamı olduğu gibi olumlamaktadır. İkincisi ise, köle, köylü, etkin kuvvetlere galip gelen, itaat eden, suçlayan, çileci olan tepkisel tiptir. Yaşamdan kaçan, yaşamsal şeyleri tehlikeli bulan, dolayısıyla yaşamı olumsuzlayan, değersizleştirendir. Bu durum da güç istencinin olumlayıcı etkin hali ile, olumsuzlayıcı tepkisel durumudur. Nietzsche'nin "Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi" kavramı, mevcut değerlerin eleştirilip yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini savunur. Bu süreçte, zayıflatıcı ve tepkisel değerlerin yerini, yaşamı ve yaratıcı gücü olumlayan yeni değerler almalıdır.

1.4. DEĞERLERİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nietzsche için yeni değerler üreten üst insandır. Değerler, üst insana bağlıdır. İnsanın, güç istencinin olumsuzlayıcı halinden kurtularak değerlere yeni değerler atfetmesi durumuna gelmesi için belirli aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Dolayısıyla aslında, *dekadan*stan değerler atfetmeye geçiş, bir süreçten ibarettir. Bu sürecin başlangıcı, değerler üreten üst insana geçmek için sürü insana dayanmaktadır. Güç istencinin tepkisel olduğu sürü insandan hareketle, değerler üretmeye çalışan, güç istencinin etkin duruma gelmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Nietzsche için güç istencini etkin hale getirip, dışa yansıtan üst insana ulaşılacaktır. Çünkü güç istencinin konusu aslında bütün değerlere yeni değerler atfetme çabası içerisinde

olmaktır. Eski değerlere yeni değerler atfedildikten sonra bile bu süreç tamamlanmamış, yeni değerlere tekrar yeni değerler atfedilme ile bir dönüşüm halinde devam etmiştir. Oluşmuş değerler, nihilizmle beraber değersizleşmiş ve dünyayı yeni değerler ortaya koymayı zorunlu hale getirmiştir. Dolayısıyla yeni değerler ortaya koymak bile nihilizm içermektedir. Oluşan değerlerden farklı yeni değerler oluşması ile nihilizm kendini tamamlamaktadır. Bu yaşamı olumsuzlayan, yaşama “Hayır” deyişe karşı yaşamı olumlayan, yaşama “Evet” demeye ulaşmaktır. Bu olumlu bakışa ulaşmak aşamalardan oluşmuştur. Değer⁵ atfetmeye ulaşmak için değer ne olduğu sorusu karşımıza çıkar. Nietzsche “‘Değerler’in görüş açısı, oluş akışı içinde göreceli bir yaşam dayanaklılığının kompleks biçimleri için koruma ve yükselme koşullarının bakış açısıdır.” der (Nietzsche,2022:455). Değerlerin kendisi bir bakış açısıdır. Değer, önem verilen şeyi; amacı işaret eder. Değerler, sayılarla ölçülebilen güç bağlantılarını içerir. Ancak ahlaki değerlerle fizyolojik değerler karşılaştırıldığında görünüm açısından yanılgılara uğranmaktadır.

Değerler bakış açısı olarak, görünen şeylerin zihinde oluşturduğu fikirlerin algıya dönüşmesidir. Dolayısıyla kendinde olan şey değildir. Var olan, amaç koymaktadır ve önem verilen, göz önündeki amaç, değerdir. Değer kendini koruma ya da yükselme olarak ortaya koymaktadır. Yaşamın kendisi güç istenci olmasından dolayı aynı şekilde değer koyucudur. “Değerler ve bunların değişimi, değerleri gerçek olarak kabul edenlerin gücündeki artışa bağlıdır” (Nietzsche, 2022:33). Dolayısıyla nihilizmden kurtularak yeni değer atfetme güç iradesi temeline dayanmaktadır. Tüm güç istenci potansiyelini ortaya çıkarak olan ise üst insandır. Üst insan, bütün değerlere, yeni değerler atfederek duyu üstü dünyada olan en yüksek değerleri yok edecektir. Duyu üstü dünyada olduğuna inanılan değerlerin yok olması, metafiziğin çöküşüdür. Metafiziğin çöküşünü “Tanrı Öldü” ifadesiyle anlatan Nietzsche “ Bütün Tanrılar öldü, şimdi üst insan yaşasın” (Nietzsche,2020d:91). deyişiyle üst insanı metafiziğin çöküşüne bir kurtarıcı olarak görmektedir. Tanrı sanısının ölmesi ile üst

5 Değer [İng. Value]: Bir şeyin önem ölçüsünü gösteren, onu anlamlı, istenir, faydalı veya ilgi konusu haline getiren özellik ya da nitelik. İnsanın ilgisinin odağında bulunan, onun peşinden koştuğu dört temel şet olduğuna göre, dört ayrı değer türünden söz etmek gerekir. Onu ilgilendiren bu dört şey, doğruluk veya hakikat, iyilik, güzellik ve faydadır. Bu yüzden sırasıyla epistemolojik, etik, estetik ve ekonomik değerden söz edilir. Durum böyle olmakla birlikte, değer denilince esas öne çıkan etik değerlerdir. Etik değer, nesnelerin, olayların, eylem ve yaşantıların eylemi veya yaşanılacak hayatın akışını belirleme amacı doğrultusunda sahip oldukları anlam ve önemi sergileyen bir niteliği tanımlar (Cevizci,2014:112).

insan yaratılabilmektedir. Üst insan, çökmekte olan insana karşı bir yaratımdır. Tanrı sanısı aslında hiçliğin kendidir. Bu hiçlik durumundan kurtulmak ancak insan tarafından yaratılan dünyada mümkündür. “Kendi insan olmasını güç istemi olarak isteyen, bu insan olmayı, bütününde güç istemi aracılığıyla belirlenen gerçekliğe ait sayan insanlık, insanın şimdiye kadarki insanı aşan bir öz biçimi tarafından belirlenmiştir. Şimdiye kadarki insanlık durumunu aşan insanlığın bu öz biçimine- ‘üstün insan’” denmektedir (Heidegger,2001: 47-48). Üst insan ile birlikte nihilizm yani en yüce değerlerin değerinin yitirilmesi aşılacaktır. Nietzsche, üst insana ulaşan dönüşümlerden, en yüce değerlerin değerinin yitirilmesini aşır yeni değerler ortaya koymaya yönelik aşamalardan bahsetmektedir. Bu dönüşüm aşamalarını *Böyle Buyurdu Zerdüşt* kitabında deve, aslan ve çocuk metaforlarıyla ifade etmektedir. Bu dönüşümleri ancak güçlü ruhlar tamamlamaktadır. Nietzsche için “insan aşılması gereken bir şeydir” (Nietzsche,2020d:313). İnsanın ne olduğunu bilmemiz için aslında insanın kendini, ne olarak ve ne için meydana getireceğine ya da böyle bir isteğinin olup olmadığına bakılması gereklidir.

“İnsan, hayvan ile Üst insan arasına gerilmiş bir iptir, altında uçurum olan bir ip. Tehlikeli bir öteye geçiş, tehlikeli bir yol, tehlikeli bir geriye bakış, tehlikeli bir ürperme ve duraksama. İnsanı büyük yapan şey, bir erek değil bir köprü olmasıdır... batmak kurban edilmek için yıldızların arkasında bir neden aramaksızın” (Nietzsche,2020d:17).

Nietzsche, üst insana ulaşan dönüşüm aşamalarının başlangıcı deve metaforunu çöle çıkan olarak betimlenir. Çöl metaforu, toplumun içinde bulunduğu nihilizmi temsil eder. Çölde deve tüm ağırlıkları yüklenerek hayvandır. Deve, nihilizmi, en yüce değerlerin yitirilmesini üstlenmiştir. Burada farkındalıktan, gerçeklerle yüzleşmekten bahsedilir. Deve, köle ahlakına sahip sürü insandır. Sürü insanda değer, koruma olarak ortaya çıkmıştır. Koruma, türü koruma arzusu olarak ahlakta temellenmiştir. Dolayısıyla sürü insan ahlak dışı davranan değil, aksine kendi yapıp-ettiklerini ahlakın değer yargılarına uydurmaya çalışan insandır (Kuçuradi,2021:27). Dekadans içerisinde olduğunun farkına varmış, türü koruma arzusunun oluşturduğu çaresizlikle ahlak yalanına ihtiyaç duymuştur. Zayıf güç istencine sahip olan sürü insan, itaat ederek sürü içgüdüleri ile hareket etmektedir. “Ahlak geleneklere itaatten başka bir şey değildir, geleneklerin ne türde olduklarının da bir önemi yoktur; ama gelenek alışagelmış davranış ve değerlendirme biçimidir”

(Nietzsche,2021:19). Sürü içgüdüğü ile hareket eden insan ahlakın “iyi” ve “kötü” değer yargılarına uymaktadır. Bu anlamda sürü insanının buyruğu “yapmalısın” dır. “Avrupa’da insanın terbiye edilebilirliği çok büyük bir yere sahip olduğundan kolayca öğrenen ve uyum sağlayabilen insanlar *kural* haline geldiler: Sürü hayvanı, hatta yüksek seviyede zeki olarak hazırlandı. Emir vermesini bilenler, itaat etmek zorunda olanları da bulur” der Nietzsche (Nietzsche,2022:109). Sürü insanı da zayıf güç istençleri ile kendini yönetecek birilerine ihtiyaç duymuştur. Bu durumu iyi kullanan dinler sürü insanının desteğini almıştır. Rahip vicdani yönlendirme ile güzeli, neşeyi, gururu suçlamıştır. Erdem sahibi olmayan insan, hastalıklı, yozlaşmış durumdadır. Doğal olan reddedilmiş, “şer” adı altında değerinden düşürülmüş, doğa karşıtlığı yüce değer olarak görüşmüştür.

Nietzsche'nin felsefesinde, "iyi" ve "kötü" kavramları yerine "hayır" ve "şer" kavramlarının getirilmesini eleştirmesi, ahlaki değerlerin dini değerler ile yer değiştirmesine karşı bir duruşunu ifade eder. Nietzsche, "iyi" ve "kötü" kavramlarının ahlaki bir temele dayandığını ve bireylerin eylemlerinin etik sonuçlarını değerlendirmeye yönelik olduğunu belirtir. Etimolojik olarak, "iyi" ve "kötü" kavramları, insanların günlük yaşamlarında karşılaştıkları eylemleri ve durumları değerlendirirken kullandıkları seküler ve etik terimlerdir. Buna karşın, "hayır" ve "şer" kavramlarının kökeni dini metinlere dayanır ve mutlak doğruluk iddiası taşır. Nietzsche, "hayır" ve "şer" kavramlarının da kendi içinde bir ahlakilik barındırdığını kabul eder. Dinin bu kavramları kullanarak insanların eylemlerini ve düşüncelerini yönlendirmesi, toplumda belirli bir ahlaki düzenin kurulmasını sağlar. Bu nedenle, "hayır" ve "şer" de bir ahlaki sistemin parçası olarak kabul edilebilir, fakat Nietzsche'nin eleştirisi, bu kavramların bireysel özgürlüğü ve etik sorgulamayı sınırlandırarak dogmatik bir yapıya dönüşmesinedir.

Doğal olan özgeci yaklaşımdan çok, “Övülen koşullar ve arzular: barışsever, adil, alçakgönüllü, iffetli, saygılı, düşünceli, cesur, namuslu, dürüst, inançlı, dindar, doğru, başkalarına güvenen, sadık, sempatik, yardımsever, vicdanlı, sade, yumuşak başlı, adaletli, cömert, hoşgörülü, itaatli, tarafsız, hasetsiz, kibar, çalışkan - “niteliklerini taşımaktadır (Nietzsche,2022:204). Nietzsche için temel problem kişinin kendi iyiliği için “iyi” olmaması aksine toplum iyiliği için sürü içgüdüğüyle hareket etmesidir. Ancak özünde erdemlerin koşulunun içgüdüğü farklıdır. Köle ahlakına sahip

sürü insan efendisine karşı hınç, intikam ve nefret duygusuna sahiptir. Bu onu güçlü insanlara karşı tepkisel olarak saldırgan, yalancı, kıskanç, cesaretsiz yapmaktadır.

“Tepkisel güçleri utkuya taşıyan hiçlik istenci olmaktadır. Hiçlik istenci altında, tümel yaşam gerçekdışı hale geldiği zaman, tikel yaşam olarak yaşam, tepkisel hale gelir. Yaşam, bütünlüğü içinde gerçekdışı ve tikelliği içinde tepkisel hale aynı anda gelmektedir. Yaşamı inkar etmek girişimi içinde, bir yanıyla hiçlik istenci tepkisel yaşamı hoş görmekte, bir başka yanıyla tepkisel yaşam hiçlik istencine ihtiyaç duymaktadır” (Deleuze,2001:113).

Dolayısıyla tepkisel gücün etkisiyle hakiki dünya da bu erdemlerin olmadığı düşüncesinden öte dünya, kurtuluş, nirvana gibi anlayışlar geliştirmişlerdir. Ancak tepkisel yaşamda olumsuz istençlerle beraber hareket etmek istemeyen insan, daha sonra kendi başına hüküm sürmek istemektedir. Sonuç olarak kendi gücüne kavuşmayı amaçlar. Sürü insanı gibi efendi tarafından yönetilmektense, kendi pasifliği ile yüzleşmektedir.

Devede tinin gücünün azalması ve gerilemesi ile pasif nihilizm hakimdir. Deve, sürü insanın içinde bulunduğu nihilizm durumunda tepkisel kuvvet ile pasif nihilist olarak kalacak ya da etkin kuvvet ile aktif nihilist olarak aslana dönüşecektir. Nietzsche için nihilizm tamamlanılması gereken bir süreçtir. Dünyada her tür anlamın ve değerın radikal reddedilmesi olarak tanımlanan nihilizm, değerlerin yeniden değerlendirilmesiyle tamamlanacaktır. Deve, hakikat olarak bilinen Batı metafiziği, ahlak, din, modernizm adı altında ortaya koyulan değerleri ve anlamların bir aldatmaca olduğunun farkına varır. Danto’ya göre Nietzsche burada pragmatist doğruluk teorisini savunmuştur. İşe yarayan doğruyken işe yaramayan yanlıştır. Ancak Nietzsche bunun farkında olmadığı için bu durumu “yalan” olarak açıklamıştır (Danto, 2002: 31). Aksine Nietzsche’nin yaptığı, bu doğruların bir işe yaradığını düşünmelerinden dolayı evrensel doğrular olarak görülüp kutsanmasına karşı çıkıştır. Başka bir ifadeyle “Sürü hayvanı ahlaklılığının doğallıktan uzaklaştırılması olarak Hristiyanlık, mutlak yanlış anlama ve kendi kendini aldatmayı beraberinde getirir” (Nietzsche, 2022:162). Burada kaynak güç istencidir. Güç istencinin arttırıldığı bir durumda doğru, inanç ve hakikat anlayışlarının kullanılmasına itiraz değildir. Oysaki güç sahipleri güçlerini arttırmak için kendilerinden fedakarlıklar yapabilmektedirler. Bahsedilen doğrular artık yoruma kapanmış, yaşamın önüne geçmiş ve doğallıktan bir o kadar uzaktır. Dolayısıyla yaşamı olumsuzlayıp güç istencini azaltırlar. Nietzsche için, yalan dekadans durumun

yalanıdır ancak bu anlamıyla farkına varan insanı güçlendirir. Güçlenen ve iyileşen Deve, ‘en yüksek/yüce değerlerin değerlerini yitirmesi’ olan nihilizmin farkına varır. Pasif nihilist durumda olan canlı artık varlığını korumak için değil, aksine daha fazlası olmak için çabalamaktadır. Bastırılmayan bu çaba, deveyi aktif nihilist duruma geçirerek aslana dönüştürür. Aktif nihilizm tinin gücünün artmasının işaretidir.

“Yapılan yanlış şudur: kişi, insan başarılarının ve olayların belli bir değerlendirilmesinin- belli bir grubun ayakta durabilmesi için kendi açısından yaptığı bir değerlendirmenin- şeylerin yapısına, insan realitesinin yapısına ait olduğuna inanmış ve hedef olmadığı yerde hedef, tesadüf ve sürekli değişimin hüküm sürdüğü alanda birlik ve değişmeyen bir şey aramıştır; böylece, anlam ve değer bulunmadığı yerde anlam ve değer arayıp bulamayınca, gücünün eksikliğinden dolayı kişi, yanlış bir genelleştirmeye herşeyin - bu arada anlam ve değeri olan herşeyin de- değersiz ve anlamsız olduğu sonucu çıkarmış; değişmez hiçbir şeyin olmadığını, hiçbir şeyin hakikat olmadığını, hakikat diye kabul edilen her şeyin kesin olarak yanlış olduğunu düşünmüştür. Bu, nihilizmin en uç şeklidir... Aktif nihilizm, ‘yok eden’ nihilizm bir ara durumdur. Yaratıcı olacak kişilerin kendi kendileriyle hesaplaşma, eski kendilerini arkada bırakma, ‘iyileşme’ dönemidir” (Kuçuradi, 2021:56-57).

Sorgulamaya başlamasıyla güçlenip Aslan’a dönüşen insan, ahlaki değer yargıların dayanağının olmadığını farkına varır. Nietzsche, deve metaforunu sürü insan ile tanımlanırken, Aslan metaforu için özgür insan tanımı yapmıştır. Özgür insan olan Aslan, kuşku içgüdüsünü bastırmayan sürü ahlakından uzaklaşmış insandır. Çölün efendisi olarak tanımlanan aslanın buyruğu “istiyorum”dur. Özgür insan, ahlakdışı insandır. “Özgür insan, içinde yetiştigi ve yaşadığı sürüden kopmuş, kendi yolunu arayan, insanla ilgili şeyleri, insanın her şeyini kendi gözleriyle görmek isteyen insandır” (Kuçuradi, 2021:52). Aslan yeni değerler yaratmamakta ancak yeni değerler yaratmak için özgürlüğü sağlamaktadır. Yaşama “evet” demeden önce aslan “hayır” demelidir. Aslanın “hayır” diyerek yıkması gereken, monoteist ve Uzakdoğu dinlerinin, modern bilimin, sanatın, ideolojilerin, insan tarafından yaratılmış kültürün, Hristiyanlık için temel sağlayan Batı metafiziğinin oluşturduğu değerlerdir. Nietzsche için, özgür insan tamamıyla ahlaki, dini, metafiziksel yaratımların yanılgısından kurtulandır. Nihayet ilk büyük hedef olarak görülen, insanın hayvandan ayrılmasına, asil insana özgü özgürlük içeren bireye ulaşılmıştır (Jaspers,2008:259). Özgür insan ile birlikte değersiz görülen beden ve duyular artık önem kazanmaktadır. Dünyada bulunan acıdan kaçmak için öte dünya yanılması ortadan kalktığı için artık acıyla yüzleşilmektedir. Yüzleşme durumda acı ile bedenin hor görülmesi durumu ortadan

kalmıştır. İnsanın bedeni amaca ulaşmak için kullandığı araç olduğu düşüncesi yok olmuştur. Dolayısıyla araç görevinde görülmeyen beden için acıyla yüzleşme beraberinde ölüm gibi korku duyulan metafiziksel şeylerden kurtulmayı beraberinde getirir. Sonucunda ise insan artık yaşama karşı sevinç duymaya başlamaktadır. Yaşamın kaynağı bedendir. Tutkular, arzular, insan eylemlerinin sebebi ve gücün etkin hale gelmesi beden kaynaklıdır. Akıl oluşturan da bedendir. Akıl, güç istencinin somutlaştığı bedenin ihtiyaçları için araç niteliğine sahiptir.

Özgür insan, toplumda tehlike içindedir. Toplum, özgür insanın alışmışın dışında düşünmesini kabul etmez ve yok etmeye çalışır. Bu yüzden özgür insan doğru zamanda harekete geçmelidir. Özgür insan, istisnai olarak doğru zamanda harekete geçerek üst insana ulaşmaktadır. ““Özgür” insan, bir uzun ve kırılmaz isteklerin sahibi, aynı zamanda kendi değer ölçüsünün de sahibidir: Başkalarına kendinden yola çıkarak bakar, sayar ya da küçümser onları; tıpkı, kendine eşit olanlara güçlülere, güvenilir olanlara (söz verebilenlerle birlikte) saygı duymak zorunda olduğu gibi” (Nietzsche,2020f:75-76). Nietzsche, özgür insanı kahraman olarak nitelendirir ancak kahraman mükemmel olan değildir. Kahraman içerisinde insana özgü, aşmalar, kurban etmeler, geçişler bulunmaktadır. Özgür insan, geçişleri başarıyla tamamlayarak mükemmel insana dönüşecektir. Aslan, istencin etkisiyle yaşamı olumsuzlayan nedenlerin farkında olup efendi olmak isteyendir. Aslan, var olan putları yıkıp ve değerleri yeniden yaratacak özgürlüğe sahip olarak üst insana dönüşecektir. Üst insan Çocuk metaforuyla tanımlanır. Çocuğun temsil ettiği bir oyun, masumiyet, unutuş, yeni başlangıç, kendiliğinden dönen tekerlek, bir ilk hareket ve yaşama “kutlu bir evet” deyiştir (Nietzsche,2020d: 31). Dolayısıyla “Üstün insan soyut ve aşkın bir şey olmaktan ziyade, insani mükemmelliği cisimleştiren kavramdır” (Küçükalp,2017:54).

Nietzsche üst insan tanımını “Böyle Buyurdu Zerdüş” kitabında Zerdüş karakteri ile yapmaktadır. Zerdüş karakterinin, bir üst insan olarak halkla, metaforlar yoluyla betimlenen yaşlı kahin, iki kral, sülüklü adam, büyücü, sonuncu papa, en çirkin insan, gönüllü dilenci ve gölgeyle konuşmalarını içermektedir. Metafor yoluyla anlatılan kişilikler üst insan karakterini oluşturmaktadır. Üst insan burada tepkisel insan özelliklerini gösterirken aynı zamanda kendi değerlerini ortaya koymaya çalışandır. Deleuze bu metaforları şu şekilde açıklamaktadır: Kahin, pasif nihilizmin temsilcisi, çöküşün farkında olan son insandır. Ölümü arzulamakta ancak bunun için

pasif bir istence sahiptir. Büyücü, kötü niyettir. Yaşamda bulunan acıyı farklı göstererek onun anlamını değiştirir. İnsanların en çirkini, tepkisel istenci temsil etmektedir. İnsanların hınç duygusunun Tanrı'nın bile ötesine geçtiğini anlatmaktadır. İki kral, örf ve adetleri, onların ahlakiliğini temsil etmektedir. Örf ve adetlerin doğuşundan itibaren yok oluşuna kadar süreci içerirler. Örf ve adetler özü değiştirilerek, sürü insanına yöneten insanlar tarafından aşılانmıştır. “Sülüklü adam, bilim olarak kültürün ürününü temsil eder. O, “zihnin bilinçli kişisi”dir. Kesinliği,ve bilimi, kültürü sahiplenmeyi arzulamıştır” (Deleuze, 2001:129). Burada bilimin bilgisinin yarım bilgi olduğunu, aslında sadece sülüğün beyninin bilgisine sahip olduğunun farkına varır. Nietzsche burada “Tinın vicdanı” söylemiyle Sülüklü adamı açıklar. Tinın vicdanı ise, katı, dar görüşlü, serttir (Nietzsche, 2020d: 292). Dolayısıyla bilim, insanı açıklama da hem yetersiz hem de katı kurallara sahiptir.

Sonuncu papa, kültürün din olarak temsilidir. Papa, tek gözünü kaybetmiş ancak sonuna kadar Tanrı'ya hizmet etmiştir. Kaybedilen göz, olumlayıcı Tanrıları gören göz iken kalan diğer göz çöküşe yol açan dinlerin Tanrılarını izlemeye devam etmiştir. Çöküşe şahit olmuş ve Tanrının yerini insanın almasını izlemiştir. Gönüllü dilenci, yeryüzündeki mutluluğu aramaktadır. “Semavi krallığı”nı yönetenin kim olduğunu bulmak isteyen, zenginlerden yoksullara kadar bütün insanlığı dolaşandır. Ancak yeryüzü krallığını sadece insanın gerçek ürünü ve tek ödülü olarak bulmuştur. Gölge kişiliği ise yolcunun kendisidir. İnsan faaliyetinin, kültürün ve değişimin kendisidir. Gölge, kendi amacını aramaktadır (Deleuze, 2001: 128-129).

Nietzsche, Zerdüşt kitabındaki bu kişiliklerle, üst insanın aslında belli bir oranda tepkisel güçlere sahip olduğunu ancak belli oranla da etkin güce sahip olduğunu belirtmiştir. Çünkü üst insan geçmişe kendinde olan bir anlamı katarak, geçmişini kurtaracak ve değerleri yeniden değerlendirecektir. Geçmişini içerisinde barındırarak geleceğe yön verecektir. Yaşama” evet” diyen, yaşamı olumsuzlayan değil, tüm yönleriyle yaşamı olumlayandır. Geleceği yaratan üst insan, efendi ahlakına sahip bir buyurandır. Güç istencinin etkin hali olan kuvveti isteyendir. “Bunlar için bir şeyin değerini biçmekte ölçü, bu şeyin insan için, insan cinsi için faydasıdır: bunlar bir şeyin nereye'sini ve niçin'ini, faydasını belirler; bilim adamlarının daha önceki çalışmalarını kullanırlar ve bütün bilme onların yaratmaları için bir araçtır” (Kuçuradi, 2021: 80).

Dolayısıyla yaşamda hüküm süren bilimi, ahlakı, dini çöküşe yol açanları bile araç olarak kullanmaktadır.

Nietzsche felsefesinin amacı üst insana ulaşmaktır. Üst insana ulaşmakta mevcut felsefi anlayışları eleştirerek, bu anlayışların insanları içine sürükledikleri çöküş durumuna dikkat çekmiştir. Toplumun içinde bulunduğu mevcut çöküş durumunu oluşturan öğelerin tamamını nihilistik bir tavırla reddetmiş, çözüm olarak ise üst insanı anlatmıştır. Üst insan, doğrudan bir insanı temsil etmek yerine insanın ulaşacağı bir konumdur. Üst insan etkin güç istencine sahip olduğundan dolayı yaratıcıdır. Güç istencinin bireysel olması özneliği ve dönüşümü beraberinde getirir. Burada gücün yaratıcılığına kaynak olan istenç ya da yaratıcılığın istencin etkin şeklinin son durumu olmasının sonucu yaşamı olumlamasının ön koşuludur. Bu bağlamda, üst insanın sahip olduğu güç istencinin son hali yeni değerler yaratma gücüne sahip olmaktır. Üst insan yaşamını bir sanat eseri gibi şekillendirendir. Devenin ulaştığı farkındalığa karşı, üst insanı yaşamı olumlamaya ulaştıran yaratma gücü ve sanattır. Güç istencinin özneliğine karşı objektiflik ya da istenci bastırmak, önemsememek sanatsal olana karşı duruştur. Sanatçı ruha sahip üst insan için güzel, çaba, ilgi, istem ve çıkardan oluşmaktadır. Güzel, gücün artmasıyla oluşur. Çünkü yeni anlamlara ve bakış açılarına ulaşılması sonucu güç artacaktır. “Olumlama, etkin bir yaşamı kendi koşulu ve eşlikçisi olarak varsayan bir düşüncenin ürünüdür. Nietzsche’ye göre bir sanatçının yaşamının anlamı henüz anlaşılmadı: bu yaşamın, sanat eserinin kendisinde bulunan olumlamayı uyarmaya yarayan etkinliği, sanatçının sanatçı olarak güç istenci” (Deleuze, 2021: 129).

Güçlüler, yaşamı olumlayıp zenginleştirirken, güçsüzler yaşamı yoksullaştırmaktadırlar. Üst insan ise yaşamın her halinde verimlilik görendir. Dünyada birçok pislik bulunmaktadır ancak pislik bulunmasından dolayı dünya tamamen pislik içerisinde bir yer değildir. ”Dünyada pek çok şeyin pis koktuğunu söylemek bilgelik içerir; tiksintinin kendisi kanatlandırır ve kaynak sezici güçler yaratır. En iyide bile tiksiniyecek bir şeyler vardır ve en iyi olan bile aşılması gereken bir şeydir” (Nietzsche, 2020d: 240). Dolayısıyla yaşamda en kötü olarak görülen şeyler yeni güçler yaratarak, üst insanın iyiliği için gerektir. Yaşamak, hakikat gibi her türlü kavramı ya da bilgiyi bilmek değil, yaratmak, yeni değerler oluşturmaktır. Üst insan ise güç istenciyle değerlendirip değer biçerek değerler yaratacaktır. Değer, değer

biçme sonucunda oluşmaktadır. Dolayısıyla yaşamın değersiz ve nihilizm içerisinde olması fikri de aslında değer biçmeyi gerçekleştiremeyenlerin oluşturduğu düşüncedir. Çünkü yaşamın değerli kılınması için ilk önce insanın değer oluşturması gerekir. Üst insan çocuk metaforuyla oyun olarak tanımlanan bir yaratım gerçekleştirmektedir. Çünkü çocuk, oyun oynarken değeri kendini yarattığının, değişebileceğini ve mutlak olmadığının farkındadır.

Tepkisel güç istenci ile insan, varolan değerleri kendi üretmiş gibi ona sahip olmak istemektedir. Tepkisel kuvvetlerin yarattığına inandığı değerler yaşamı sınırlandırıp sonucunda olumsuzlamaktadırlar. Dolayısıyla onların yarattığını düşündüğü anlamlar, değerler ve kurumlar, yaratmanın aksine bir kaçıştır. Hınç, vicdan azabı duygusunun hakim olduğu sürü insanın açığa çıkardığı çirkinlik, keder ve acıdan ibarettir. Yaşamı aşağılayarak, yaratacak durumda değildir. Yaratımın, değer yaratımının kimin ve ne için yarattığı bilmek için aslında yaşamın olumlanması gereklidir. Üst insan, pişmanlık içinde, acıma duygusuna sahip, alçakgönüllü yada uysal değildir. O, acımasız ve serttir. Kurallara uymak yerine kural koyandır. Nietzsche için erdem aslında korkaklıktır (Nietzsche,2020d:198). Çünkü erdem aslında benliğin tutkularından kaynaklanmaktadır. İnsanlar, ahlak ve toplum tarafından kötü olarak adlandırılan şeyleri yapmaktan korkarlar. Ancak kötü olarak adlandırılanlar aslında benlikten oluşan bireyin yaratma gücünü ortaya çıkaran şeylerdir. Hayal gücüne, duygulara, tutkulara ihtiyaç vardır, bunlardan kurtulmaya çalışmak yerine tinselleştirilmelidir (Danto, 2002: 58). Üst insan, yaşamı olumlarken tutkularını da olumlamaktadır. Olumlama durumu acı da getirebilir ancak yaratım bu şekilde gerçekleşir ve tutkular erdemler haline gelir (Nietzsche: 2020d: 42). Çünkü ancak yaratımla erdeme çevrilmektedir. Üst insan, yarattığı ve değerlendirdiği için başkalarının değerlerine sahip olmayacaktır. İnsan erdemlerini kendi yaşamından çıkarmalıdır. Genel geçer, toplumsal kabullerden değil. Bu durum, yaşamın olumsuzluklarını yaratıcı bir şekilde dönüştürmekle mümkündür. Yaşamda sadece acı, kötü, yas, sıkıntı, zorluk değil aynı zamanda rastlantısallıkta olumlanmalıdır. Çünkü benlik ve beden de oluş halindedir. Üst insan, mutlak algı sahibi olan değil, sürekli yeni algılar yaratabilendir. Dolayısıyla iyinin ve kötünün ötesindedir. Çünkü “kendi başına iyi” ya da “kendi başına kötü” olan bir şey, bir değer bulunmamaktadır (Kuçuradi, 2021: 85). Nietzsche için iyinin ve kötünün ötesinde olmak,

değerlendirmemek ya da değer yokluğu demek değildir. Kabul edilen değer yargılarına uymamak aksine onları eleştirip yeniden değerlendirmek ve onlara yeniden boyu kazandırmak demektir. “İnsanla ilgili şeylerin değerinin ölçüsü, ancak ve ancak realiteyi kendi gözleriyle gören kişilerin gözleridir; bu ölçünün birimi de, bu insanların insana, tek tek kişilere ve geleceğe hedef koyan, geçmişini yeniden anlamlandıran ve ileriye götüren etkinliği eserleridir” (Kuçuradi,2021:89). Geçmişini sürekli anlamlandırarak kendi değer koymalarını da aynı ölçüde yenileyecektir. Dolayısıyla değerleri yeniden değerlendirme sonsuzdur.

Nietzsche için yeni erdem güçtür. Güç istenciyle birlikte değerler değerlendirilecektir.

““Yalan söylememelisin” ahlaklılığı reddedildiği takdirde, “gerçek duyusu” kendini başka bir mahkeme nezdinde yasallaştırmak zorunda kalır:- insanın korunmasına ilişkin bir araç olarak, güç istenci olarak.

Aynı şekilde güzele duyduğumuz sevgi de öyledir: o da bizim biçimlendirici bir istencimizdir. İki duyu yan yana durur; gerçek duyusu bir şeyleri istencimize göre biçimlendirme gücünü edinme aracıdır. Biçimlendirme ve tekrar biçimlendirme keyfi- tarihöncesi çağlara ait bir keyif! Bizler sadece kendi yaptığımız bir sözcüğü anlayabiliriz” (Nietzsche, 2022: 332).

Verilen değerlerin değerlendirilmesi, yeniden anlamlandırılması tamamıyla güç istencidir. Verilen tüm anlamların çözümlenmesi güç istencinin içerisinde olur. Anlamların tanımlanması yorumdur. Nietzsche için yorum bir açıklama değildir. Eski yorum üzerine yeni bir yorum getirmektir. Nietzsche için dünyaya ait yorumların güç istencinin güçlenmesi ile yeni yaratmalar sağlamak için mi yoksa gücün azalmasını için mi olduğu temel problemdir. Gücün azalmasını sağlayan hakikat düşüncesinin inanılması ile tek bir yorumun insanlarca kabul görmesidir. Oysa Nietzsche için sonsuz yorumlar söz konusudur. Bu yorumlar yükselen ve alçalan güç kuvvetlerine hizmet eden yorumlar vardır. Bütün görüşler sadece bir yorumdur, tek bir yorum söz konusu değildir. Yorumsal çoğulculuk (Perspektivizm)⁶ fikrini savunan Nietzsche için üst insan yepyeni şeyler yaratan, bütün eylemlerinin sahibi olandır. Üst insan kendi

6 Yorumsal çoğulculuk ya da perspektivizm, felsefede genellikle Friedrich Nietzsche ile ilişkilendirilen bir düşünce biçimidir. Temel olarak, gerçekliğin tek bir, kesin veya nesnel bir açıklamasının olmadığını, bunun yerine birçok farklı perspektif veya yorumun mümkün olduğunu savunur. Bu görüşe göre, gerçekliği anlamlandırmak için başvuru her türlü açıklama veya yorum, bireyin kendi deneyimleri, inançları, kültürel ve tarihsel bağlamı gibi öznel faktörlere bağlıdır. Bu yüzden, farklı insanlar veya toplumlar aynı olayları veya olguları farklı şekillerde yorumlayabilirler.

eylemlerinin değerini kendinden üretmektedir. Kendisine miras kalan bilgileri bile bireysel biçimde yorumlayarak yaratıcı bir yorumcu olur. Üst insan yeni bir perspektif sahibi insan olarak, var olan değerleri yeniden değerlendirip kendi değerlerini yaratır.

Nietzsche üst insanın değer yaratmasında en büyük engelin Tanrı olduğu söylemiştir. Tanrı'nın ölümü ile üst insan değerleri yeniden değerlendirme ve yaratma fırsatı elde eder. "Büyükölük Tanrıda bulunamazsa hiçbir yerde bulunamaz. Onu ya inkâr etmek ya da yaratmak gerekir". (Nietzsche, 2012:168). Tanrı'nın ölümü monoteist ve Uzakdoğu dinlerinin, modern bilimin, sanatın, ideolojilerin, kültürün daha özel olarak da Platon ile başlayan, Hristiyanlık için temel sağlayan, hakikat anlayışının sonuna gelindiğini ilan eder. Nietzsche felsefesi en özelde Hristiyan Tanrı'sı ile hesaplaşmadır. Kitaplarında birçok görüşü eleştirirken bu eleştirilende din anlayışlarına ağırlık vermiştir. Dolayısıyla ikinci kısımda üst insanın değerleri değerlendirmesinde en büyük engel olan Tanrı'nın dinler için ne ifade ettiğini ve Nietzsche'nin din hakkındaki görüşlerini ele alacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE FELSEFESİNDE DİN

2.1. NİETZSCHE’NİN DİNE BAKIŞI

Din" kelimesinin kökeni ve anlamı, dünya dillerinde farklılık gösterir, bu da kavramın kültürel çeşitliliğini yansıtır. İnsanlık tarihi boyunca, insanların yaşamlarında önemli bir rol oynayan 4000 yıllık tarihe sahip olan dinin kökenleri oldukça ilginçtir. En eski inanışlardan, Güney Denizi Adaları'ndaki yerel inanışlara göre, 'mana' adı verilen gizemli bir güç var. Bu güç, bazen varoluş veya ruh, bazı durumlarda ise radyoaktivite ya da elektrik gibi maddesiz bir enerji olarak algılanır. İnsanlar bu gücün, kabile şeflerinin, bitkilerin, kayaların ve hayvanların içinde bulunduğu inanırlar. Antik Latinler, kutsal ormanlarda yaşayan ruhlar fikrine inanırken, Araplar dünyanın cinlerle dolu olduğunu düşünmüşlerdir. İnsanlar, bu esrareniz güçle ilişki kurarak ondan yararlanmayı amaçlamış ve aynı zamanda bu güce büyük bir hayranlık ve saygı duymuşlardır. Zamanla, insanlar bu görünmez güçlere kişilikler atfetmeye başlamış ve onları rüzgar, güneş, deniz ve yıldızlarla ilişkilendirilen Tanrılar haline getirmişlerdir. Bu, insanların görünmez dünyaya ve çevrelerindeki doğaya olan ilgisini ve bağlılığını yansıtır. Alman din tarihçisi Rudolf Otto, 1917'de yayımlanan 'The Idea of the Holy' (Kutsalın Tasarımı) isimli eserinde, bu gizemli duygunun dini inançların temelini oluşturduğuna inandığını söylemiştir. Bu duygu, dünya hakkında açıklamalar yapma veya ahlaki davranışlara temel oluşturma isteğinden daha köklü ve önceliklidir. (Armstrong, 2017: 27) Dünya genelinde de insanlar çeşitli dinlere inanmakta ve bu dinlerin öğretilerini benimsemektedir. Tarih boyunca pek çok farklı din ortaya çıkmıştır. Örneğin, Hinduizm, Budizm, Jainizm, Sikhizm, Taoizm, Konfüçyanizm, Şintoizm, Zerdüştilik, Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet, Bahai inancı, Cao Dai, Tenrikyo, Wicca, Paganizm, Animizm, Maniheizm, Sabilik, ve daha pek çok yerel inanç sistemleri ve dini hareketler. Bu dinler, dünyanın farklı bölgelerinde farklı kültürel ve tarihsel bağlamlarda gelişmiştir ve insanlık tarihinde önemli roller oynamıştır.

Farklı dillerdeki "din" kelimesinin anlamı ve kökeni, o dilin tarihine ve kültürel bağlamına göre değişiklik gösterebilir. "Arapça'da "din" (دين), genellikle "yaşam tarzı", "yol", "yasa" veya "yargı" anlamına gelir ve İslami metinlerde bu anlamlarda

kullanılır. İngilizce "religion", Latince "religio" kelimesinden türetilmiştir ve "saygı", "bağlılık" veya "dikkatle ilgilenme" gibi anlamlar taşır, ki bu da dini uygulamanın ciddiyetini vurgular. Fransızca, Almanca ve İspanyolca'daki "religion" (veya "Religi3n"/ "Religion") kelimesi de benzer şekilde Latince kökene dayanır. Rusça'daki "religiya" kelimesi de Latince "religio"dan gelir. Öte yandan, Sanskritçe "dharma" kelimesi, "doğru yaşam yolu", "kanun" veya "evrensel yasa" anlamına gelir ve Hinduizm ve Budizm gibi Doğı dinlerinde kullanılır. Bu, din kavramının her dilde ve kültürde farklı anlamlara sahip olabileceğini gösteren bir örnektir ve bu çeşitlilik, dinin kültürel bağlamının derinliğini ve genişliğini ortaya koyar.

Marx, dinin insanların gerçek dünyadaki sorunlarından uzaklaşmalarına ve mevcut toplumsal ve ekonomik koşulları sorgulamaktan kaçınmalarına neden olan bir mekanizma olduğunu öne sürer. Ona göre,” Dinin eleştirisi, insanın yanılsamalarını, insanın kendi gerçekliğini akıl çağına erişen ve yanılsamadan kurtulmuş bir insan olarak düşünmesi, etkilemesi ve biçimlendirmesi için, kendi kendinin, yani kendi gerçek güneşinin çevresinde dönmesi için ortadan kaldırıyor. Din, insan kendi çevresinde dönmediğı sürece insanın çevresinde dönen aldatıcı bir güneşten başka bir şey oluşturmuyor” (Marx, 2009: 192). Feuerbach'a göre ise “Din insanın ilk ve dolaylı öz-bilincidir. Kendi özü, önce başka bir öz olarak kendisi için nesne olur. Din, insanın çocuksu özüdür” (Feuerbach, 2008: 48). İnsanın Tanrı'ya veya dini inançlara yüklediğı anlam, aslında kendi iç dünyasının, düşüncelerinin ve duygularının bir yansımasıdır. Schopenhauer dinleri genellikle putperestlikle suçlayarak, insanların kendi arzularını yaratıkları Tanrılara yüklediğini savunmuştur. Ayrıca, mistik mezheplerin, evrensel bir birleşme arayışında olduklarını ve ibadetin kişisel arzuları aşma çabası taşıdığını onaylamıştır.

“Kant'ın Saf Aklın Eleştirisi'inde ("Kozmolojik Bir Delilin imkansızlığına Dair" bölümde) bize sunduğı şeyin mukabilidir: "bütün mümkün varlıklar arasında en yükseğı olarak tasavvur ettiğimiz bir varlığın kendisine: "Ben ezelden beri ve ebede kadar varım. Benimle birlikte ancak benim irademle varolan şey vardır, fakat ben nereden geliyorum?" diye söyleyeceğini düşünmekten sarfınazar edemeyiz ya da böyle bir düşünmeyi destekleyemeyiz." Yeri gelmişken ifade edelim, bu son soru, yukarıda zikredilen bölümün tamamı gibi, Kant'ın zamanından beri felsefe profesörlerini Mutlak'ı, ya da düz bir anlatımla, hiçbir kayda ve sebebe bağı olmayan varlığı, yaptıkları bütün felsefenin sürekli ve ana konusu haline getirmekten alıkoymamıştır. Bu onlar için gerçekten iyi bir fikirdir. Genel olarak ifade etmek gerekirse

bunlar iflah olmaz adamlardır ve okura vakitlerini bunların yazıları ve dersleriyle boşa harcamamalarını tavsiye etmekten başkası elimden gelmez” (Schopenhauer, 2011: 175-176).

Émile Durkheim'e göre ise, din kavramı, diğer olgulardan ayrılmış ve yasaklanmış kutsal şeylere dair inançlar ve pratiklerle oluşturulan birleşik bir sistemdir. (Durkheim, 2011: 44). Özellikle toplumsal düzenin ve dayanışmanın bir parçası olarak işlev görür. Ona göre din, sadece bireylerin kişisel inançlarıyla sınırlı kalmaz, aynı zamanda toplumun bütünlüğünü korumak ve toplumsal normları güçlendirmek amacıyla toplumsal bir araç olarak önemli bir rol oynar.

Din, insan yaşamındaki karmaşık yapısı ve tarihsel süreciyle sürekli tartışılmıştır. Her zaman diliminde ve her yerde var olan din, inanılan varlıklar ve değerlere yönelik farklı yapılar göstermiş, insanlar için bir inanç sistemi olmuştur. Din, toplumun değerler sistemi oluşumunda önemli bir rol oynar, ahlakın temelini oluşturur. Bu bağlamda Nietzsche ise, insanın kişilik ve benliğini oluşturan, onun değerler sistemini inşa eden dini ve dinin Tanrı'sını eleştirmiştir.

Nietzsche'nin Din hakkında görüşlerini genel olarak dinin insan davranışları ve düşünceleri üzerine etkileri odağına toplar. İnsanların Tanrı'nın varlığına inanmasının sebebinin psikolojik açıklamasını şöyle ifade eder:

“-Bilinmeyen bir şeyi, bilinen bir şeye dayandırmak, hafifletir, sakinleştirir, tatmin eder, ayrıca bir güç duygusu verir. Bilinmeyenle birlikte tehlike, huzursuzluk, endişe gelir.- ilk içgüdü, rahatsız edici durumları ortadan kaldırmaya yöneliktir. Birinci ilke: herhangi bir açıklama, hiçbir açıklama olmamasından iyidir. Temelde yalnızca, sıkıcı bir tasarımdan kurtulmak söz konusu olduğundan, kurtulma yöntemlerini seçmekte pek de katı davranılmaz: bilinmeyeni bilinen olarak gösteren ilk düşünce, o kadar iyi gelir ki, onun “doğruluğu kabul edilir” (Nietzsche: 2020a:38).

Hakikat olarak görülen Tanrı ve onun varlığına olan inancın nedeninin araştırılması engellenerek hatta eleştirilerek, bahsedilen bu yorumlar alışkanlık haline gelmiş, özellikle sorgulanmamıştır. Din baskıcı bir şekilde insan davranışlarını, insan tabiatını değiştirmektedir. “Çünkü korkudur insanın asli ve temel duygusu; korkuyla her şey, asli günah ve asli erdem açıklanabilmektedir. Kendisinin erdemi olan “bilim” de, üstün insanları güvenlik arayışına ve Zerdüş'tü aramaya iten neden olan korkudan gelişmiştir” (Demirhan, 2002: 23). İnsanları din adı altında korkutarak insanların tabiatı üzerinde değişiklik yapmak amaçlanmış, sonunda insanlarda neden olunan

korkudan kaçmak için güvenlik arayışı içerisine girilmiştir. Çünkü doğal olandan korku nedeniyle kaçılmıştır. Din doğal olanı kötü, ahlakdışı gibi olumsuz sıfatlarla tanımladığı için insanda kendi doğasından kuşkulananarak kendini kötü olarak tecrübe etmeyi öğrenir. Nietzsche'ye göre insan Tanrı'ya inanarak özünü inkâr etmektedir. Burada reddedilmesi gereken Tanrı, ahlaklılık adı altında insan özüne aykırı ve insanın korku temel duygusuyla hareket eden Tanrı'dır. Nietzsche'ye göre din, insanın ahlaklı olmasını değil, mümkün olduğunca günahkâr hissetmesini istemektedir (Demirhan, 2002: 54).

“Tüm filozoflar içgüdüsel olarak toplam bilinci, bütün yaşamlara ve istençlere, meydana gelen herşeye dahil olan bir bilinç, bir “tin”, bir “Tanrı” hayal etmeye çalışırlar. Ne var ki birinin çıkıp, onlara tam da bunun yaşamı bir ucubeye çevirdiğini; bir “Tanrının” ve toplam duyumsallığın, yaşamın kınanmasını gerektirecek şeyler olduğunu anlatmak zorundadır. Aslında sonlar ve anlamlar ileri süren toplam bilinci yok etmiş olmamız, en büyük kurtuluşumuzdur- bununla birlikte artık pesimist olmak zorunda değiliz- Varoluşa karşı bizim en büyük sitemimiz, Tanrının varoluşuydu?” (Nietzsche: 2022: 451).

Nietzsche'ye göre, din insanlık tarihinde birçok önemli rol oynamıştır, ancak ona göre bu rollerin çoğu olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Dini çocuk masallarına benzeten Nietzsche için aynı zamanda insan eğitiminde dinin gerekliliğine de kinayeli bir şekilde değinir.

“dinin tamamı, bazı uzak çağlar için bir giriş ve uygulama olarak görülebilirdi. Gerçekte – sorulabilir ki- insan, böyle bir dinsel bir eğitim ve tarih öncesinin yardımı olmadan kendisine açlığı ve susuzluğu tecrübe etmeyi ve kendisinde tatmin ve tamlık bulmayı öğrenebilir miydi? Prometheus, öncelikle ateşi çaldığını tasavvur etmek ve sonra bunu yapmak zorunda değil miydi- hem de ateşi tamah ederek ateşi yarattığını ve yalnızca insanın değil, Tanrının da kendi ellerinin işi olduğunu ve ellerindeki toprak olduğunu nihayet keşfetmeden önce? (GS 300)” (Demirhan, 2002: 136).

Çünkü din güçsüz insan için gereklidir. Güçsüz insan bilinmeyen bir şeyi bilinen bir şeye dayandırmak ister. Neden dürtüsü ile hareket eden insanın temel duygusu yine korkudur.

Din, insanların gerçekliğe ilişkin algılarını bozmakla kalmayarak aynı zamanda onları sahte bir dünyanın içine hapseder. Nietzsche'ye göre, din insanların kendi kendilerini inkâr etmelerine, hayatın zevklerinden mahrum kalmalarına ve güçsüzleşmelerine sebep olur. Nietzsche ayrıca, Hristiyanlık gibi Batı'daki dinlerin,

insanlık tarihindeki en büyük kötülüklerden biri olan köle ahlakını benimsediğini savunur. Bu anlayışa göre, güçsüzlük ve yoksulluk erdemli kabul edilirken, güç ve başarı kötü olarak görülür.

Nietzsche için insana zarar sağlayan tüm sebeplerin temeli din geleneğinden kaynaklanmaktadır. Geleneklerle insanı geçmişte tutarak ilerlemesine olanak sağlamamaktadır. Zamanın getirdiği aydınlık gelecekte korkan insanlar güç sahiplerinin dayattığı gelenekleri takip ederek yozlaşmış durumu takip etmektedirler. “insanı gerileten inanç yığınlarının başında dinler gelir” (Nietzsche, 2013: 121) demektedir. Tanrı’nın varlığının insanların mutsuzluğuna bir savunma aracı olarak ortaya çıktığını söyler. Nietzsche için din, özellikle Hristiyanlık, insanın doğal potansiyelini kısıtlayan, onu gerçekte ne olabileceğine dair gerçeklerden uzaklaştıran bir araçtır. Nietzsche, dini inançların bireyin özgürlüğünü kısıtladığına ve bireyi pasif, itaatkâr bir varlık haline getirdiğine inanır. Gelenekler ise bu inançların devamını sağlayan ve bireyin özgürlüğünü kısıtlayan araçlardır. Nietzsche, bireylerin bu gelenekleri sorgulamadan takip etmelerini, zamanın getirdiği yeniliklere karşı bir direnç olarak görmüştür.

“Tanrı, insanı mutlu, ahlak, masum ve ölümsüz yaratmıştır: Şu andaki hayatımız yanlış, bozulmuş, günahkâr bir varoluş, ceza yaşamıdır- acı çekmek, mücadele etmek, iş ve ölüm, uzun sürmemesi gereken, tedavi gerektiren bir şey olarak yaşama karşı bir itiraz nedeni ve soru işareti sayılmaktadır. Âdem’den bu yana insan anormal bir durumdaydı: Tanrı, bu anormal durumu sona erdirmek için, oğlunu Âdem’in günahı için kurban etti. Yaşamının doğal karakteri gidişatı bir lanettir. (...) Gerçek hayat sadece bir inançtır (yani kendini kandırma, çılgınlıktır). Mücadelenin, büyük uğraşların, ihtişamın ve karanlıklarla dolu şu andaki varoluşun tamamı kötüdür, sahte bir varoluştur. Görevin bu sahte varoluştan geri alınması gerekmektedir” (Nietzsche, 2022: 167-168).

Nietzsche, Tanrı'nın insanı mutlu, ahlak, masum ve ölümsüz olarak yarattığını ifade eder. Bu, Hristiyan inancına göre, Âdem ve Havva'nın günah işlemekten önceki saf ve masum hallerine bir göndermedir. Nietzsche, insanın bu orijinal halinin sonrasında günahla bozulduğunu belirtir, bu da Hristiyan doktrininin merkezi bir öğesidir. Nietzsche'nin Hristiyanlık tarafından tanımlanan yaşamın doğasına dair eleştirisi bulunmaktadır. Ona göre, Hristiyanlık, yaşamın acılarla, mücadelelerle ve ölümlle doludur. Bu, insanların yaşamlarının aslında bir ceza olduğuna inanmalarına yol açar. Nietzsche, bu inançların insanların hayata bakış açılarını olumsuz etkilediğini

ve onların gerçek potansiyellerini gerçekleştirmelerini engellediğini savunur. Yaşamın gerçek karakterinin Hristiyanlık tarafından lanetlenmiş olarak kabul edildiğini belirtir. Bununla birlikte, gerçek hayatın aslında bir inanç olduğunu, yani bir tür kendini kandırma veya yanılsama olduğunu ifade eder. Nietzsche'ye göre, bu yanılsama, Hristiyanlık tarafından ölümden sonra cennette gerçekleşecek olan "gerçek hayata" olan inanca dayanır. Nietzsche, mücadelenin, büyük uğraşların ve ihtişamın kötü ve sahte olarak görüldüğü bir dünya görüşünü eleştirir. Bu, onun "hayatı onaylama" fikrinin bir yansımasıdır, yani yaşamın tüm zorluklarıyla birlikte kabul edilmesi ve kutlanması gerektiği anlamına gelir.

Nietzsche her kavramın insan tarafından oluşturulduğunu ve eğer gerçekten bir Tanrı varsa, bu Tanrı'nın da aslen insan niteliğinde olabileceğini, insan dışında bir Tanrı kavramının mevcut olamayacağını savunmaktadır (Nietzsche, 2013: 121)

“Nasıl olur da bir insan, bazı konular hakkındaki fikrini bir vahiy olarak algılayabilir? Bu, dinlerin oluşumu ile ilgili bir sorundur. Söz konusu hadisenin cereyan etmesi, her seferinde bir insanla mümkün olmuştur. Bunun önkoşulu, o insanın daha önceden vahye inanıyor olmasıdır. Sonra günün birinde birdenbire kendi yeni düşüncesine erişir ve kendi büyük dünyasını ve varlığını içine alan bu varsayımın yarattığı mutluluk bilincine öylesine güçlü bir biçimde varır ki, kendini bu tür bir uhrevi mutluluğun yaratıcısı olarak duyumsamaya cesaret edemez ve bunun nedenini ve yine o söz konusu yeni düşüncenin nedeninin nedenini Tanrı'sına mal eder: Tanrının bir vahiy olarak. Nasıl olur da bir insan, böylesine büyük bir mutluluğun yaratıcısı olabilir! – Onun kötümser kararsızlığı bunu böyle görür. Bunda gizliden gizliye başka şeyler de etkili olur: Örneğin insan bir düşüncüyü vahiy gibi hissederek, bunu kendisine karşı güçlendirir, bunu yaparak varsayım olasılığı ortadan kaldırır, eleştiriden, hatta şüpheden kaçınır ve onun kutsal olmasını sağlar. Gerçi insan böylelikle kendini gerçeğin öğrenilmesinde bir araca indirgemiş olsa da sonuçta düşüncesi Tanrı düşüncesine galip gelir” (Nietzsche, 2021: 53-54).

Nietzsche'ye göre, bir insanın bir düşüncüyü vahiy olarak algılama eğilimi, öncelikle o insanın zaten vahye inanmasına dayanır. Yani, bu insan zaten böyle bir kavramın mümkün olduğuna inanmışsa, kendi düşüncelerini bir vahiy olarak algılama olasılığı daha yüksektir. Bir insan yeni bir düşünceye ulaştığında, bu düşünce onda derin bir mutluluk duygusu uyandırabilir. Nietzsche, bu duygunun şiddetine bağlı olarak, insanın bu duyguyu kendi iç dünyasında yaratamayacağını düşünerek, bu duyguyu bir üst varlık veya Tanrı'ya atfedebileceğini ileri sürer. Nietzsche, insanların kendi düşüncelerini ilahi bir vahiy olarak algılamalarının, bu düşüncenin değerini

yükseltmeye ve eleştiri veya şüpheden korumaya yardımcı olduğunu belirtir. Bu, düşüncenin kutsallığına inanarak, onu sorgulamadan kabul etmeye teşvik eder. Nietzsche, insanların bu tür bir algılama süreciyle, aslında gerçeği araştırmada sadece bir araç haline geldiklerini ifade eder. Yani, kendi düşüncelerini Tanrı'nın bir vahyi olarak görmek, gerçekten anlamak ve doğrulamak yerine, bu düşüncelere sorgusuzca inanmalarına yol açar.

“Tanrılar korkusu” suyla inleyenlere, “Tanrılar varsa bile, biz onları ilgilendirmeyiz” demek yetiyordu ona- Tanrılar var mı, yok mu gibi nihai bir soru hakkında verimsiz ve uzaktan tartışmalar yapmak yerine. Bu konum çok daha uygun ve güçlüdür: karşıdakine birkaç adım avans verilir ve böylece dinlemek ve harekete geçmek için gönüllü olması sağlanır. Ancak, tam tersi- Tanrıların bizimle ilgilendikleri- kanıtlanmaya kalkışıldığında, zavallı öteki, ne tür labirentlere dalmak, dikenli çalılıklara girmek zorunda kalacaktır, tamamen kendiliğinden, bu oyunda acımasını gizleyecek kadar insancıl ve incelmış olması gereken ikna edicinin kurnazlığına gerek kalmadan. Sonunda öteki, her türlü önermeye karşı en güçlü argümana, yani tiksintiye, kendi iddiasından tiksinebilir ve varır: soğuk ve katıksız ateistin de sahip olduğu bir ruh haliyle uzaklaşır oradan.” Ne işim olur aslında Tanrılarla! Canları cehenneme! (Nietzsche, 2020g: 8-9).

Nietzsche, Tanrıların var olup olmadığına dair nihai bir sorunun faydasız ve gereksiz olduğunu ifade ediyor. Ona göre, "Tanrılar var mı yok mu?" sorusu yerine, "Tanrılar bizi ilgilendiriyor mu?" sorusunun daha uygun ve kuvvetli olduğunu öne sürer. Nietzsche'nin bu yaklaşımı, din ve Tanrı tartışmalarının temelinde, insanın kendini Tanrıların merkezinde görmesi ve Tanrıların insanla ilgilenmesi gerektiği düşüncesinin yattığını belirtir. Eğer birisi Tanrıların insanla ilgilendiğini kanıtlamaya kalkışırsa, bu durum karşı tarafa karmaşık, anlaşılmaz ve zor bir yola sürükleyecektir. Bu yolun sonunda, birey Tanrı kavramına dair argümanlardan tiksinebilir ve ateizme yönelebilir. Nietzsche'nin bu ifadeleri, dinin ve dini inançların insanları nasıl bir labirente sürüklediğini ve bu labirentin sonunda bireyin Tanrı kavramından tiksinti duyabileceğini gösterir. Nietzsche Tanrı kavramına dair derinlemesine bir sorgulama yaparak, insanların Tanrılarla olan ilişkisini ve bu ilişkinin birey üzerindeki etkilerini ele alır. Ona göre, Tanrıların varlığı ya da yokluğu değil, Tanrıların bizi ilgilendirip ilgilendirmedikleri daha önemlidir. Bu yaklaşım, Nietzsche'nin Tanrı ve din kavramlarına dair eleştirel bir perspektife sahip olduğunu gösterir.

“Hangi perspektiften bakılırsa bakılsın, ömür boyu metafizikle kavgalı olan Nietzsche, aslında iliklerine kadar Tanrı derdi ile doludur. Ve bu "bilinmeyen Tanrı", gerçek anlamda Nietzsche'nin labirentidir” (Özkan, 2007: 140). Nietzsche'nin düşüncelerinde, Tanrı ve insan arasındaki ilişki temel bir konudur. Ancak bu ilişki, geleneksel anlamda Tanrının varlığı veya yokluğu üzerine bir tartışma değildir. Onun için esas olan, bu kavramların bireyin iç dünyası ve dış dünyasıyla nasıl etkileşimde bulunduğudır. Nietzsche, bireyin evrenle ve kendi içindeki dünyayla kurduğu ilişkide, Tanrı kavramının sadece bir araç olabileceğini öne sürer. Bu, onun Tanrı kavramına yönelik eleştirel ve özgün yaklaşımının bir yansımasıdır.

Diyalektik yaklaşımın da bu perspektifle örtüştüğünü söyleyebiliriz. Diyalektik, bireyin kendi içinde ve dışındaki dünyayla olan ilişkisini sürekli olarak sorgular. Bu sorgulama, karşıtlıklar üzerinden gerçekleşir ve bu karşıtlıkların bir araya gelmesiyle yeni anlamlar ve değerler ortaya çıkar. Nietzsche'nin Tanrı kavramına yönelik eleştirel yaklaşımı, diyalektik düşünceyle paralel bir şekilde, bireyin kendi değerlerini ve anlamlarını yaratmasına olanak tanır.

Bu iki yaklaşım arasındaki bu benzerlik, bireyin kendi iç dünyasıyla dış dünyası arasında kurduğu dengeyi ve bu denge içerisinde nasıl yeni değerler ve anlamlar yarattığını anlamamızı kolaylaştırır. Nietzsche'nin Tanrı kavramına dair sorgulaması, bize Tanrının sadece bir varlık ya da yokluk meselesi olmadığını, aynı zamanda bireyin kendi içinde ve dışında nasıl bir etki yarattığını gösterir. Bu etki, bireyin kendi değerlerini ve anlamlarını oluşturma sürecinde kritik bir role sahiptir. Bu sürecin anlaşılması, Nietzsche'nin Tanrı ve diyalektik kavramlarına dair eleştirel yaklaşımının tam anlamıyla kavranmasına olanak tanır.

“Diyalektiğin kendisi de bu aldatmacayı sürdürür. Diyalektik bizi yabancılaşmış özellikleri tekrar üzerimize almaya çağıran sanattır. Her şey, diyalektiğin hareket ettiricisi ve ürünü olan Tin'e ya da kendilik bilincine, ya da hatta türsel varlık olarak insana geri döner. Ama eğer bizim özelliklerimiz kendilerinde, azalmış bir yaşamın, sakatlayıcı bir düşüncenin ifaderiyseler, onları geri almak ya da onların gerçek öznesi haline gelmek ne işimize yarar? Din adamı içselleştirildiğinde, tıpkı Reform'un yaptığı gibi, inananın içine yerleştirildiğinde, din ortadan kaldırılmış mı oldu? Yerine insan geçirilerek ve böylece aslı, yani yeri korunarak, Tanrı öldürülmüş mü oldu? Tek değişiklik şudur: İnsan, sırtında taşıyacağı ağırlıkları dışarıdan yüklenmek yerine kendi kendine yüklenir. Geleceğin filozofu, filozof-doktor, aynı rahatsızlığın farklı belirtilerle devam ettiği yönünde tanı koyacaktır: Değerler değişebilir, insan

kendini Tanrı'nın yerine koyar, ilerleme, mutluluk ve yararlılık, doğrunun, iyyinin ya da Tanrısal olanın yerine geçer- aslolan, perpektifler ve bu eski ya da yeni değerlerin, dayandığı değerlendirmelerse değışmeden kalır" (Deleuze, 2006: 23).

Nietzsche, dinin kökenine ve Tanrı kavramının toplumlar ve bireyler için nasıl bir anlam taşıdığına dair derinlemesine bir sorgulama yapmaktadır. Tanrı kavramının toplumların kendilerine dair duydukları değerleri, özsaygıyı ve erdemleri yansıttığı fikrini ortaya koymaktadır.

"Dinin kökeni, yabancı oldukları için insanı aniden yakalayan aşırı güç duygularında yatar ve vücuduna bağlı uzuvlarından birini anormal derecede ağır hisseden ve bu yüzden üzerinde başka bir adamın yattığı sonucuna varan hasta bir adam gibi, saf homo religiosus (Dindar insan) kendini farklı kişilere böler. Din, bir alteration de personallte" ["Kişilik değıştirme"] meselesidir. Kendi içinde bir nevi korku ve terör duygusu-ama aynı zamanda olağanüstü mutluluk ve coşkunluk duygusudur. Hastalar arasında sağlık duygusu Tanrıya inancı, Tanrıya yakınlık inancını uyandırmak için yeterlidir" (Nietzsche, 2022: 116).

Bireyler ve topluluklar, kendi varoluşlarına, kimliklerine ve yaşantılarına anlam katma çabası içindedirler. Bu anlam arayışı, onların kendi değerlerini ve erdemlerini bir Tanrı figüründe somutlaştırmalarına neden olur. Nietzsche'ye göre, bir halkın kendi erdemlerine ve değerlerine olan inancı bu kadar güçlüyse, bu inancı ve değerleri yansıtan bir Tanrı figürü oluşturma ihtiyacı doğar.

Tanrı, bu bağlamda, toplumların kendi değerlerini, erdemlerini ve inançlarını görmek istedikleri bir ayna gibidir. Bu ayna, halkın kendi içinde duyduğu hazzı, güç duygusunu ve minnettarlığını dışa yansıtarak bu duyguları somutlaştırır. Halkın bu yansıtma eylemi, onun kendi iç dünyasındaki olumlu duyguları, değerleri ve erdemleri Tanrıya sunarak teyit etme ihtiyacından kaynaklanır.

Nietzsche'nin "din bir şükran biçimidir" (Nietzsche, 2020b:25) ifadesi, bu düşüncelerin özünü yakalar. Bu, bireylerin veya toplumların Tanrıya sunduğu şükranın, aslında kendi içlerindeki değerleri, erdemleri ve güç duygusunu yüceltme eylemi olduğunu belirtir. Yani, din ve Tanrı kavramı, bireylerin ve toplumların kendi iç dünyalarına dair duydukları saygıyı, şükürü ve minneti yansıtan bir araçtır. Bu yüzden, Tanrı kavramının sadece dini bir inanç sistemi olarak değil, aynı zamanda bireylerin ve toplulukların kendi değerlerini ve erdemlerini yansıttığı bir kültürel ve psikolojik fenomen olarak ele alınması gerektiğini savunur.

Nietzsche'ye göre, dini buyruklar ve değer yargıları, insanlara neyin iyi ve neyin kötü olduğunu öğretmeye çalışır, ancak bu buyruklar ve değerler genellikle yaşamın gerçek doğasına ters düşer.

Bu değer yargılarını belirleyen dini otoriteler, bireyin ve toplumun gerçek ihtiyaçlarına ve yaşamın doğasına aykırı bir yaklaşım sergileyebilirler. Nietzsche'ye göre yaşama enerji, sevinç ve anlam katan şeyler bazen "yanlış" veya "günah" olarak nitelendirilirken, yaşamı sınırlayan, bastıran ve hatta zarar veren şeyler "doğru" veya "kutsal" olarak kabul edilebilir.

“İyi ve kötüyü gerçek olarak kabul eden ve bireyin etik gerçekliğini kavrayan yüksek seçim, özel bir değerler sisteminin ve kültürün yapılandırılmasında Nietzsche'nin tarihi açıdan ilk sıraya yerleştirdiği seçimdir. Vaatlerde bulunabilen (kendine ya da bir başkasına), kendisini geleceğe bağlayabilen bir insan, bunun ardından gelen bir sonuçtur” (Blackham, 2020: 34).

Din, Nietzsche'nin gözündeki, sıklıkla bireyin yaşam enerjisinin, arzularının ve doğal eğilimlerinin üzerine bir frendir. Din, insanları belirli bir ahlaki ve etik çerçevede tutmak için kullanılır, ancak bu çerçeve genellikle insanın doğal eğilimlerine ve yaşamın gerçek değerlerine ters düşer. Bu nedenle Nietzsche, dini otoritelerin ve değer yargılarının bireyin özgürlüğüne ve yaşam enerjisine engel olduğunu düşünür.

Nietzsche aynı zamanda dini otoritelerin, dini değer yargıları aracılığıyla hükümetlere, hükümdarlara ve toplumlara nüfuz ederek toplum üzerinde kontrol ve güç sahibi olma amacı güttüğüne inanır. Bu güç arayışını "nihilist istenç" olarak adlandırır. Bu istenç, yaşamı inkâr eden ve yaşamın gerçek değerlerine karşı olan bir istençtir.

Nietzsche, dini değer yargılarının gerçek yaşamın değerlerine ve ihtiyaçlarına ters düştüğünü, dini otoritelerin asıl amacının etik ya da maneviyat değil, güç ve kontrol olduğunu vurgular. Dinin, bireyin doğal eğilimlerine ve yaşam enerjisine bir engel olarak işlediğine inanır.

“Tanrı kavramı, her mutluluğu bir ödül, her mutsuzluğu Tanrıya başkaldırmanın bir cezası, bir “günah” olarak yorumlayan ajitatör ruhban kesimin kullandığı bir araçtı artık: Dayanağı sözüm ona “ahlaki bir dünya düzeni” olan bu en aldatıcı yorumlama tarzı, “neden” ve “sonuç” gibi temel kavramları tümüyle altüst etti. İnsan ödülü ve cezayı kullanarak doğal nedenselliği elden bıraktığı zaman, doğa karşıtı bir nedenselliğe gereksinim duyar; geriye kalan tüm yapaylıklar da bunu izler. Talep eden Tanrı: yardım eden, öğüt veren, cesaret ve kendine güven aşılayan

her sözün arkasında olan Tanrı yerine... Ahlak artık bir halkın yaşama ve gelişme koşullarının ifadesi olmak yerine, soyutlaşmış, yaşamın karşıtı haline gelmiş bir ahlak- imgelemi temelden çürüten, her şeye kem gözle bakan bir ahlak olmuştur" (Nietzsche, 2020b: 42).

Eleştirilerinin odak noktasında, özellikle Hristiyanlık başta olmak üzere monoteistik dinler bulunmaktadır. Nietzsche'nin bu tür dinlerle ilgili eleştirileri, onların insana dair doğal eğilimleri, arzuları ve özgürlükleri nasıl baskı altına aldığına yöneliktir. Hristiyanlık ve diğer monoteistik dinlerin 'günah', 'ceza' ve 'kurtuluş' gibi kavramlarıyla bireyi belirli bir etik ve ahlaki norma hapsederek, bireysel özgürlük ve otantik varoluşu⁷ sınırladığına işaret eder. Bu dinlerde tanımlanan ahlaki yapı, Nietzsche'nin gözünde, insana dair potansiyeli baskı altına alan ve onun doğuştan gelen yaşama sevincini, yaratıcılığını ve arzularını ketleyen bir sistem olarak görülür. Ona göre, monoteistik dinler bireyin dünyevi deneyimlerini ve doğal eğilimlerini değersizleştirirken, bireyin ahlaki değerler ve idealizasyonlar etrafında dönüp durmasını teşvik eder. Nietzsche bu bağlamda, bireyin özgün varoluşunu ve kendi içsel doğasını keşfetme arayışını baskı altına alan bu dini yapıları sorgular. Onun bu eleştirisi, monoteistik dinlerin insanın bireysel gelişimi, özgürlüğü ve otantik varoluşu üzerinde nasıl bir kısıtlayıcı etkisi olduğuna dair derinlemesine bir analizi yansıtmaktadır. Bu tespitler aynı zamanda, Nietzsche'nin etik değerlerin, inanç sistemlerinin ve kültürel normların kökenine dair kritik ve sorgulayıcı yaklaşımının bir parçasıdır. Bu eleştiriler, onun özellikle Hristiyanlık ve diğer monoteistik dinlerin bireysel özgürlük ve gelişim üzerindeki olumsuz etkilerine dair endişelerini ve u dinlerin insan psikolojisi ve toplumsal yapı üzerindeki derinlemesine etkilerini ortaya koymaktadır.

Nietzsche'nin Schopenhauer üzerine yaptığı değerlendirmede ise, insanların yüce gereklilikler, en yüce değerler ve filozofların mutlak gereklilik olarak

7 "Otantik varoluş" kavramı, varoluşçuluk felsefesiyle yakından ilişkilidir ve bu kavramı öne süren en önemli düşünürler Jean-Paul Sartre ve Martin Heidegger'dir. Martin Heidegger, "Varlık ve Zaman" (Sein und Zeit) adlı eserinde otantikliği, bireyin varoluşsal anlamda kendisi olma ve kendi özgünlüğünü kabul etme süreci olarak tanımlar. Heidegger için otantik varoluş, insanın kendi varlığının temelini sorgulaması ve kendi olası varoluş biçimlerini kendi koşulları içinde gerçekleştirmesiyle ilgilidir. Jean-Paul Sartre ise özgürlük ve insanın kendi varoluşunu yaratma sorumluluğu üzerine yoğunlaşır. Onun felsefesinde, "otantik varoluş", bireyin kendi seçimlerinin sorumluluğunu üstlenmesi ve toplumsal roller veya yabancılaşma baskılarından özgürleşerek kendi benliğini ifade etme çabası anlamına gelir. Her iki düşünür de otantik varoluşu, bireyin kendi varlık koşullarını ve yaşamının anlamını kendi terimleriyle belirlemesi olarak görür. Bu, bireyin kendi benliğini, toplumsal beklentiler veya gelenekler tarafından değil, kendi içsel değerleri ve inançları doğrultusunda şekillendirmesi anlamına gelir.

varsaydıkları en yüce mükemmeliyetçilik hakkında nasıl bir eminlik içinde olduklarını ele alır. Bu bağlamda Nietzsche, "Schopenhauer'in nihilizmi, Hristiyan Tanrı inancının yarattığı aynı ideali hangi oranda takip eder?" sorusunu da gündeme getirir. Schopenhauer, insanın varoluşunun acı ve anlamsızlığına odaklanırken, Nietzsche insanların emin olduğu bu yüce değerlerin gerçekte birer yanılsama olabileceğini öne sürer. Bu iki düşünce arasındaki bağlantı, Nietzsche'nin şu sözleriyle daha da netleşir:

“İnsan yüce gereklilikler, en yüce değerler ve filozofların mutlak gereklilik olduğunu varsaydıkları en yüce mükemmeliyetçilik hakkında öylesine emindir ki sanki bu bir öncelik hakkıymış gibi: Öngörülen gerçek olarak doruktaki “Tanrı”. “Tanrı olarak varolmak”, “Tanrının içine çekilmek”- binlerce yıl boyunca bunlar en saf ve en ikna edici gerekliliklerdi (ama ikna eden şeyin mutlaka gerçek olması gerekmemektedir- sadece ikna edicidir: Aptallar için bir not.)” (Nietzsche, 2022: 34-35).

Bu alıntı, Nietzsche'nin, insanların en yüce değer olarak gördükleri 'Tanrı' kavramının, gerçekte insan düşüncesinin bir ürünü olduğu ve bu yüzden sorgulanması gerektiği düşüncesini yansıtır. Schopenhauer'in nihilizminin ise bu yanılsamayı kısmen devam ettirdiği, ancak Nietzsche'nin eleştirel bakış açısıyla insanın kendine has potansiyelini tam anlamıyla fark etmesinin önündeki engeli kaldırmayı amaçladığı anlaşılır. Bu durum, Nietzsche'nin bireyin özgür ve otantik varoluşunu ön plana çıkarmasını sağlar ve onun felsefesinde merkezi bir rol oynar.

Nietzsche, dinin insanın kendine has değerini ve yeteneklerini küçümsemediğini ve onun yerine bütün iyi, büyük ve doğru şeylerin kaynağını "insanüstü" bir varlık olarak tanımlanan Tanrı'da bulduğunu savunur. İnsanın kendi başarısı veya erdemi, bu bakış açısına göre ikincil hale gelir, çünkü asıl değer ve onur ilahi bir varlıktan gelen takdir veya lütuf olarak görülür.

Nietzsche için bu durum, insanın kendi kaderini kontrol etme ve kendi yaşamının sorumluluğunu alma yeteneğini aşağılar. İnsanın kendini aşma (Übermensch) çabasını, yani insanın kendi içsel potansiyelini en üst düzeyde gerçekleştirme arzusunu küçümser. Nietzsche, insanların kendi başarılarını ve erdemlerini ilahi bir varlık veya kuvvetten bağımsız olarak görmesi gerektiğine inanır. Özgürlük, irade gücü ve yaratıcılık gibi insan niteliklerinin, bir ilahi güç tarafından verilen hediyeler değil, insanın kendi varoluşsal çabasının sonuçları olduğunu vurgular.

Bu eleştiri, Nietzsche'nin değerlerin yeniden değerlendirilmesi (Umwertung aller Werthe) ve "Tanrı'nın ölümü" konseptleriyle de bağlantılıdır. O, insanların Tanrı kavramına olan ihtiyacını aşarak, kendi değerlerini yaratmaları ve kendi hayatlarının anlamını kendilerinin belirlemeleri gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, bireyi merkeze alarak, onun varoluşsal özgürlüğünü ve yaratıcılığını ön plana çıkarır ve dini otoritenin birey üzerindeki etkisini azaltmayı amaçlar.

Nietzsche'nin din hakkındaki görüşleri, onun insanın kendi potansiyeline olan inancıyla ve dinin insan anlayışını nasıl sınırladığıyla ilgilidir. Din, ona göre, insanın kendini yetersiz hissetmesine ve asıl gerçekleştirebileceği şeylerin bir yüksek güç tarafından verilen bir lütuf olarak görülmesine neden olur. Bu yaklaşım, insanın özgüvenini ve öz-saygısını düşürür ve bireyi pasif bir alıcı konumuna yerleştirir.

“Özet: Dinin kökeni, yabancı oldukları için insanı aniden yakalayan aşırı güç duygularında yatar ve vücuduna bağlı uzucularından birini anormal derecede ağır hisseden ve bu yüzden üzerinde başka bir adamın yattığı sonucuna varan hasta bir adam gibi, saf homo religious⁸ kendini farklı kişilere böler. Din, bir “alteration de personalite” [“kişilik değiştirme”] meselesidir. Kendi içinde bir nevi korku ve terör duygusu- ama aynı zamanda olağanüstü mutluluk ve coşkunluk duygusudur. Hastalar arasında sağlık duygusu Tanrıya inancı, Tanrıya yakınlık inancını uyandırmak için yeterlidir” (Nietzsche, 2022: 116).

Nietzsche dinin kökenini, insanın kendisini aşırı ve anlaşılmasız güçlerin etkisinde hissetmesine bağlar. Homo religious, kendini tam anlamıyla hissedemediği ve dışsal güçlerin varlığını hissettiği zaman, içsel bir bölünme yaşar. Bu, bir tür "kişilik değişimi" olarak görülür ve insanın kendi içinde yaşadığı korku, terör ve aynı zamanda olağanüstü mutluluk ve coşkunluk duygularının bir ürünüdür. İnsanın bu içsel deneyimleri, Tanrısal bir varlık inancına ve ona yakınlık duygusuna yol açabilir.

Bununla birlikte, Nietzsche'nin "Din, 'insan' anlayışının değerini düşürmüştür" ifadesi, dinin insanın özgüvenini ve kendi içsel potansiyelini gerçekleştirme kapasitesini nasıl azalttığını vurgular. İnsanlar, değer ve erdemleri dışsal bir kaynaktan gelmiş olarak gördüklerinde, kendi içsel değerlerini ve özerkliklerini geliştirmek için daha az çaba gösterirler.

8 "Homo religiosus" kavramı, insanın varoluşsal ve ontolojik açıdan dini veya manevi boyutlara doğal bir eğilim gösterdiği fikrini temsil eder. Bu terim, genellikle insanın dünyayı anlamlandırma, yaşamın anlamı ve amacı gibi derin sorularla ilgilenme ve bu sorulara dini veya manevi yollarla cevap arama eğilimini ifade etmek için kullanılır.

Nietzsche bu durumu, bir hasta gibi yanılığlar içinde olan insanın, sağlık ve hastalık arasındaki zihinsel durumunun, dini inançlarla ilişkilendirilebileceği bir metaforla ifade eder. İnsanlar, içsel duyguları ve psikolojik deneyimleri nedeniyle Tanrı'ya olan inancı geliştirirler ve bu inanç, kişinin içsel dünyasının dışavurumu olarak görülür. Nietzsche, insanın kendini Tanrısal olana bağımlı hissetmesi yerine, kendi değerlerini yaratarak ve kendi yaşamının anlamını kendisi belirleyerek, kendi potansiyelini en üst düzeyde gerçekleştirme kapasitesine sahip olduğunu savunur.

“Kişinin, özellikle kendisini çok üzdükleri ve kendisinden yüksek bir bedel istediklerinde hizmetinde bulunması gereken üstün değerler- işte bu sosyal değerler, sanki Tanrının emirleriymiş, “hakikat”, “gerçek” dünyaymış, bir umut ve gelecek dünyaymış gibi, seslerini güçlendirmek için insanların üzerine kurulmuştur. Bu değerlerin rezil kaynakları artık ortaya çıktığından kâinat sanki değer kaybetmiş gibi görünmektedir, “anlamsız” görünmektedir- ama bu sadece geçici bir aşamadır” (Nietzsche, 2022: 29).

Friedrich Nietzsche'nin "Şen Bilim" adlı eserinin 125. bölümünde yer alan "Deli" pasajı, Nietzsche'nin Tanrı ve dini anlayışının derin bir eleştirisini sunar. Bu metin, Nietzsche'nin ünlü "Tanrı öldü" temasını işler ve modern dünyada dini inançların yerini sorgular. Metinde anlatılan deli, sabahın erken saatlerinde bir fener yakar ve pazar yerinde insanlara "Tanrı'yı arıyorum! Tanrı'yı arıyorum!" diye bağırır. Bu, çevresindekiler tarafından alay konusu olur. Deli, insanların Tanrı'ya olan inancının yok olduğunu ve bu yüzden Tanrı'nın "öldüğünü" ilan eder. Bu durum, insanların Tanrı'nın varlığına artık ihtiyaç duymadıkları ve onu metaforik olarak "öldürdükleri" anlamına gelir. Deli, modern insanların dünyayı anlamlandırma ve ona bir yön verme yeteneklerini yitirdiklerini öne sürer. Bu, "Denizi nasıl içebiliriz ki?" ve "Yeryüzünü güneşinden ayırırken ne yapıyorduk ki bizler?" gibi sorularla vurgulanır. Bu sorular, insanlığın kendi yarattığı metaforik "boşlukta" kaybolmuş olmasını simgeler. Deli, insanlığın Tanrı'yı öldürmesinin büyük bir eylem olduğunu ve bu eylemin sonuçlarıyla nasıl başa çıkacaklarını sorgular. Bu, insanlığın artık kendi değerlerini ve anlamlarını yaratmak zorunda olduğu bir dönemi temsil eder. Nietzsche, bu durumu, insanların kendi varoluşlarını ve dünyayı anlamlandırma biçimlerini yeniden düşünmeleri gereken bir çağrı olarak kullanır. Metnin sonunda deli, "çok erken geldim" diyerek, dünyanın bu radikal değişikliği anlamak için henüz hazır olmadığını belirtir. Bu, Nietzsche'nin düşüncesindeki önemli bir tema olan, insanlığın yeni bir bilinç düzeyine ulaşması gerektiğini vurgular. Son olarak, deli kiliselere girer

ve "Eğer Tanrı'nın türbeleri ve anıtmezarları değilse, bu kiliseler nedir?" diyerek, modern dinin Tanrı'nın ölümünden sonra ne anlama geldiğini sorgular. Bu, Nietzsche'nin dini kurumların ve inançların, Tanrı'nın metaforik ölümünden sonra nasıl bir rol oynayacağına dair soruları temsil eder (Demirhan, 2002:63).

Nietzsche, daha sonra düşüncelerinde Avrupa'da yaşamın artık önceden olduğu kadar belirsiz, rastlantısal ve anlamsız olmadığını belirtir. Bir zamanlar hüküm süren nihilist düşünceye karşı bir çıkış noktası sunar. Nihilizm, genelde herhangi bir değer, anlam ya da amaç reddedilmesi olarak tanımlanır ancak Nietzsche, bu eski nihilizme karşı bir çözüm bulmanın artık o kadar da gerekli olmadığını, çünkü insanların şimdiki zamanın karmaşıklığını ve anlamsızlıklarını kabullenme kapasitesine sahip olduklarını öne sürer.

Aslında o ilk nihilizme karşı bir çare bulmağa artık pek o kadar gereksinimimiz yok: yaşam artık o denli belirsiz, rastlantısal, anlamsız değil, şu bizim Avrupamızda. İnsanın değerinin, kötülüğün değerinin, vb. böylesi muazzam bir ölçüde yükseltilmesi bugün gerekli değil, bu değer önemli ölçüde ılımlılaştırılmış bir biçimine dayanabiliyoruz, birçok anlamsızlığı ve rastlantıyı kabullenebiliyoruz: insanın ulaştığı güç düzeyi, şimdi, en kuvvetlisi ahlaksal yorumlama olan yetiştirme araçlarının daha alt düzeylere indirilmesine izin veriyor. "Tanrı" çok aşırı bir varsayımdır.

Ama aşırı konumlar ılımlılaştırılmışlarıyla değil: yeniden aşırı, ama tersine çevrilmiş konumlarla çözülebilir. Ve doğanın mutlak ahlakdışılığına, amaç ve anlam yoksunluğuna olan inanç, psikolojik olarak zorunlu olan etkilenmedir; Tanrıya ve özünden ahlaksal olan bir dünya düzenine inanç artık tutulamıyorsa. Nihilizmin şimdi ortaya çıkıyor, varoluştan duyulan hoşnutsuzluğun önceki zamanlardakinden daha büyük hale geldiğinden dolayı değil, kötülükte, hatta varoluştaki bir "anlam" bulunduğu konusunda genel olarak kuşkulu hale geldiğinden dolayı. Bir yorum battı gitti; ama bu, tek yorum olarak geçerli olmuş olduğundan, ortaya çıkan görünüş, sanki varoluştaki hiçbir anlam yokmuş, sanki herşey boşunaymış görünüşü oldu" (Nietzsche, 2001:193).

Nietzsche insanın ulaştığı güç düzeyinin, ahlaki yorumlamaları daha ılımlı bir hale getirmesine izin verdiğini ifade eder. "Tanrı" kavramının çok aşırı bir varsayım olduğunu ve bu tür aşırı konumların, ılımlı halleriyle değil, tersine çevrilmiş yeni aşırı konumlarla çözülebileceğini savunur. Bu, Nietzsche'nin aşırılıkların birbirini dengede tutabileceği ve bu şekilde yeni bir anlam ve düzen yaratılabileceği fikrine işaret eder.

2.2. DÖRT BÜYÜK DİN VE NİETZCHE

Tarih boyunca insanlık, varoluşun anlamını ve hayatın amacını anlamaya çalışırken, dört büyük din -Yahudilik, Budizm, Hristiyanlık ve İslam- bu sorulara farklı bakış açıları sunmuştur. Bu dinler, insanın dünyadaki yerini, evrensel ahlakı ve manevi yolculuğunu tanımlama konusunda derin doktrinler ve öğretiler geliştirmişlerdir. Ancak, 19. yüzyıl filozofu Friedrich Nietzsche, bu geleneksel inanç sistemlerine meydan okuyarak, dinin insan üzerindeki etkisini ve değerini sorgulayan radikal bir düşünce yapısını ortaya koymuştur. Nietzsche, özellikle Hristiyanlıkla ilgili eleştirileriyle tanınır ve "Tanrı'nın öldüğü" fikriyle, modern dünyada dinin yeri ve rolünü yeniden değerlendirme ihtiyacını vurgular.

2.2.1.Hristiyanlık

Hristiyanlık, Antik Filistin'de, Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında ve Yahudi kültürünün güçlü etkisiyle doğmuştur. İsa Mesih'in öğretileri üzerine kurulan bu din, teslis inancı yani Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birliği üzerine temellenmiştir. Hristiyanlık, Yunan-Roma ve Yahudi kültürlerinin birleşimiyle gelişmiş, tarihsel olarak çeşitlilik ve karmaşıklık içeren bir yol izlemiştir.

Nasıralı İsa, Hristiyanlığın merkezi figürüdür ve onun öğretileri ile hayatı, dinin temelini oluşturur. İsa'nın Çarmıh'a gerilmesi ve sonrasında yaşananlar, Hristiyanlıkta kritik bir dönemeçtir. Yahudiler İsa'yı suçlu olarak görmüş, Hristiyanlar ise onu kutsallaştırmıştır. İsa'nın çarmıhta ölümü ve dirilişi, Hristiyan inancının merkezini oluşturur.

Hristiyanlık, inanç, ibadet ve ahlak açısından zengin bir geleneğe sahiptir. Teslis inancı, bu dinin en önemli doktrinlerinden biridir ve Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un Tanrı'nın farklı tezahürleri olduğu kabul edilir. "Tanrı'nın bizim için kavranılamaz kalan özü (ousia) tektir fakat onu bildiren üç ifadesi (hypostases) vardır." (Armstrong, 2017:187). Bu inanç, akıl yoluyla tam anlamıyla kavranamaz ve genellikle sezgisel bir anlayış gerektirir. "Tanrı'yı hiçbir zaman hiç kimse görmedi. Baba'nın bağrında bulunan ve Tanrı olan biricik oğul onu tanıttı" (Yuhanna 1:18).

Hristiyanlığın kutsal kitabı Kitab-ı Mukaddes'tir ve Eski Ahit ile Yeni Ahit'ten oluşur. Eski Ahit, Yahudi kutsal metinlerini içerirken, Yeni Ahit, İsa'nın yaşamı ve öğretileri üzerine yazılmıştır. İnciller, Yeni Ahit'in ilk dört kitabını oluşturur ve İsa'nın

yaşamını anlatır. Tanrı'nın Krallığı, insanlar arasında dinamik bir şekilde etki eden ve kurtuluşu sağlayan Tanrı'nın egemenliğidir. Bu krallık, kötülüğü yenmek, insanları kötülüğün etkisinden kurtarmak ve onlara Tanrı'nın adaletini sunmak için İsa'nın şahsiyetinde ve görevinde zaten insanlık tarihine girmiştir. Apokaliptik bir olay olarak çağın sonunda belirecek olan Tanrı'nın Krallığı, iki önemli evreyi kapsar: tarihsel süreçte gerçekleşme ve tarihin sonunda tamamlanma (Ladd, 1981: 218). Kitab-ı mukaddeste Tanrı'nın Krallığı'nın iki temel aşaması bulunmaktadır. İlki, tarihsel süreçte yani geçmişte ve şimdiki zamanda gerçekleşen eylemlerdir. İkincisi ise, tarihin sonunda, yani kıyamet ve sonrasında gerçekleşecek olan tamamlanma aşamasıdır. Bu, Hristiyan eskatolojisi yani son zamanlar teolojisiyle ilgilidir ve Tanrı'nın Krallığı'nın nihai gerçekleşmesinin insanlık tarihinin sonunda olacağına işaret eder. Dolayısıyla kurtuluş insanlık tarihinin sonundadır.

Friedrich Nietzsche'nin Hristiyanlıkla ilişkisi karmaşıktır. Dindar bir ailede büyüyen ve gençliğinde teoloji eğitimi alan Nietzsche, sonraları dine ve özellikle Hristiyanlığa sert eleştiriler yöneltilmiştir. Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" sözü, onun din ve Hristiyanlık hakkındaki düşüncelerini derinlemesine yansıtır. Bu söz, Nietzsche'nin modern dünyada Tanrı'nın rolünün sona erdiğine dair radikal bir iddiasıdır.

Nietzsche, Hristiyanlığı insan doğasının zayıf yönlerine hitap eden bir inanç olarak görmüş ve onun ahlaki yapılanmasını eleştirmiştir. Ona göre Hristiyanlık, bireysel güç ve özgürlüğü kısıtlayan, insanı pasif ve itaatkâr bir varlığa dönüştüren bir yapıya sahiptir.

“İnsanların “özgür” oldukları düşünölmüştür ki yargılanabilsinler, cezalandırılabilinler,- suçlu olabilsinler: dolayısıyla her eylemin isteyerek yapıldığının, her eylemin sebebinin bilinçte yattığının düşünölməsi gerekmiştir [böylelikle in psychologics (psikologlardaki) en temel kalpazanlık, psikolojinin kendi ilkesi yapılmıştır...] Ters yönde bir harekete geçtiğimiz, özellikle biz ahlak-sızların var gücümüzle suç kavramını ve ceza kavramını dünyadan yeniden atmaya çalıştığımız ve psikolojiyi, tarihi, doğayı, toplumsal kurumları ve yatırımları, bu kavramlardan arındırmaya çalıştığımız günümüzde; bizim gözümüzde, “ törel dünya düzeni” kavramıyla oluşun masumiyetine “ceza” ve “suç” bulaştırmaya devam eden teologlardan daha radikal bir rakip yoktur. Hristiyanlık bir cellat metafiziğidir” (Nietzsche, 2020a: 41).

Nietzsche'nin Hristiyanlık hakkındaki eleştirileri, onun genel felsefi düşüncelerinin bir uzantısı olarak görülebilir. Bu eleştiriler, dinin insan yaşamındaki rolü ve etkisi üzerine derin düşünmeyi teşvik eder. Nietzsche'nin bu sorgulamaları, Hristiyanlık tarihini ve doktrinlerini yeniden değerlendirmeye davet eden önemli bir felsefi katkıdır. İlk olarak Friedrich Nietzsche'nin Hristiyanlıkla ilgili görüşlerini ve eleştirilerini kendi kişisel ve ailesel geçmişi bağlamında inceleyelim.

Nietzsche, bir Protestan papazının oğlu olarak dünyaya gelmiş ve çocukluğunu aktif bir Hristiyan olarak geçirmiştir. Babası ve dedeleri de papaz olan Nietzsche, ailesinin bu dini gelenekleriyle derinden bağlantılıydı. Tanrısızlık maskesi arkasına gerçek benliğini saklıyormuş gibi bir izlenim yaratır. Ancak, onun adı zamanla militan bir ateizmle neredeyse özdeşleşse de, aslında dindar bir Hristiyan ailede doğmuş ve bir Luteryen papazının oğlu olarak büyümüştür. Okulda içtenlikle ilahiler söylemesi ve İncil'den uzun pasajlar okumasıyla tanınan Nietzsche'ye "küçük papaz" lakabı takılmıştır. Cybulska'nın aktardığına göre, günlüğünde, hayatındaki her şeyde kendisine güvenli bir yol gösterdiği için Tanrı'ya sonsuza dek hizmet etmeye kararlı olduğunu yazmış ve on üç yaşında kendini Tanrı'ya adanmış bir Nietzsche bulunmaktadır. (Cybulska, 2016: 3) Hristiyan doktrin ve pratiğine fazlasıyla aşina olan Nietzsche, bu alanda derin bir bilgi birikimine sahipti. Bu, onun Hristiyanlığı sadece bir dış gözlemci olarak değil, aynı zamanda bu geleneğin bir üyesi olarak analiz etmesine olanak tanıdı. Hristiyanlıkla ilgili eleştirilerinde kullandığı argümanların çeşitliliği ve derinliği, bu kişisel ve ailesel arka planından önemli ölçüde etkilenmiştir.

Nietzsche, hayatı boyunca Hristiyanlığın iddialarını ve doktrinlerini sorgulamış, Batı kültürünün düşünsel arka planını oluşturan bu dini geleneğin gerçekliğini ortaya çıkarmak için büyük çaba göstermiştir. Kendisini diğer insanlardan ayıran şeyin, Hristiyanlığın gerçek doğasını keşfetmesi olduğunu ifade etmiştir. Nietzsche'nin ailesi içindeki farklı dini anlayışlarla karşılaşmaları, onun dini inançlar ve pratiğe bakışını şekillendirmiştir. Özellikle annesi ve kız kardeşi ile teyzesinin farklı dini yaklaşımları, onun bu konulardaki düşüncelerini etkilemiştir.

Nietzsche'nin Hristiyanlıkla olan bağının zayıflaması ve sonunda bu dinden kopması, gençlik yıllarında başlar. Pforta Lisesi'nde aldığı eğitim ve üniversitede filoloji alanındaki çalışmaları, onun Hristiyanlık eleştirisine akademik bir temel

kazandırmıştır. Hristiyanlığın metafizik yönüyle olan bağı zamanla kaybeden Nietzsche, bu inanca daha tarafsız bir bakış açısıyla yaklaşmaya başlamıştır. 1870'lerde Hristiyanlık üzerine yazılarına ağırlık veren Nietzsche, bu dönemde dini inanç sistemini daha da sert bir şekilde eleştirmeye başlamıştır. Hristiyanlıkla ilgili eleştirileri, onun geç dönem eserlerinde daha belirgin ve öfkeli bir ton alır. Nietzsche'nin bu eleştirileri, Hristiyanlık doktrinine ve idealize ettiği insan tipine yönelik olup, bireysel Hristiyanlara karşı kişisel bir düşmanlık içermez. Bu eleştirilerin kökeni, çocukluğundan itibaren hissettiği duygular ve içgüdülerle şekillenmiş ve bu, onun Hristiyanlığı reddetmesinin altında yatan temel sebeplerden biri olmuştur.

“Hristiyanlık için yaşamın içinde acı olması, yaşamın adil olmadığı, hatta özünde adaletsiz olduğu ve acıyla özdeki bir adaletsizliğin bedelini ödediği anlamına gelir: Acı çektiği için suçludur yaşam. Ardından, meşrulaştırılması, yani haksızlığından arındırılması ve az önce onu suçlayan acının kendisi tarafından kurtarılması gerekir: Suçlu olduğu için acı çekmelidir yaşam. Hristiyanlığın bu iki yönü Nietzsche'nin vicdan azabı ya da acının içselleştirilmesi dediği şeyi oluşturur. Bunlar Hristiyanlığa özgü nihilizmi, yani Hristiyanlığın yaşamı reddetme biçimini tanımlarlar: bir yandan bir suçluluk üretme makinesi, dehşet bir acı- ceza denklemi; diğer yandan, acıyı çoğaltma makinesi, acıyla aklama, şeytani fabrika” (Deleuze, 2021:29).

Hristiyanlığın yaşamı temelde adaletsiz ve acılı olarak algılaması, Nietzsche'nin eleştirisinin merkezinde yer alır. Ona göre, Hristiyanlıkta yaşam, doğası gereği suçlu ve cezalandırılması gereken bir şey olarak görülür. Bu, insanların yaşamın zorluklarını ve acılarını kişisel bir suçluluk ve ceza olarak algılamalarına yol açar, ki bu Nietzsche için temel bir yanılgıdır. Acının meşrulaştırılması ve içselleştirilmesi, Nietzsche'nin Hristiyanlığa yönelik eleştirilerinin başka bir yönünü oluşturur. Onun görüşüne göre, Hristiyanlık, acıyı arınma ve kurtuluşun bir yolu olarak sunar, bu da insanların acıyı ve çileyi, özellikle de masumiyetin ve kutsallığın bir ifadesi olarak kabullenmelerine sebep olur. Bu durum, Nietzsche'nin "vicdan azabı" ve "acının içselleştirilmesi" olarak adlandırdığı şeyi yaratır ve Hristiyanlığın özgün nihilizmini, yani yaşamı reddetme biçimini oluşturur. Nietzsche için, bu yaklaşım, insanın yaşamı ve doğasını değersizleştirir ve insanın gerçek potansiyelini ve yaşamın olumlu yönlerini gölgelemesine yol açar. Hristiyanlığın bu perspektifi Hristiyan değerlerini oluşturur. Dolayısıyla Hristiyan değerleri de Nietzsche'nin gözünde, insanları dünyevi başarı ve iktidardan uzaklaştıran, onları pasif ve itaatkâr bir varlığa dönüştüren bir yapıya sahiptir.

“İç yüzünü kavradıklarımız: Tüm değer takdirleri kesin bir perspektiften yapılır: Bireyin, bir topluluğun, bir ırkın, bir devletin, bir kilisenin, bir inancın, bir kültürün korunması perspektifinden.” (Nietzsche, 2022: 191). Değer yargılarının nesnel ve evrensel olmaktan ziyade, bireylerin ve grupların kendi çıkarlarına ve perspektiflerine göre oluşturulduğunu belirtir. “Ahlaksız fenomenler yoktur, yalnızca fenomenlerin ahlaki yorumlanması vardır” (Nietzsche, 2020e: 83). Bu, Nietzsche'nin perspektivizm kavramını yansıtır.

Bu bağlamda, Nietzsche'nin değer yargıları ve gerçek algısı üzerine düşünceleri, Hristiyan inancının temel prensiplerini sorgular ve onları insanın, özellikle de baskın güçlerin, kendi çıkarları için yarattığı sosyal konstrüksiyonlar olarak değerlendirir. Bu yüzden, Hristiyanlık da dahil olmak üzere tüm bu değer sistemlerinin ötesine geçilmesi gerektiğini savunur.

“Eski Hristiyanlığın, ardında ve içinde felsefe okullarının yüzyıllar süren bir savaşı bulunan kuşkucu ve güneyli, özgür tinli bir dünyanın ortasında talep ettiği ve pek de ender elde etmediği inanç, imperium Romanum'un verdiği tolerans eğitimi de hesaba katılırsa- bu iğrenç örneğin bir Luther'in ya da bir Gromwell'in ya da başka bir kuzeyli barbar tinlinin Tanrısına ve Hristiyanlığa bağlandığı o sadık ve hırçın teba inancı değildir; daha ziyade, şimdiden Pascal'ın o korkunç bir biçimde aklın sürekli bir intiharını andıran inancıdır, - bir defada ve bir darbeye öldürülemeyen o dayanıklı, uzun ömürlü solucan gibi aklın-. Hristiyan inancı en baştan itibaren bir kurban etmedir: tinin her türlü özgürlüğünün, her türlü gururunun, her türü kendinden emin oluşunun kurban edilmesi; aynı zamanda köleleşme ve kendini gülünç duruma sokma, kendini sakatlamadır. Yıpranmış, çok yönlü ve çok şımarmış bir vicdandan beklenen bu inançta gaddarlık ve dinsel Fenikelilik vardır: bu inancın önkoşulu, tinin boyun eğişinin tarifsiz acı vermesi, böyle bir tinin tüm geçmişinin ve alışkanlıklarının “inancın” karşısına çıkarttığı saçmalığın dik alasına karşı kendini savunmasıdır” (Nietzsche, 2020e:57).

Hristiyanlık, Antik Roma'nın hoşgörölü ve toleranslı kültürel ortamında gelişti ve bu bağlamda, bireysel özgürlük ve gururun feda edilmesi gereken değerler olarak görüldü. Nietzsche'ye göre, Hristiyanlık, kişisel özgürlüğü ve gururu kısıtlayarak, bireyin kendini küçümsemesini ve köleleştirilmesini talep eden bir inanç sistemidir. Bu din, vicdanı ağır bir yük altında bırakır ve bireyin tüm geçmiş ve alışkanlıklarını bu yeni inanç sistemi karşısında değersizleştirir. Özellikle “çarmıhtaki Tanrı” gibi paradoksal ifadeler, antik değerlerin köktenci bir şekilde yeniden değerlendirilmesini ve Roma'nın toleranslı anlayışına karşı bir intikamı temsil eder. Nietzsche,

Hristiyanlığın, Batı'nın toleransına kıyasla Doğu'nun derin ve katı inançlarıyla nasıl bir çatışma yaşadığını tartışır. Doğu'nun inançları, kölelerin efendilerine karşı duyduğu öfkenin ve acının daha yoğun bir ifadesidir. Ayrıca, "Aydınlanma" düşüncesinin kölelerin mutlak olanı arzuladığını ve zorba olanı anladığını belirterek, bu düşüncenin acıyı ve zorluğu daha derin bir şekilde kavrayışını eleştirir. Bu bağlamda, Nietzsche, Hristiyanlığın birey üzerindeki etkilerini ve tarihsel bağlamını detaylı olarak köktenci bir eleştiriyle incelemektedir.

Nietzsche'nin Hristiyanlık üzerine yaptığı eleştiriler derin ve çok katmanlıdır. Nietzsche, erken Hristiyanlık dönemi ile o dönemin felsefi akımları ve Roma İmparatorluğu'nun hoşgörülü eğitim anlayışı arasındaki çatışmalara dikkat çeker. Bu çatışma, onun gözünde, Hristiyan inancının kökenlerinde ve gelişiminde merkezi bir rol oynar. Nietzsche, Hristiyan inancının genellikle samimiyetten yoksun olduğunu ve bireysel özgürlükler ile kişisel gururu feda etmeyi gerektirdiğini iddia eder. Martin Luther ve Oliver Cromwell gibi tarihi figürlerin katı inançlarına benzer şekilde, bu inanç bireyin kendi benliğini ve bağımsız düşünceyi küçümser.

Nietzsche ayrıca, bu inancın Blaise Pascal'ın inancına benzer bir şekilde, akıl ve mantığın reddedilmesini içerdiğini öne sürer. Ona göre, Hristiyan inancı, bireyin kendi aklına ve mantığına olan güvenini feda etmesini, kendini alçaltmasını ve zihinsel özgürlüklerini kısıtlamasını gerektirir. Bu, onun gözünde, ruhun esaretini ve dini fanatizmi ifade eder. Nietzsche'nin eleştirisi, Hristiyan inancının kökenleri ve gelişimi üzerine yoğunlaşırken, aynı zamanda modern insanın bu inancı nasıl algıladığına ve onunla nasıl bağ kurduğuna da odaklanır. Modern insanın, "Çarmıha Gerilmiş Tanrı" formülünün derin anlamını ve bu paradoksu tam olarak kavrayamadığını savunur. Nietzsche'nin bu eleştirileri, genel olarak dini inançlara ve özellikle Hristiyanlığa karşı tutumunu yansıtır, ve onun felsefesindeki baskın temalardan birini oluşturur. Bu eleştiriler, aynı zamanda, Nietzsche'nin bireysel özgürlük, bağımsız düşünce ve kişisel gücün önemine olan inancını da gösterir.

"Hristiyan inancı alevlenip sönebilirdi, ama ahlaki bilinç, sezgilerimizin ve sarsılmaz inançlarımızla sorgulanmayan varsayımlarımızın gizli kaynağı, Hristiyan önyargıları ile besleniyordu: Bunun en büyük örneği Schopenhauer idi. Ve klasik felsefe de Hristiyan inancından daha az aldatılmış ve aldatıcı değildi: Kozmik dünyayı rasyonel bir sistem, bir

entelekya, bir teoloji olarak göstermeyi arzulamıştı; oysa ki gerçeklik çok çeşitli, tutarsız ve saçmaydı; doğanın ve tarihin ahlakına karşı kökleşmiş muhalefete rağmen, ahlakın temel yapısını desteklemek için kurulmuştu” (Blackham, 2020: 46-47).

Nietzsche, Hristiyan inancının ve bu inancın ahlaki öğretilerinin, insanların dünya algısını ve ahlaki sezgilerini belirleyen önemli faktörler olduğunu iddia eder. Hristiyan inancı zaman zaman güçlenip zayıflasa da, onun etkisi, insanların en derin inançlarına ve varsayımlarına işlemiştir. Nietzsche, bu durumu özellikle Arthur Schopenhauer'in felsefesi üzerinden örneklendirir. Schopenhauer'in düşünceleri, Nietzsche'ye göre, Hristiyan ahlak anlayışıyla yoğun bir şekilde iç içe geçmiş ve bu ahlak anlayışının bir yansıması olmuştur.

Nietzsche, Schopenhauer'ın Hristiyanlık ahlakının tasvirini eleştirmez, doğrudan kabul eder. Schopenhauer, bir yazısında, acı ve ölümün Grek ve Hristiyan yorumlarını karşılaştırır. Bu yazıda, Grek yorumu, 'şekillerin ve biçimlerin hızla birbirini takip etmesiyle bile, yaşam iradesinin sürekli onaylanmasını ifade eder; çünkü bu, tüm zamanlar için temin edilmiştir.' Hristiyan yorumu ise tam tersine, 'yaşam iradesinin reddedilmesini, ölümün ve şeytanın hüküm sürdüğü bir dünyadan kurtuluşu simgeler.' Schopenhauer, Grek-Roma paganizmi ile Hristiyanlığın ruhu arasındaki asıl tezatın, 'yaşam iradesinin onaylanması ve inkâr edilmesi' olduğunu belirtir (Schopenhauer, 1970: 62. Aforizma).

Nietzsche aynı zamanda, klasik felsefenin de Hristiyan inancından etkilenmiş olduğunu ve gerçekliği rasyonel bir sistem, bir entelekya veya bir teoloji olarak gösterme eğiliminde olduğunu belirtir. Bu yaklaşım, onun gözünde, gerçekliğin çok çeşitli, tutarsız ve absürt doğasını yeterince temsil etmez. Nietzsche, doğa ve tarihin ahlakına karşı olan kökleşmiş muhalefete rağmen, felsefenin ahlakın temel yapısını desteklemek için kurulduğunu öne sürer. Bu eleştiriler, Nietzsche'nin ahlaki değerlerin, inançların ve felsefi sistemlerin kökenlerini sorgulama konusundaki genel yaklaşımını yansıtır. Onun felsefesi, genellikle var olan ahlaki ve dini yapıları sorgulamak ve insanın dünyayı algılayış biçimini yeniden değerlendirmek üzerine kuruludur.

Nietzsche, ahlakın, Hristiyan inancı ve klasik felsefe gibi ideolojik sistemlerden kaynaklanan bir insan yapımı olduğunu savunur. Bu sistemler, ahlaki, gerçekliğin dışında, kendi içlerinde tutarlı bir sistem olarak sunarlar. Ancak

“Merakım ve kuşkuım, iyi ve kötünün kaynağının aslında ne olduğu sorusunda, kısa bir süre içinde durdurulmalıydı. Aslında kötünün kaynağı sorunu, ben daha on üçünde bir çocukken kafamı kurcalıyordu: İnsanın “yarı yarıya çocukça oyunlarla dolu, yarı yarıya yüreğinde Tanrı” olduğu bir yaşta, ilk edebi çocukça oyunumu, ilk felsefi denememi ona adamıştım- sorunun “çözümünü” o zamanki kafamla, tek akla uygun o olduğundan, Tanrı’ya kötünün babası onurunu vermekte bulmuştum. A priori’ın beni isteyecek miydi? Şu yeni ahlakdışı, en azından ahlaksız “ a priori” ve ah, öylesine karşı- Kantçı, öylesine bilmecelerle dolu, “kategorik imperatif”le konuşan, bu arada gittikçe yakından işittiğim, yalnızca işitmekle de kalmadığım. Bereket versin ki erkenden, ilahiyatla ilgili önyargılarla ahlaksal önyargıları birbirinden ayırmayı öğrendim” (Nietzsche, 2020f: 29).

Nietzsche, ahlakın Hristiyan inancından kaynaklandığını savunur. Hristiyan inancı, sevgi, merhamet ve bağışlama gibi değerleri ön plana çıkarır. Nietzsche'ye göre, bu değerler, Hristiyan inancının bir sonucudur, yani gerçeklikten bağımsız olarak var değildir. Bu değerler, Hristiyan inancının kendi içsel mantığından kaynaklanmaktadır.

Nietzsche, Hristiyanlığın tarihsel olarak güç kazanmasını, zulme uğrayan ve mazlum konumundaki insanların yanında yer alarak gerçekleştirdiğini savunur. Bu,

Nietzsche'nin "efendi ahlakı" ve "köle ahlakı" teorileriyle ilişkilidir. Nietzsche'ye göre, Hristiyanlık, köle ahlakının bir temsilcisidir ve bu yönüyle zayıflık, acı çekme ve mazlum olma durumlarını kutsallaştırır. Nietzsche'ye göre, acı çekmiş, bastırılmış, canı yanmış, bağımlı, kendisinden emin olmayan ve yorgun bireylerin ahlakı olan köle ahlakı, azla yetinen ve çok sabırlı kişilere hitap etmektedir. Bu kişiler, bilgeliğe karamsar bir şüpheyile yaklaşmakta, kolayca beğenilen ve alçakgönüllü şeylere ise değer atfetmektedirler. Köle ahlakını benimseyen bu kişiler, güçlü olan bireye kin ve kıskançlık duyarlar ve güçlünün mutluluğunun gerçek olmadığına kendilerini inandırmak için çaba gösterirler. Nietzsche'ye göre, bu kin ve kıskançlık duygusu, bireyde köle ahlakı içgüdüsünün temel sebeplerinden biridir (Safranski, 2002: 301). Nietzsche'ye göre Hristiyan ahlakı, soylu yaratılışa sahip olmayan sıradan kişilikler tarafından tercih edilen bir ahlak sistemidir. Sıradan insanlar hiçbir zaman kendilerine atfedilen değerlerin ötesinde bir değere sahip olmamış ve bunun için çabalamamışlardır (Deleuze, 2021: 105).

Hristiyanlığı bir acıma dinine benzeten Nietzsche, acımanın dünyayı karmaşaya sürüklediğini ve büyük kayıplara neden olduğunu düşünmektedir. Nietzsche'ye göre, acıma, yaşam duygusunu artıran ve gerilim yaratan duyguların tam tersi bir duygudur ve çöküşe yol açar. Bir kişi acıma hissettiğinde, gücünden kaybeder. Acımanın yoluyla, yaşamın zaten acı çekmekten kaynaklanan güç kaybı daha da yoğunlaşır ve çeşitlenir. Acı, acıma yoluyla bulaşıcı hale gelebilir; bazı durumlarda, acıma yoluyla, yaşamın enerjisinin orantısız bir şekilde azaldığı görülebilir. Bu, ilk bakış açısidir; ancak daha önemli bir açı daha vardır. Acımanın doğurduğu tepkilere bakıldığında, yaşam için taşıdığı tehlikeli niteliği daha açık bir şekilde ortaya çıkar. Acıma, evrimin ve seçim yasasının büyük ölçüde etkisiz kalmasına yol açar ve bu süreci yavaşlatır (Nietzsche, 2020c: 12).

Ancak burada önemli olan Nietzsche'nin, Hristiyanlıkta önemli bir yere sahip olan çilecilik anlayışının aslında Hristiyanlığa özgü olmadığını iddia etmesidir. Ona göre, çilecilik, Hristiyanlık öncesinden gelen bir kavramdır ve Hristiyanlığın bu anlayışı benimsemesi, onun özgün değerlerinden bir sapma olarak görülebilir. Bu noktada, Schopenhauer gibi filozofların bu konuyu yanlış yorumladığını düşünür. Schopenhauer, acı çekmenin ve çilecilik anlayışının olumlu bir değer olduğunu

savunurken, Nietzsche bu yaklaşımı eleştirir ve bu anlayışın Hristiyanlık dışı kaynaklardan geldiğini öne sürer.

“Geçmişin, en uzun en derin, en zor geçmişin soluğunu duyarız üstümüzde, içimizde fışkırır gelir, ne zaman “ ciddi” olsak, insan kendine bir bellek yaratma gereksinimini duyunca, kansız, işkencesiz, kurbanlı yapamaz; en korkunç kurbanlar ve rehineler (ilk çocuklar da aittir buraya), en itici sakatlamalar (örneğin iğdiş etmeler), bütün dinsel inançların en acımasız törenleri (ve bütün dinler, en derin temellerin de, en acımasız sistemleridir)- bütün bunların kökeni, mnemonik’in⁹ en güçlü yardımcısının acı olduğunu anlamış şu içgüdüdür. Belli bir anlamda, tüm çilecilik buraya aittir: Birkaç düşünce, hiç ortadan kalkmaz, hep var olan, unutulmaz, “sabit” biçime sokulur; bu “ sabit düşüncelerle” tüm sınır ve düşünce sistemini hipnotize etmektir amaç- çileci yol ve yaşama biçimi, bu düşünceleri diğerleriyle yarıştırmaktan kurtarıp “ unutulmaz” kılmanın aracıdır. İnsanlık “belleği ile” ne denli kötüyse, göreneklerinin görünüşüyle de, her zaman, o denli korku vericidir; ceza yasasının sertliği, unutkanlığı yenmek, bu geçici heyecan ve arzuların kölelerine toplumsal yaşayışın birkaç ilkel zorunlu kuralının şimdinin gerçekleri olarak baskıyla kabul ettirmek için ne denli çok çabaya gerek olduğunu göstermekte önemli bir sağlar” (Nietzsche: 2020f: 77).

Nietzsche, Hristiyanlığın "hastalıklı topraklardan" beslenen bir din olduğunu belirtir. Bu metaforla, Hristiyanlığın insanlık tarihindeki rolünü, insanın kendi zayıflıklarından, korkularından ve korunmasızlıklarından beslenen bir olgu olarak tanımlar. Bu yönüyle, Hristiyanlık insanın kendine zarar verme eğilimlerinin bir yansıması olarak görülür. Nietzsche, eleştirisiyle Hristiyanlığın insan üzerindeki etkilerini, insanın kendine zarar verme eğilimi ve düşüşü olarak değerlendirir. Bu bakış açısı, Nietzsche'nin "Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi" ilkesi ile sonuçlanır ve onun felsefesindeki temel teması olan ahlaki ve kültürel değerlerin sorgulanmasını yansıtır.

Bana göre Hristiyanlık, düşünülebilecek en bayağı yozlaşma ve çürüme biçimidir; tahayyül edilmesi en zor yozlaşma iradesine sahiptir. Hristiyan kilisesinin kötürümleştirmede, yozlaştırmadığı hiçbir şey kalmamıştır. Hristiyan kilisesi, her değeri değersizleştirmiş, her hakikati yalana ve her asil durumu tam bir ruh sefaletine dönüştürmüştür (Nietzsche, 2008: 134).

Nietzsche'nin Hristiyanlık eleştirisi klasik felsefe için de geçerlidir. Klasik felsefenin kozmik dünyayı rasyonel bir sistem olarak sunma çabası ve bu çerçevede iyi ve kötü gibi değerleri evrensel ve değişmez olarak kabul edilmesi temel

9 Hatırlama, anımsama tekniği (Nietzsche: 2020f: 77).

problemidir. Nietzsche, bu değerlerin gerçeklikten bağımsız, klasik felsefenin içsel mantığından kaynaklandığını savunur. Bu anlayış, Nietzsche'nin Hristiyanlık eleştirisindeki temel argümanlarla paralellik gösterir. Hristiyanlıkta görülen çilecilik ve mazlumların yanında yer alma gibi unsurlar, Nietzsche'ye göre, tıpkı klasik felsefede olduğu gibi, belirli bir düşünce yapısının ürünüdür ve bu yapı, gerçeklikten ziyade belirli bir ideolojik veya teorik çerçevenin yansımasıdır. Bu bağlamda, Nietzsche'nin Hristiyanlık ve klasik felsefe eleştirileri, onun genel olarak değerlerin ve ahlakın kökenini ve doğasını sorgulama eğilimiyle uyum içindedir.

Nietzsche, ahlakın klasik felsefeden de kaynaklandığını savunur. Klasik felsefe, kozmik dünyayı rasyonel bir sistem olarak sunmaya çalışır. Bu sistemde, iyi ve kötü gibi değerler, evrensel ve değişmez olarak kabul edilir. Nietzsche'ye göre, bu değerler de klasik felsefenin kendi içsel mantığından kaynaklanmaktadır, yani gerçeklikten bağımsız olarak var değildir. Bu değerler, klasik felsefenin, dünyanın rasyonel bir sistem olduğunu gösterme çabasının bir sonucudur.

Nietzsche'nin argümanı, ahlakın kökenlerini sorgulamayı gerektirmektedir. Ahlak, gerçekten de belirli bir ideolojik sistemden kaynaklanıyorsa, bu ahlakın evrensel ve değişmez olduğu iddiasını geçersiz kılar. Ahlak, bu durumda, belirli bir zamana ve yere özgü bir fenomendir. Nietzsche'nin argümanı, ahlakın doğasını da sorgulamayı gerektirmektedir. Ahlak, gerçekten de gerçekliğe dayanmıyorsa, bu ahlakın temelini oluşturan değerler de sorgulanmalıdır. Ahlakın temelini oluşturan değerler, gerçeklikten bağımsız olarak var olmuyorsa, “Bu yanılsamalardan kurtulmak için gerçekliğini bilinmez ötelerden alan ve bizi kurgulara inanmaya mahkûm eden bir ahlak yerine; anlamını bu dünyadan alan, ayakları yere basan, insanca, pek insanca bir ahlaka göre hareket edilmelidir” (Çevikbaş&Öner, 2018:113).

Nietzsche bu argümanı sonucunda ahlakın yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ahlak, eğer Hristiyan inancından veya klasik felsefeden kaynaklanıyorsa, bu ahlakın evrensel ve değişmez olduğu iddiası geçersizdir. Ahlak, bu durumda, belirli bir zamana ve yere özgü bir fenomendir. “Ahlaksız fenomenler yoktur; yalnızca fenomenlerin ahlaki yorumlanışı vardır” (Nietzsche, 2020e: 83) Ahlakın temelini oluşturan değerler de sorgulanmalıdır. Ahlakın temelini oluşturan değerler, gerçeklikten bağımsız olarak var olmuyorsa, bu değerler, salt bir insan

yapımı olabilirler. Nietzsche'nin argümanı, ahlakın kökenleri ve doğası hakkında önemli bir iddiadır. Bu iddia, ahlakın temellerini sorgulamayı ve ahlakın yeniden değerlendirilmesini artık zorunlu kılmaktadır.

“Ahlak değerlerinin bir eleştirisine zorunluyuz; değerlerin kendilerinin değeri öncelikle sorgulanmalı- ve bunun için, gelişip değiştikleri, ortaya çıktıkları koşulların ve ortamın bilgisi gerekli (sonuç, belirti, maske, yobazlık, hastalık, yanlış anlama olarak ahlak; ayrıca neden, çare, uyarıcı, ket vurucu, zehir olarak da), hiç var olmamış ya da hiç de istenmeyen bir çeşit bilgi. Bu “değerler” in değeri, verilen, olgusal, bütün sorunların ötesinde bir şey olarak alınmış; şimdiye dek, genel olarak, insanın (geleceğin insanı da dahil) gelişmesi, yararlanması, rahat yaşaması açısından, en küçük ölçüde olsun, “iyi insan” ın “kötü insan” dan daha değerli oluşundan kuşulanılmamış, bir tereddüte düşülmemiş. Ya tersi doğruysa bütün bunların? Ya “iyi” de gerileme belirtisi varsa? Yine bir tehlike, bir ayartma, bir zehir, bir narkotik. Şimdiyi geleceğe bir bedel ödeyerek yaşıyorsak? Belki de, daha rahatlatıcı, daha az tehlikeli, ama aynı zamanda daha küçük düşürücü, daha dar biçimde? Öyleyse ahlak tam bir yüz karası olmayacak mı, eğer en yüksek güç ve görkem henüz erişilmemiş bir insanınsa, ahlak, tehlikelerin tehlikesi olmayacak mı?” (Nietzsche, 2020f: 33).

Nietzsche'ye göre, insanlar kendi içlerindeki güçlü ve şaşırtıcı yönleri kabul etmekte çekingen davranıyor, bunları doğaüstü bir varlık olan Tanrı'ya atfediyorlar. Bu, insanın kendi zayıflığı ve Tanrı'nın güçlülüğü arasında bir ayırım yaratıyor.

“Oysa tüm amaç ve yararlar, bir güç isteminin, daha güçsüz bir şey üstünde egemenlik kurmasının, ona bir işlev anlamı yüklemesinin yalnızca işaretidirler; bir “şey”in, bir organın, bire göreneğin, tüm tarihi böylece nedenlerinin birbirleriyle ilgili olmaları gerekmeyen, üstelik tümüyle rasgele biçimde art arda gelip, aralarında yer değiştirebilen, sürekli yeni yorumların ve uyumların işaret zinciri olabilir. Bir şeyin, bir geleneğin, bir organın “evrimi” hiç de belli bir amaca doğru ilerleme değildir, üstelik, en kısa yol ve en az kuvvet harcamasıyla gerçekleştirilen mantıksal ilerlemeden daha az şeydir,- o, az çok derin, az çok birbirinden bağımsız baskı altına alma sürecine ek olarak, bu süreçlerde karşılaşılan dirençler; tepki ve savunma amacıyla dönüşüm çabaları ve başa çıkma eylemlerinin sonuçlarıdır (Nietzsche, 2020f: 93-94).

Nietzsche, Hıristiyanlıkta Tanrı algısının insanın kendi üstünlüğünü ve gücünü tanımaktan kaçınmasının bir sonucu olduğunu savunur. İnsan, kendisini güçsüz görerek, güçlü olan Tanrıya sığınır ve onu yüceltir. Nietzsche bu süreci, insanın kendi içsel gücünden kaçışı ve dışsal bir otoriteye boyun eğmesi olarak eleştirir. Nietzsche'ye “dertli ve ıstırap içindeki Tanrının eseri” (Nietzsche,2020d: 35) olarak görülen dünya ötesinde ne şeytan ne de cehennem yoktur. İnsan varlığının da bir

anlamı bulunmamaktadır. Bir Hristiyan, kendine şu soruyu sorabilir: Gerçekten bir Tanrıya ve onun yanında bir günah keçisine ihtiyaç var mı? İnanç zaten aynı etkiyi sağlıyorsa, bu varlıkların gerçekte var olması şart mı? Eğer varlıkların var olması gerekmiyorsa, o zaman bu varlıklar gereksiz midir? Çünkü Hristiyanlığın insan ruhuna verdiği teselli, ahlaki destek ve rahatlama, inançtan gelir, inanç nesnelerinden değil. Bu, cadılarla ilgili eski örneğe benzer; gerçekte cadılar yoktu, ama cadılara olan inanç, onların var olduğunu varsaymanın yarattığı korkunç sonuçları doğurdu. Bir Hristiyan, bir Tanrının müdahalesini bekler, fakat Tanrı olmadığı için bu bekleyiş boşunadır. Din, bu durum için teselli edici bahaneler ve gerekçeler sunmakta oldukça yaratıcıdır. Bu inanç, bazıları tarafından iddia edildiği üzere, dağları yerinden oynatmamıştır; ancak inanç, insanları rahatlatılabilir ve onlara umut verebilir. (Nietzsche, 2018: 108-109) Nietzsche Hristiyanlık eleştirilerine şu sözleriyle devam eder; “Erken öldü İsa; benim yaşıma gelebilseydi, kendi öğretisini inkâr ederdi. İnkâr edebilecek asaletе sahipti” (Nietzsche,2020d: 84). Ayrıca Nietzsche’ye göre “bir tür devlettir kilise”dir. (Nietzsche,2020d: 154). Ahlaki değerleri manipüle etmiş, samimiyetsiz ve ikiyüzlü bir tutum sergilemiştir. Kilisenin ahlak anlayışı, insanların gerçek potansiyellerini engellemiştir. Kilise, insanlara acı ve ıstırap vaat ederek onları kendi egemenliği altında tutmuş, insanların gerçek dünyayla ilişkilerini bozmuştur. Nietzsche’nin ifadesiyle onları sürü insan haline getirmiştir.

“Sürü yığın değildir. Nietzsche sürüden, aralarında belli bir moralle bağlı, o sürünün bir zamanlar ayakta durmasını sağlamış bir moralle bağlı insan birliklerini anlar; bunlar “aile birlikleri, cemaatler, soy birlikleri, devletler, milletler, kiliseler”, partiler, cemiyetler ve her türlü gruplaşma olabilir. Bu sürüyü o sürü yapan onun moralidir; bu sürüden olan, ister sürü teki, ister sürü başı olarak bu sürüyle ayakta duran insan, bu morale bağlı kalmak zorundadır” (Kuçuradi,2021:30).

Nietzsche için sürü ahlakı, hayatın zorluklarına direnç gösteremeyen, varlıklarını sürdürebilmek için diğer insanlara bağımlı olan bireyler tarafından oluşturulmuştur. Nietzsche, bu kişilerin topluluk içinde dayanışmayı ve birlikte hareket etmeyi tercih ettiklerini belirtir. Bu ahlak anlayışını kabul eden bireyler, kendilerini bir otoriteye bağlı hissettiklerinde güven duygusu içinde olurlar. Ancak, eğer bir otoritenin koruması altında olmadıklarını hissedersen, tatminsizlik, güvensizlik ve suçluluk duygularına kapılırlar (Anık, 2018: 274). Sürü ahlakı, bu

bireylerin kendi benzerleriyle birlikte ayakta kalabilmek için geliştirdikleri bir değerler sistemi olup, yaşamlarını bu ahlakın çizdiği sınırlar içerisinde sürdürmelerine yol açar.

Nietzsche, sürü insanını, yaşamın zorlukları karşısında kendi içinde ve sağlıklı bireylerle olan ilişkilerinde örümcek ağını andıran karmaşık bir yapıya sahip olarak niteler. Sürü ahlakı, bireyleri pasifize eder ve Nietzsche'ye göre, bu insanlar sağlıklı bireylere karşı gizli bir kıskançlık ve nefret besler, onların gücünü ve enerjisini zehirli bir sinek gibi emmeye çalışır.

“Yıkmak onun için kanıtlamak anlamına gelir. Delirtmek onun için ikna etmek anlamına gelir. Ve kan onun için en iyi nedendir. Yalnızca duyarlı kulaklara ulaşan bir gerçeği yalan ve yok olarak adlandırır ve yalnızca dünyada çok gürültü yapan Tanrılara gerçekten inanır. Pazar yeri şaklabanlarla doludur ve halk, bütün evlatlarını yüceltir, halka göre bunlar o anın efendileridir” (Nietzsche, 2020d: 60).

Nietzsche, insan doğasındaki sürü halinde yaşama eğiliminin, bireysel özerkliği teşvik eden içgüdülerden daha güçlü olduğunu savunur. Bu ahlak anlayışını benimseyen bireyler, belirli bir otorite altında güvenli hissederken, otorite eksikliği durumunda kendilerini güvensiz ve tatminsiz hissederek.

Sürü ahlakının temelinde "eşitlik" arayışının yattığını ve bu eğilimin, kendilerini rakiplerine karşı güçsüz hisseden bireyler tarafından rakiplerinin gücünü kısıtlama çabası olarak kullanıldığını öne sürer. Bu yaklaşım, Avrupa'nın kaderini şekillendiren ve orta halliliği teşvik eden bir yapıya yol açmıştır. Hristiyanlık, Nietzsche'nin gözünde, eşitlik kavramını kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak, sürü ahlakını güçlendiren ve sürü insanının mutluluğunu sağlama amacı güden bir dini yapıdır.

“Hristiyanlık bir sistemdir, şeylerin bir arada düşünülmüş ve toplu bir görüntüdür. Ondan bir temel kavram, Tanrıya duyulan inanç çıkarıldığında, böylelikle bütün sistem de çöker: elde artık zorunlu bir şey kalmaz. Hristiyanlık, insanın kendisi için neyin iyi, neyin kötü olduğunu bilmediğini, bilemeyeceğini varsayar: bunu tek bilene, Tanrıya inanır” (Nietzsche, 2020a:61).

Nietzsche, eşitlik doktrinini, adalet kavramını yok eden ve tarihte kanlı olaylara yol açan zehirli bir fikir olarak değerlendirir. Bu doktrin, Fransız Devrimi gibi tarihi olaylar üzerinden ele alındığında, en asil bireyleri dahi baştan çıkarabilecek bir güce sahiptir. Nietzsche'ye göre, bu devrim ve benzeri hareketler, Hristiyanlığın devamı

niteliğindeki, sınıflara ve asillere karşı yapılan büyük köle isyanlarının bir parçasıdır (Nietzsche, 2020e:57).

“Ahlaktaki her doğalcılık, yani her sağlıklı ahlak bir yaşama içgüdüsünün egemenliğindedir- yaşamın herhangi bir buyruğu belirli bir “yapmalı” ve “yapmamalı” yasasıyla yerine getirilir, böylelikle yaşamın yolunun önündeki herhangi bir engel ve düşmanlık bertaraf edilir. Doğa karşıtlı ahlak, yani şimdiye dek öğrenilmiş, saygı duyulmuş ve vaaz edilmiş olan hemen her ahlak, tam tersine, tam da yaşamın içgüdülerine karşı yönelir- bu içgüdülerin kah gizliden gizliye, kah yüksek sesle ve küstahça yargılanışıdır. “Tanrı kalbin içini bilir” demekle, yaşamın en düşük ve en yüce arzularına hayır der ve Tanrıyı yaşamın düşmanı olarak görür. Tanrının hoşuna giden aziz, ideal hadımdır... “Tanrının krallığı”nın başladığı yerde, yaşam sona erer” (Nietzsche,2020a:30-31).

Nietzsche, Hristiyanlığın "Tanrı kalbin içini bilir" şeklindeki öğretisinin, insanların Tanrı'yı hayata karşı gizli bir düşman olarak algılamalarına yol açtığını belirtir. Ona göre, insanlar kendilerine ve yarattıkları hayata düşman olan bir Tanrı'nın varlığını kabul ettiklerinde, zamanla hayattan uzaklaşma eğilimi gösterirler. Nietzsche, bu yüzden Hristiyanlığın, Tanrısız bir dünya anlayışına zemin hazırladığını ve insanları Tanrısız bıraktığını iddia eder. Hristiyanlığın, hayatı inkâr eden bu ahlak anlayışını günahkar bir tutum olarak değerlendirir. Yaşamı lanetleyen ve Tanrı'yı yaşama karşıtlı bir varlık olarak gösteren Hristiyanlığın, buna rağmen hayat üzerinde hak iddia etmesi ve Tanrısal ya da genel bir ahlak yasası oluşturabileceğini düşünmesini saçma bulur.

“Neye imanla? Neyin sevgisiyle? Neyin umuduyla!- Bu zayıflar- onlar da günün birinde güçlü olmak isteyecekler, kuşkusuz, günün birinde “krallıkları” gelecektir.- “Tanrı’nın krallığı” diyorlar buna, daha önce de söylediğim gibi: İnsan bütün her şeyde öylesine alçakgönüllüdür ki! Bunu yaşantısına katmak için uzun bir hayat sürmesi, ölüm sonrasını yaşaması gerekecektir, - evet, insanın ebedi bir hayata gereksinimi olacaktır; böylece “Tanrı’nın Krallığı’nda, bu “sevgi” ve “umut” içinde yaşadığı dünya hayatının ebedi olarak zarar ve ziyanını çıkaracaktır. Neyin zarar ve ziyanını? Nasıl çıkaracaktır? Sanırım, Dante, korku uyandıran bir dehayla cehennemin kapısına, “ben de ebedi bir sevgiyle yaratıldım” yazısını koyarken kaba bir yanlış yapıyordu;- her ne olursa olsun, Hristiyan cennetinin ve onun “ebedi saadetinin” kapısına, “ben de ebedi bir nefretle yaratıldım” yazmak daha doğru olurdu- bir hakikatin, bir yalanın kapısına konulabilmesi koşuluyla!” (Nietzsche, 2020f: 63).

Nietzsche, Hristiyanlığın kökeni olan Musevilik üzerinden de benzer bir eleştiri getirir. Hristiyanlığın, Tanrısız bir dünya anlayışına zemin hazırladığını ve

insanları Tanrısız bıraktığını iddia ederken, Musevilik de aynı şekilde, yaşamı inkâr eden ahlaki normları ve Tanrı'ya sıkı sıkıya bağlı bir yaşam anlayışını sürdürür. Musevilik, Tanrı'nın seçilmiş halkı olduğuna dair inançları ve ahlaki düzenlemeleriyle, insanların dünyasal varoluşlarını sınırlayan bir çerçeve oluşturur. Nietzsche, Hristiyanlığın, yaşamı lanetleyen ve Tanrı'yı yaşama karşıtı bir varlık olarak gösteren bu ahlak anlayışını eleştirdiği gibi, Musevilik içinde benzer şekilde, hayat üzerinde hak iddia etme ve Tanrısal bir ahlak yasası oluşturma çabası eleştirisi yapar.

2.2.2.Musevilik

Musevilik, tek Tanrı'ya inanan, dünyanın en eski monoteistik dinlerinden biridir. Yaklaşık 4.000 yıl önce Ortadoğu'da, özellikle günümüz İsrail ve Filistin bölgesinde yaşamış İbrahim peygamberle başladığı kabul edilir. Yahudilik, Musevilik veya Yahudi dini olarak da bilinir ve Yahudi halkının dini, kültürel ve yasal geleneklerini ve yaşam biçimini ifade eder. Musevilik, Tanah olarak bilinen Kutsal Kitap'ı merkezine alır; bu kitap Hristiyanlıkta Eski Ahit olarak bilinen metinlerin büyük bir kısmını içerir. Musevilikte Tanrı, evrenin yaratıcısı, yöneticisi ve tarih boyunca insanlıkla ilişki kuran bir varlık olarak görülür.

“Benden önce hiçbir Tanrı olmadı,

Benden sonra da olmayacak

Ben, ben Yehova'yım,

Benden başka kurtarıcı yok” (Yeşaya 45:21).

Museviliğin temel inançları arasında tek Tanrı'ya inanç, seçilmiş halk inancı, ve Mesih'in (Mesiha) geleceği inancı yer alır. Musevi hukuku veya Halaha, dini ritüellerden sosyal adalet ve etik davranış kurallarına kadar hayatın her alanını düzenler.

Musevi ve Hristiyan inancındaki Tanrı'nın izleri, özellikle Yahudi tarihinde araştırılmalıdır. Nietzsche'ye göre, Yahudi tarihi, rahiplerin Tanrı ve ahlak kavramlarını nasıl sahteletirdiklerinin bir kayıdır. Yahudi rahipler, kendi halklarının geçmişini, her aktarım ve tarihsel gerçek ile benzersiz bir şekilde alay ederek, dinsel bir forma dönüştürmede son derece beceriklilerdi. Bu süreç, tarihi, anlamsız bir kurtuluş mekanizması olarak yeniden şekillendirmelerine olanak sağladı. Suç ve ceza,

sadakat ve ödöl kavramları, Yahova'ya bağlanarak tanımlandı. Yahudi rahiplerin bu şekilde sahteletitirdiği Tanrı ve ahlak kavramları, daha sonra Kilise üzerinden filozoflara geğti ve böylece "ahlaki dünya düzeni" gibi bir yalanın temeli atıldı.

Nietzsche, ahlaki dünya düzeninin, tüm zamanlar için Tanrı'nın iradesi olarak tek seferde belirlendiği ve insanların bu iradeye ne kadar uyduklarıyla ölçüldüğü fikrine karşı çıkar. Bu düzende, bir toplumun veya bireyin değeri, Tanrı'nın iradesine ne ölçüde boyun eğildiğıyle ölçölür; Tanrı'nın iradesi, bireylerin ve toplumların kaderlerini şekillendirir ve onlara ödevler yükler. Nietzsche, bu düşüncenin, aslında yaşamın sağlıklı yapıları pahasına kendilerini besleyen bir asalak insan türü, yani rahipler tarafından ileri sürölen "zavallı bir yalan" olduğunu iddia eder. Bu rahipler, Tanrı'nın adını kullanarak şeylerin değeriini belirler ve böylece "Tanrı'nın egemenliğı" altında, toplumları, çağları ve bireyleri kendi güç ve çıkarları doğrultusunda sınıflandırır (Nietzsche,2020b: 43).

Friedrich Nietzsche'ye göre, Hristiyanlık, Musevi geleneğinin sahip olduğı değerleri elde edemeyince, bu değerleri altüst etme yoluna gitmiştir. Nietzsche, Hristiyan ahlakının kölelikle özdeşleştiğini ve bu ahlakın, düşmanlık ve baskıdan beslenen bir kinin sonucu olarak tasarlandığını belirtir. Köle sınıfı, güçsüzlüklerinden doğan öfkeyi, yeni bir ahlak ve davranış kuralları seti yaratarak dönüştürmüş; Musevi değerlerini aşağılayarak ahlaki değerleri yeniden tanımlamışlardır. "Alman idealizminin tersine Nietzsche, Yahudilik ile Hristiyanlık arasında bir süreklilik olduğunu belirtir. Museviliğın Hristiyanlığın ışığının aydınlattığı karanlık arka plan değildir; Hristiyanlık, Yahudiliğe karşı bir hareket değildir; daha ziyade, onun yeniden değer atfetmesinin, Tanrısını ve ahlakını dejenere etmesinin nihai sonucudur" (Demirhan, 2002: 141).

Nietzsche, Hristiyanlığın, Museviliğın karşısında tutunabilmek için "seçilmişlik" anlayışını farklı yollarla zayıflatmaya çalıştığını düşünür. Irksal üstünlük iddiasında bulunan Museviliğın aksine, Hristiyanlık ruhsal üstünlüğü vurgulayarak bir alternatif sunmuştur. Buna göre, dindarların günahkarlara, İsa'nın ise evrene karşı üstünlüğü, seçilmişlik doktrininin bir yansıması ve Hristiyanlar tarafından yeniden yorumlanmasıdır.

“Yeryüzünde bütün “soylu”, “güçlü”, “efendi”, “yönetici”lere karşı yapılanlar, Yahudilerin onlara yaptıklarının yanında bir hiç kalır: Yahudiler, o rahip ruhlu halk, düşmanlarına ve istilacılarına karşı çıkarken, en sonunda sadece düşmanlarının değerlerini yeniden değerlendirmekten başka bir şey yapmadılar, yani, en tinsel intikamı gerçekleştirdiler. Çünkü böyle bir şey, yalnızca bu rahip ruhlu, en derinden bastırılmış rahipçe intikam özlemini taşıyan halka yakışırdı. Yahudilerdi, aristokratik değer eşitliğine (iyi=soylu=güçlü=güzel=mutlu=Tanrı’nın sevgilisi) karşı çıkarak, onlara tersine çevirmeye çalışan, bu tersine çevirmeyi, korkunç bir tutarlılık içinde dipsiz nefretlerinin(güçsüzlüğün yol açtığı nefret) dişleriyle sağlayan; yani ”Yalnızca sefiller iyidir, yoksullar, güçsüzler, yoksunlar, hastalar, acı çekenler dindarlar yalnız; yalnızca onlar Tanrı’nın övgüsüne layıktır- bunun dışındakiler, soylular, güçlüler, ebediyyen zalim, iç karartıcı, hırslı, doyumsuz, Tanrısız ebediyyen uğursuzdunuz, lanetlenmiş, beddua almış!” Bu Yahudi değerlendirmesinin kimlere miras kaldığı biliniyor” (Nietzsche, 2020f: 48).

İsmi Nasıralı İsa’dan alan küçük isyan hareketi aslında Musevi içgüdüsünün tekrarıdır (Nietzsche, 2020b:47) diyen Nietzsche Musevilik dininin devamı olduğunu söylediği Hristiyanlığın önemli kişileri şu şekilde tanımlar: 3 Musevi erkeği, bir Musevi kadını (Nasıralı İsa, Balıkçı Petrus, halı dokuyucusu Paulus, İsa’nın annesi Meryem) (Nietzsche, 2020f: 67). Musevilik Yahudileri tarihsel olarak "Henüz Yahudiler hakkında iyi düşünen bir Alman rastlamadım" (Nietzsche, 2020e: 184) olarak tanımlar ve bu tanımlamanın altında yatan sebepleri inceler. Onun gözünde, Yahudiler kendi öz koruma güdüsüyle hareket eden ve tarihte önemli olaylara sebep olan bir topluluktur. Nietzsche, bu toplumun dekadant güdüler etrafında halkalandığını, ancak bu güdülerin hâkimiyetine değil, dünyaya karşı hükümdar olacak şekilde güçlerini kutsallaştırdıklarını belirtir. Bu, Yahudilerin değerleri ters yüz etme yeteneğine ve dünya üzerindeki etkilerine ışık tutar.

Nietzsche'nin Musevilik üzerine yorumları, bu dinin teolojik ve toplumsal yapısını da kapsar. Museviliğin diğer dinlere göre daha sistemli bir yapıya sahip olduğunu vurgular ve kutsal metinlerin, tefsirlerin ve Museviliğin monoteist yapısının bu dinin güçlü kültürünü nasıl şekillendirdiğini tartışır. Museviliğin tarihsel evrimi ve bu evrimin Yahudi toplumunun karakterini nasıl şekillendirdiği, Nietzsche'nin analizlerinde önemli bir yer tutar.

“İsrail tarihi, doğal değerlerin tüm doğallıklarının bozulmasının tarihi olması açısından paha biçilmez bir öneme sahiptir. Bu konuyla ilgili beş olgudan bahsedeceğim. Başlangıçta, özellikle krallık zamanında, İsrail’de her şey biriyle doğru, diğer bir deyişle doğal ilişkiler

içindeydi... Ancak insanlar en çok, iyi bir asker ve katı bir yargıç olan kralın hayalini kurdular ve onu istediler: Bu öncelikle, tipik bir peygamber (yani o zamanı eleştiren ve hicveden bir kişi) olan İşıya'ya vücut buldu. Ancak tüm umutlar karşılıksız çıktı. Eski Tanrı, önceden yapabildiği şeyleri artık yapamıyordu. İnsanlar onu terk etmeliydi. Sonra ne oldu? İnsanlar Tanrı kavramını değıştirdi- bu kavramın doğallığını bozdu; Tanrıyı terk etmemek pahasına bu bedeli ödediler.- “Adaletin” Tanrısı Yehova, İsrail ile bir bütün değildi artık, halkın kendine güveninin bir ifadesi değildi; yalnızca koşullara bağılı bir Tanrıydı... Tanrı kavramı, her mutluluğı bir ödöl, her mutsuzluğı Tanrıya başkaldırmanın bir cezası, bir “günah” olarak yorumlayan ajitatör ruhban kesimin kullandığı bir araçtı artık. Dayandığı sözüml ona “ahlaki bir dünya düzeni” olan bu en aldatıcı yorumlama tarzı, “neden” ve “sonuç” gibi temel kavramları tümüyle altüst etti.” (Nietzsche, 2020b 41-42).

Nietzsche ayrıca, Yahudi toplumunun karakteristik özelliklerine dikkat çeker. Bu toplumun sertlik, egemenlik gibi özellikleri, onun gözünde güçlü ve dayanıklı bir ırkın portresini çizer. Yahudi halkının kanlı ve öölümlü cezaları gibi içgüdüsel özellikleri, Nietzsche'nin güç ve hayatta kalma mücadelesi üzerine odaklanan felsefesiyle uyum içindedir. Nietzsche'nin Musevilik üzerine görüşleri, onun genel felsefi düşünceleriyle iç içe geçmiş durumdadır. Yahudilerin güç, sertlik ve dayanıklılığına duyduğu hayranlık, onun hayatta kalma mücadelesi ve güç istenci üzerine odaklanan düşünceleriyle uyumludur. Nietzsche için “Yahudiler hiç kuşkusuz şimdi Avrupa’da yaşayan en güçlü, en dayanıklı ve en saf ırktır” (Nietzsche, 2020e: 185). Musevilik, tarihsel zorluklara direnerek kendi kendini koruyan ve çürümeyen bir din olarak öne çıkar. “Yahudiler, sınıflarının ikisini yani savaşçı sınıfını ve köylü sınıfını kaybettikten sonra, hüküm sürmeye çalıştılar; onlar bu bağlamda “hadım edilmiş” olanlardır: Onların önce rahipleri- ve hemen ardından Chandala’ları vardır. Adilane bir şekilde aralarında bir kırılma, Chandaların isyanı meydana gelir: İşte Hristiyanlığın kökeni budur” (Nietzsche, 2022:145).

Nietzsche'nin Musevilik üzerine düşünceleri, onun daha geniş kapsamlı güç, ahlak ve kültür teorileriyle iç içe geçer. Yahudilerin ve Museviliğin tarihsel süreçteki evrimi, Nietzsche için, güç istencinin, ahlaki değerlerin yeniden tanımlanmasının ve kültürel adaptasyonun canlı bir örneğidir. Bu bağlamda, Museviliğin, Nietzsche'nin felsefesinde, güç ve zayıflık, ahlak ve değer, baskı ve direnç gibi temel kavramlar arasındaki ilişkileri anlamada kilit bir rol oynar.

Nietzsche'nin Musevilik'e bakışının yanı sıra İslamiyet'e bakışı, özellikle bu dinlerin güçlü, dayanıklı ve savaşçı yönlerine duyduğu saygı açısından belirli olumlu unsurlar içerir. Nietzsche, Museviliği, halkının tarih boyunca karşılaştığı zorluklara rağmen ayakta kalabilen, kültürel ve ahlaki direncini sürdüren bir din olarak takdir eder. Museviliğin uzun tarihi ve geleneksel değerleri, Nietzsche'nin gözünde bir tür kültürel ve ahlaki sağlamlık örneğidir. Benzer şekilde, Nietzsche İslamiyet'e de belirli açılardan olumlu bakar. Özellikle İslam'ın güçlü, cesur ve savaşçı yönlerini över. İslam'ın, Hristiyanlıkta eleştirdiği zayıflık ve köle ahlakından uzak, daha dinamik ve yaşamı kucaklayan bir yapısı olduğunu düşünür. İslam'ın bu özellikleri, Nietzsche'nin güç ve yaşama iradesi konusundaki felsefesiyle daha uyumlu görünür. Her iki dine de olan bu bakış açısı, Nietzsche'nin genel din eleştirisini tamamen ortadan kaldırmasa da, Musevilik ve İslamiyet'in belirli olumlu yönlerini kabul ettiğini gösterir. Nietzsche, bu dinlerin tarihsel ve kültürel gücünü, dayanıklılığını ve savaşçı ruhunu takdir ederken, aynı zamanda bireysel özgürlüğü ve yaratıcı iradeyi sınırlayan dogmatik öğretilerine eleştirel yaklaşmaya devam eder. Her iki dine de olan bu bakış açısı, Nietzsche'nin genel din eleştirisini tamamen ortadan kaldırmasa da, Musevilik ve İslamiyet'in belirli olumlu yönlerini kabul ettiğini gösterir. Nietzsche, bu dinlerin tarihsel ve kültürel gücünü, dayanıklılığını ve savaşçı ruhunu takdir etmektedir.

bir öğreti olarak değerlendirir. Bu bağlamda, Hristiyanlık ile İslam'ın hayata yaklaşımı arasındaki tezat, Nietzsche'nin düşüncelerinde belirgin bir yer tutar. İslam'ın bu dünyaya olumlu bakışı ve yaşamı onaylaması, Nietzsche'nin değer verdiği bir perspektiftir.

Nietzsche'nin Haçlı Seferleri sırasında İslam kültürüne yönelik tutumu, onun kültürel ve tarihsel olaylara bakış açısını yansıtır. Haçlıların İslam dünyasına yönelik saldırıları, Nietzsche için, daha asil ve yüksek bir kültüre karşı yapılmış bir haksızlık olarak görülür. Bu, Nietzsche'nin İslam kültürüne duyduğu hayranlığın ve Modern Avrupa kültürü ile kıyaslandığında İslam'ın üstünlüğüne inancının bir göstergesidir.

Nietzsche'nin İslam'a olan ilgisi, kendi kültürüne yönelik eleştirel tutumuyla ilişkilendirilebilir. Nietzsche, Hristiyanlığa olan öfkesinden İslam'ı farklılaştırmıştır. İslam'ı "daha az aydınlanmış" olarak nitelendirirken, aynı zamanda bu dini, Avrupa'nın materyalist ve aydınlanmış değerlerine bir alternatif olarak görmüştür. Nietzsche, İslam'ı "erkeksi" ve "savaşçı" bir din olarak tanımlamaktadır. "İslam, Hristiyanlığı küçümsediğinde, buna bin kez hakkı vardır: İslam koşul olarak erkekleri gerektirir" (Nietzsche, 2020b:120). Hristiyanlığı "kadınların dini" olarak görür ve bu dinin duygusallığını ve yalancılığını eleştirir.

"Hükmeden sınıfın ürünü olan olumlu bir Semitik din: Muhammed'in kanun kitabına, Eski Ahit'in daha eski bölümlerine benzer (Erkekler için bir din olarak Müslümanlık, Hristiyanlığın- ki kadınlar için bir din olduğunu düşünür- duygusallığını ve yalancılığını derinden hor görmektedir)" (Nietzsche, 2020f: 124). İslam'ın cihat anlayışını, inancın korunması olarak övmesi, Nietzsche'nin bu dini güç ve irade ile ilişkilendirdiğini gösterir.

"İslam veya Hristiyanlık arasında seçim olmaması gerektiği gibi, Arap ve Yahudi arasında da olmamalıdır. Karar verilmiştir, burada daha fazla seçim yapmak kimseye düşmez. Bir kişi ya bir Çandala'dır ya da değildir..." Roma ile kıran kırana savaş! İslam dine barış ve dostluk" (Nietzsche, 2020b:121). Nietzsche'nin İslam ve Hristiyanlık üzerine düşünceleri, onun felsefi ve kültürel eleştirilerinin karmaşık bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Bu düşünceler, Nietzsche'nin geniş çaplı felsefi yaklaşımlarının ve çeşitliliklerinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Nietzsche, İslam'ın hayatı olumlayan yönüne saygı ve sempati duymuş ve bu dine özel bir ilgi

beslemiştir. Bu, onun kültürel ve dini olgulara yönelik geniş ve derinlemesine bir anlayışının bir yansımasıdır.

İslam felsefecileri ise Nietzsche'ye büyük bir ilgi göstermişlerdir. Muhammed İkbal, Roy Jackson gibi isimler, hem Nietzsche'nin İslam düşüncesine yönelik olumlu yorumlarını hem de Batı ya da seküler dünya karşısında İslam kültür dünyasının temelini oluşturmak için onu referans almışlardır. İslamcılar, Nietzsche'nin fikirlerine, kendi görüşlerini desteklemek amacıyla başvururlar. Muhammed İkbal, Nietzsche için "kalbi mümin dimağı kafır" demiştir. (İkbal, 2006:138). Nietzsche'nin kalbinin inançla dolu olduğunu ancak zihninin şüpheci olduğunu dile getirir ve onun düşünce yapısında Doğu mistisizmi ile benzerlikler bulur. İkbal, Nietzsche'ye Tanrısal bir esinlemenin kesin bir emir olarak verildiğini ve bu sayede Nietzsche'nin, adeta bir nevi özel bir peygamberlik vizyonuna kavuştuğunu öne sürer. Bu vizyonu, özgün bir metod ile yaşamın enerjilerine çevirme becerisine sahip olduğunu belirtir (İkbal, 2018:209). Fakat İkbal, Nietzsche'nin bu yeteneğini tam anlamıyla kullanamadığını savunur. Bu durumun altında yatan sebep, Nietzsche'nin Schopenhauer, Darwin ve Lange gibi düşünürlerin derin etkisinde kalarak kendisine bahşedilen bu derin sezgiyi algılayamamasıdır. Aynı zamanda, hayatında ona yol gösterecek bir manevi rehberin eksikliği nedeniyle ruhsal bir tatminsizlik içinde olduğunu ifade eder (İkbal, 2018:209). Diğer yandan, Roy Jackson, Nietzsche'nin din ve özellikle İslam hakkındaki görüşlerinin önemli olduğunu belirtir. Nietzsche'nin İslam'a karşı gösterdiği olumlu yaklaşımı vurgular. Nietzsche'nin Hristiyanlığa yönelik eleştirileri, modern zamanlarda İslam'ın karşılaştığı zorluklarla bağlantılı olarak görülür. Jackson, Nietzsche'nin "güç istenci" ve "ebedi dönüş" gibi kavramlarının dindarlıkla ilişkili olduğunu, Zerdüşt karakterinin dindar ve ilahi bir figür olarak tasvir edildiğini belirtir. Jackson'a göre, Nietzsche'nin dindarlığı İslam prensipleriyle uyumludur ve Nietzsche'nin Hristiyanlık eleştirileri, İslam'ın kendini tanıtmaya biçimine de uygulanabilir (Jackson, 2010:59).

Nietzsche'nin felsefi görüşleri, sadece Batı dinleriyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda Doğu düşünce sistemlerine de ilgi gösterir. Özellikle Budizm, Nietzsche'nin dikkatini çeken ve zaman zaman eleştirilerinde yer verdiği bir felsefi sistemdir. Budizm'in yaşamın geçici doğasını, acının kaynağını ve bu dünyadan kaçış yolunu ele alan doktrinleri, Nietzsche'nin düşüncelerindeki bazı temalarla benzerlikler taşısa da,

onun bu felsefeye yönelik değerlendirmeleri, farklı bir bakış açısıyla şekillenir. Bu bağlamda, Nietzsche'nin Budizme yaklaşımı, onun yaşamın anlamı ve bireysel özgürlük hakkındaki görüşleriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu anlamak açısından önemlidir.

2.2.4. Budizm

Nietzsche, Budizm'i, Hristiyanlık'a kıyasla daha olumlu bir ışıktadır. "Budizm Hristiyanlığa kıyasla yüz kat daha gerçekçidir" (Nietzsche, 2020b:31). Ona göre, Budizm daha gerçekçi ve toplumsal gelişim açısından daha olumlu bir dindir. Nietzsche, Budizm'in yüzlerce yıl süren bir felsefi hareketin sonucu olarak ortaya çıktığını ve Tanrı kavramını reddettiğini belirtir.

"Yüzyıllarca süregelen bir felsefi devrimden sonra ortaya çıkmıştır; "Tanrı" kavramını henüz başlamadan bitirmiştir. Budizm tarihte karşılaşılabilecek, gerçek anlamda pozitivist olan tek dindir; bu (katı bir görüngücülük olan) epistemolojisi için de geçerlidir; "günahla mücadele etmek" yerine, gerçekliği temel alarak "acıyla mücadele etmekten" bahseder. Ahlaki kavramlarla kendini kandırmayı çoktan geride bırakmıştır ve bu onu Hristiyanlıktan keskin bir biçimde ayırır- benim tabirimle, iyinin ve kötünün ötesindedir" (Nietzsche, 2020b: 31).

Budizm'in, acıya karşı savaş ilkesini benimsemesi ve ahlak kavramlarının aldatıcılığını aşması, Nietzsche'nin bu dine olan ilgisini artırır. Nietzsche, Budizm'in iyilik ve kötülük ötesinde bir duruş sergilediğini vurgular. Hristiyanlık'ta sorgulamanın yokluğu ve koşulsuz itaatin önemi, Nietzsche'nin eleştirilerinin merkezindedir. Buna karşılık, Budizm'de günah kavramı bulunmaz ve acı, kişisel bir günahın sonucu olarak değil, yaşamın bir parçası olarak kabul edilir. Budizm'de öteki dünya vaadi yoktur; bu da Nietzsche'nin, Budizm'in gerçekliğe daha yakın olduğuna inanmasına yol açar. Nietzsche'nin Budizm'e olan ilgisi, gençlik yıllarında etkilendiği Arthur Schopenhauer'ın felsefesine dayanır. Schopenhauer, Budizm'deki gibi, acının yok edilmesini ve dünyanın bir yanılsama olduğunu savunur. Nietzsche, Budizm'in sınırsız güce sahip bir Tanrı anlayışını reddetmesini ve kiliselere karşı tutumunu takdir eder. Bu, Nietzsche'nin "iyilik ve kötülük ötesi" felsefesiyle uyumludur. Nietzsche, Budizm'in acıya karşı savaş ilkesini benimsemesini önemser. Budizm'de acı, hayatın kaçınılmaz bir parçası olarak kabul edilir ve bireyin bu acıyla başa çıkma şekli, onun manevi ve zihinsel gelişimini belirler.

“Budizmde Őu dűŐünce baskındır: “Tűm arzular ve heyecanla kan űreten her Őey, insanı bir eyleme dođru gűtűrűr”-insan sadece bu kapsamda Őeytana karŐı uyarılmıŐtır.      eylemin hiçbir anlamı yoktur, eylem insanı varoluŐa bađlar, ama varoluŐun da anlamı yoktur. Kűtűlűkte mantıksız olan bir Őeye, sonuçta insanın reddettiđi bir Őeyin araçlarının onaylanması yűnűnde bir dűrtű gűrmektedirler. Varolmama yolunu aramaktadırlar ve bu nedenle tűm heyecanlandırıcı dűrtűlere dehŐetle bakmaktadırlar” (Nietzsche, 2022: 128).

Nietzsche, Budizm'in bu yaklaŐımını, insanın hayatı anlamlandırma ve içsel huzura ulaŐma çabasının bir parçası olarak gűrűr. “Budizm daha olgun insanların dinidir; nazik, sakın ve yűksek maneviyata ulaŐmıŐ, acıya son derece duyarlı ırklar içindir (Avrupa bűyle bir olgunluktan çok uzaktır): Budizm, barıŐa ve neŐeye tin perhizine, titiz bir bedensel disipline dűnűŐtűr” (Nietzsche, 2020b: 35).

“Yoksulların hiçbir rahatı kalmadıđına; yok edilmek için yok ettiklerine; ahlaklılık olmadan artık “boyun eđmek” için herhangi bir nedenleri olmadıđına- kendilerini karŐı prensibin dűzeyine yerleŐtirdiklerine ve aynı zamanda gű lűleri cellatları haline gelmeleri için zorlayarak gű  isteklerine dair semptomlar olarak nihilizm. Bu Budizmin son Avrupalı biçimidir- tűm varoluŐ “anlamını” kaybettikten sonra hiçbir Őey yapmamak” (Nietzsche, 2022: 61).

Nietzsche, Budizmi nihilizmle iliŐkilendirir. Budizmin tutumunu, gű lű bir irade ve derin bir yaŐam bilgeliđi olarak deđerlendirir,      Budizm, acı ve geçiciliđin bilincine vararak, kiŐisel bir aŐama ve dűnűŐűm  onerir. Ancak, Budizmi nihilizmle iliŐkilendirmesi, onun yaŐamın anlamı ve deđerleri konusundaki genel eleŐtirisel yaklaŐımını yansıtır. Budizmin bu dűnyadan vazgeçme ve arzulardan arınma yűnlerine dikkat çeker. Nietzsche için, bu dűnyevi deđerlerden ve arzulardan vazgeçme, hayatın kendisine bir deđer atfetmeme durumuna iŐaret eder. Nietzsche, Batı'da nihilizmin yűkseliŐini, insanların hayatın anlamı ve deđeri űzerine sorgulamalarının sonucu olarak gűrűr ve bu durumu Budizmin "hiçbir Őey yapmamak" yűnűyle karŐılaŐtırır. Yani, her iki durumda, bireylerin yaŐamın anlamını ve deđerini yitirdiklerini hissetmeleri ve bu nedenle eylemsizliđe sűrűklendiklerini belirtir.

Nietzsche'nin Budizme bakıŐı, onun genel felsefi dűŐűnceleriyle uyum içindedir ve Hristiyanlık'a olan eleŐtirilerini dengeler. Budizm, Nietzsche için, insanın dođasını ve yaŐamın gerçeklerini daha dođru bir Őekilde yansıtan bir din olarak öne çıkar. Bu, onun dinlerin insan hayatındaki rolűne dair dűŐűncelerini zenginleŐtiren bir bakıŐ açısı sađlar. Nietzsche'nin Budizme olan bu olumlu bakıŐı, onun Tanrı'nın  lűműne dair  nlű ifadesiyle de iliŐkilidir. Nietzsche'nin "Tanrı  ldű" sűzű, modern

dünyada geleneksel dini inançların ve metafizik değerlerin geçerliliğini yitirdiğini ifade ederken, Budizm'in insan doğasına ve yaşamın gerçeklerine dair sunduğu alternatif bir bakış açısı, bu boşluğu nasıl doldurabileceğini gösterir. Budizmin, yaşamın acı ve geçiciliğini kabul eden ve bu anlayışla başa çıkma yolları öneren öğretisi, Nietzsche'nin Tanrı'nın ölümüyle ortaya çıkan varoluşsal boşluğa yönelik bir yanıt olarak görülebilir. Bu bağlamda, Budizm'in sunduğu derinlikli felsefi perspektif, Nietzsche'nin Tanrı'nın ölümünü ve onun ardından gelen değerler krizini ele alırken, insanın anlam arayışında nasıl bir yol bulabileceğine dair önemli bir katkı sağlar.

2.3. TANRI ÖLDÜ

Friedrich Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" ifadesi, onun felsefesinin en önemli ve en çok tartışılan yönlerinden biridir. Bu cümle, Batı felsefesi ve dini anlayışlar üzerinde derin bir etkisi olmuştur. Nietzsche bu ifadeyle, Batı dünyasının geleneksel Tanrı anlayışının, artık geçerliliğini yitirdiğini ve insanlık tarihinin yeni bir döneminin başladığını vurgular. Bu, Tanrı'nın fiziksel bir ölümünden çok daha fazlasını ifade eder; aynı zamanda metafiziksel bir dönüşümü ve felsefi bir paradigma değişikliğini temsil eder. Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözü, modernizmden postmodernizme geçiş sürecinin önemli bir parçası olarak kabul edilir. Modernizm, bilim ve akılcılığı vurgulayan, evrensel doğrulara ve ilerlemeye inanan bir düşünce sistemidir. Bu dönemde bireysel haklar ve özgürlükler ön planda olup, insanın akıl ve rasyonel düşüncesi bilgi ve hakikatin temeli olarak görülmektedir. Ancak Nietzsche'nin "Tanrı öldü" ifadesi, bu büyük anlatıların ve evrensel doğruların geçerliliğini sorgular ve Tanrı'nın ölümünü bir metafor olarak kullanarak, modernizmin bu temellerini sarsar. Bu düşünce, postmodernizmin temelini oluşturan görecelik, çoğulculuk ve büyük anlatıların çöküşü gibi kavramların erken bir habercisidir. Postmodernizm, evrensel doğruların yerini farklı perspektiflerin aldığı, kapsamlı anlatıların geçerliliğini yitirdiği ve kimliklerin daha dinamik ve parçalı bir şekilde ele alındığı bir düşünce tarzını benimser. Bu bağlamda, Nietzsche'nin felsefesi, modernizmin sınırlarını zorlayarak postmodern düşüncenin kapılarını aralayan bir geçiş noktası olarak önemli bir rol oynar.

“<Öncesiz ve sonrasız hakikatler> onların gözünde, Fantoma¹⁰’dan başka bir şey değildir ve eşyayı bilmek’i iddia etmenin bir kuruntudan başka bir şey olmadığını kabul etmiş olacaktır. Böylece fizik-ötecilerin ruhile düşüp kalkan bu putlar artık yok. Kendinden şey ve olduğu gibi bilgi onun için uydurma ve yapıntı¹¹ lardan başka bir şey değildir. Kavramlar ve ruh alanına ait herşey ona göre ancak oluş şekli altında görülecektirler.

Nietzsche der ki, bunun için kendini bir Leibniz veya bir Kant’dan ziyade bir Heraclite ve bir Empedocle’e daha yakın hissedecektir.

Nietzsche ilave eder: Bununla beraber geçmişin putlarını yok ederek modern filozof, kendisinden önce kendince evreni açıklamaya çalışan bir takım fizik-ötecilerin hamle ve emeklerini küçük görmek zorunda kalmıyacaktır. Nietzsche, fizik-ötecilerin yanlışlarını kabul etmenin zaruri olduğunun farkındadır” (Groethuysen, 1944:19).

Nietzsche, Batı düşüncesindeki Tanrı fikrinin, Platon’dan bu yana süregelen bir yanılgının parçası olduğunu iddia eder. Platonculuk, duyuüstü bir dünyanın varlığını savunurken, Nietzsche bu düşüncüyü eleştirir ve duyuüstü dünyanın gerçekliğini sorgular. Ona göre, Hristiyanlık ve Kilise de bu Platoncu düşünce yapısını benimsemiş ve Tanrı’yı insandan ve dünyadan uzaklaştırmıştır. Bu süreç, Tanrı’nın ölümüne ve sonunda Batı metafiziğinin çöküşüne yol açmıştır.

Nietzsche’nin "Tanrı öldü" sözü genellikle yanlış anlaşılmaktadır. Bu ifadenin yaygın yorumu, Nietzsche’nin ateizmi tek gerçek bakış açısı olarak gösterdiğiidir. Ancak Nietzsche’nin asıl anlamı tam tersine yorumlanabilir. O, tarihsel bir varoluşun Tanrı ve Tanrılar olmadan mümkün olmayacağını varsayıyordu. Tanrı, ancak yaratıcı bir hazırlık ve riskle karşılandığında gerçekten Tanrı olur.

"Tanrı öldü" ifadesi bir inkâr değil, geleceğe yönelik bir onaydır." - "Tanrı öldü" ifadesi, bir reddetme değil, geleceğe yönelik bir kabul ifadesidir. Nietzsche, bu bilinçle yaşamış, oysa (Hristiyan) çağdaşları Tanrıyı yüzeysel ve samimiyetsiz bir şekilde kullanmışlardır. Nietzsche, kendini bir nihilist olarak tanımlamıştır, bu onun her şeyi inkâr eden biri olduğu

10 "Fantoma", Türkçede "hayalet" veya "fantom" anlamına gelen bir kelime olup, genellikle gözle görülemeyen ancak varlığı hissedilen, doğaüstü veya paranormal olaylarla ilişkilendirilen bir varlık veya fenomeni ifade eder. Kullanım bağlamına göre hayaletler, ruhlar, görünmez varlıklar veya açıklanamayan görüntüler olarak da düşünülebilir. Fantomlar genellikle halk hikayelerinde, korku filmlerinde ve edebiyatta popüler temalardır ve çoğu kültürde benzer kavramlar bulunmaktadır. Bu varlıklar genellikle insanların öldükten sonra dünyada bir şekilde kalmaya devam ettiklerine dair inançlarla bağlantılıdır.

11 "Yapıntı" veya "fiction" terimi, gerçek olmayan, yazarın hayal gücüyle oluşturulmuş olayları, karakterleri veya dünyaları ifade eder. Edebiyat, sinema, televizyon ve diğer sanat formlarında sıkça karşılaşılan bu kavram, gerçek dışı hikayeleri ve kurgusal içerikleri kapsar. Yapıntı eserler, okuyucu veya izleyiciye yeni perspektifler sunabilir, farklı duygusal deneyimler yaşatabilir ve çeşitli fikirleri keşfetme imkanı sağlar.

anlamına gelmez; daha ziyade, o, Tanrı'nın ölümü olayında duran ve gerçekleri kabullenmeye hazır olan biriydi.” (Heidegger, 1975:191)

Nietzsche “Tanrı öldü” ifadesiyle, modern dünyada Tanrı'nın ölümünü ve dolayısıyla Batı metafiziğinin temelini oluşturan değerlerin çöküşünü sembolize eder. Heidegger için bu, sadece ateizmin yükselişi değil, aynı zamanda varlığın anlamının ve temelinin değişmesini anlatır.

Heidegger, Nietzsche'nin bu ifadesini tarihsel bir varoluşun Tanrı olmadan mümkün olamayacağı düşüncesine bağlar. Bu, Nietzsche'nin ateizmi savunduğu anlamına gelmez; daha çok, Tanrı'nın yokluğunda bile, insanın varoluşunu anlamlandırma ve yönlendirme çabasını vurgular. Heidegger, Nietzsche'nin düşüncesini, nihilizmin bir inkâr değil, varoluşsal bir durum olarak anlaşılması gerektiğini savunur. Yani, Nietzsche'nin nihilizmi, varlık ve anlamın eski temellerinin çöküşü anlamına gelirken, aynı zamanda yeni bir anlam ve yönelimin arayışını da ifade eder. Tanrı'nın ölümünü sadece teolojik bir iddia olarak değil, aynı zamanda insanın kendi varoluşunu ve değerlerini nasıl algıladığına dair derin bir yansıma olarak ele alır. Burada Nietzsche, “Tanrı insanlara duyduğu merhametten öldü” (Nietzsche, 2020d: 275) diyerek Tanrı'nın ölümünü, insanın kendini Tanrı'nın merhametine muhtaç hissetmesinin sonucu olarak tasvir eder. Bu, insanın kendi bağımsızlığını ve özgürlüğünü kazanmasının bir yansımasıdır, ancak aynı zamanda bu bağımsızlıkla birlikte gelen ağır sorumluluğu ve varoluşsal yalnızlığı da işaret eder.

Nietzsche, bu kavramı metaforik bir anlamda kullanmıştır; gerçek bir Tanrının fiziksel ölümünden ziyade, insanların düşünce ve inanç sistemlerindeki büyük bir değişimi temsil eder.

Nietzsche, modern dünyada bilim ve rasyonel düşüncenin yükselişiyle birlikte, geleneksel dini inançların zayıfladığını ve hatta çöktüğünü iddia eder. "Tanrı'nın ölümü", insanların artık Hristiyan Tanrısı gibi metafiziksel varlıklara dayalı ahlaki ve ontolojik temellere ihtiyaç duymadıklarını gösterir. Bu, Nietzsche için hem bir özgürlük hem de büyük bir sorumluluk anlamına gelir. İnsanlar artık kendi değerlerini yaratmak ve kendi hayatlarının anlamını kendileri belirlemek zorundadır.

Kaçık adam- Öğle öncesi aydınlığında bir fener yakan, pazar yerinde koşarken durmadan “Tanrıyı arıyorum! Tanrıyı arıyorum!” diye bağırarak kaçık adamı duymadınız mı? Oradakilerin çoğu Tanrıya inanmayanlar olduğu için onun böyle davranması büyük bir kahrkahanın

patlamasına yol açtı, onu kışkırttılar. “Ne, yolunu mu şaşırılmış?” diye sordu biri. Bir başkası “Çocuk gibi yolunu mu kaybetmiş” dedi. “Yoksa saklanıyor mu?”, “Bizden korkuyor mu?”, “Yolculuğa mı çıkmış?”, “Yoksa göçmüş mü?” Onlar birbirlerine böyle bağırarak güldüler. Kaçık adam onların arasına sıçrayıp bakışlarıyla onları delip geçerek “Tanrı nerede?” diye sorar, “şunu da söyleyeceğim, onu biz öldürdük – sizlerle ben! Onun katiliyiz hepimiz. Ama bunu nasıl yaptık? Denizi kim içebilir? Bütün çevreni silmemiz için bize bu sünger kim verdi? Onu güneşinin zincirlerinden kurtarır iken ne yaptık biz yeryüzünde? Nereye gidiyor şimdi dünya, biz nereye gidiyoruz? Bütün güneşlerden uzağa mı? Sürekli, boş yere geriye, öne, yana, bütün yönlerle atılıp durmuyor muyuz? Üst alt kaldı mı? Sanki sonsuz bir hiçte yolumuzu yitirmiyor muyuz? Boş uzayın soluğunu duymuyor muyuz? Hava giderek soğumuyor mu? Giderek daha çok, daha çok gece gelmiyor mu? Öğleden önce fenerleri yakmak gerekmiyor mu? Tanrıyı gömen mezar kazıcılarının yaygarasından başka bir ses duyuyor muyuz? Tanrısal çürümeden –Tanrı’nın çürümesinden başka koku duyuyor muyuz? Tanrı da çürüdü. Tanrı öldü! Tanrı ölü! Onu öldüren de biziz! Bütün katillerin katili olan biz nasıl avunacağız? Dünyayı şimdiye dek elinde tutan, en kutsal, en güçlü olan bizim bıçaklarımızla kana bulandı. Kim temizleyecek bu kanı bizden? Hangi suyla aratabiliriz kendimizi? Nasıl bir kefalet törenini düzenlesek, hangi kutsal oyunu oynasak? Bu eylemin büyüklüğü bizim için fazla büyük değil mi? Bu ancak eylemi gerçekleştirene yaraşır sayıldığı için bizim Tanrı olmamız gerekmiyor mu? Hiçbir zaman daha büyük bir eylem olmadı, şu da var ki, bizden sonra doğacak olan, bu eylem yüzünden şimdiye kadarki tarihlerden daha yüksek bir tarihin bir parçası olacak! Kaçık adam burada susar, dinleyenlere bakar: Onlar da suskun, söylenenleri yadırgamış halde ona bakarlar. Sonunda kaçık adam elindeki fenerini yere atar, fener söner, parçaları çevreye dağılır. Sonra “çok erken geldim, daha zamanı değildi. Bu tekinsiz olagelme daha yolda, yolculuğunu sürdürüyor. O daha hâlâ insanların kulağına ulaşmadı. Şimşegin de gök gürültüsünün de zamanı var. Yıldızların ışığının zamanı var, siz yaptıktan sonra bile, işlerinizin görülmesinin, duyulmasının zamanı var. Bu eylem onlara hâlâ en uzak yıldızdan bile uzak, ama yine de bunu onlar yaptı!” Kaçık adamın aynı gün farklı kiliselere daldığı, içerde Requiem aeternam deo’yu söylediği anlatıldı. Dışarı sürülmüş, sorguya çekilmiş; ama o şu yanıtı vermiş hep “Tanrı’nın türbeleri, mezarları değilse nedir bu kiliseler? (Nietzsche, 2003:130-131).

Nietzsche, bu değişimin toplum üzerindeki etkisini dramatik bir şekilde tasvir eder. Ona göre, "Tanrı'nın ölümü"nün farkına varmak, insanlar için zorlu bir süreçtir çünkü bu, geleneksel ahlaki yapıların ve anlam sistemlerinin yıkılması anlamına gelir. Bu durum, "nihillizm"e yol açabilir; yani, hayatın anlamsız olduğu ve hiçbir şeyin gerçek değeri olmadığı bir inanç durumu.

Nietzsche'nin bu düşünceleri, özellikle modern dönemdeki kültürel ve dini değişimleri anlamak için önemlidir. Ancak, bu fikirler aynı zamanda birçok yanlış anlamaya ve yanlış yoruma da açıktır. Nietzsche'nin "Tanrı'nın ölümü" fikri, dini

tamamen reddetmek yerine, insanın kendini aşması ve yeni değerler yaratması gerektiği fikrini vurgular. Bu, Nietzsche'nin "üstinsan" kavramıyla da ilişkilidir; yani, kendini aşarak daha yüksek bir varlık durumuna ulaşmayı hedefleyen insan.

Nietzsche'nin Tanrı'nın ölümü ifadesi, aynı zamanda Batı dünyasının iki bin beş yüz yıllık tarihini ve bu süreçte gelişen değerleri sorgulamaktadır. Bu, nihilizme doğru bir yolculuğu ifade eder ve Nietzsche'ye göre "gerçek dünyanın sonunda bir mite dönüşmesidir". Nietzsche, Batı metafiziğini bir yanılgının tarihi olarak nitelendirir ve bu, onun Batı Metafiziği eleştirisinin temelini oluşturur.

Rasyonalizm ve bilimsel gelişmelerin yükselişiyle birlikte, insanlık Tanrı merkezli bir dünya görüşünden uzaklaşmış ve insan merkezli bir anlayışa doğru evrilmiştir. Bu süreçte, insanın değeri ve kendine olan güveni artarken, Tanrı'ya olan gereksinimin azaldığı düşünülmüştür. Nietzsche'nin bu felsefi eleştirisi, onun çağdaşları tarafından hem desteklenmiş hem de şiddetle eleştirilmiştir. Nietzsche'nin bu görüşleri, özellikle Hristiyan düşüncesine ve Batı felsefesine meydan okur niteliktedir ve onun düşünceleri, modern felsefe ve düşünce tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.

Nietzsche'nin Platonculuk eleştirisi, Hristiyanlık ve Kilisenin rolü ile de iç içedir. Kilise, bu Platoncu anlayışı benimseyerek Tanrı'yı insandan uzaklaştırmış ve bu süreçte, insanın doğal dünyaya ve kendi içsel deneyimlerine dair anlayışını yozlaştırmıştır. Bu yozlaşma, Nietzsche'ye göre, insanın kendini ve dünyayı anlamasındaki gerçekliği perdelemiş ve onu metafiziksel yanılsamalara sürüklemiştir.

Bu bağlamda, Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" ifadesi, Batı düşüncesindeki metafiziksel bir paradigma değişimine işaret eder. Bu değişim, insanın dünyayı ve kendi varoluşunu algılayış şeklinde derin bir etkiye sahiptir ve Batı felsefesinde yeni bir düşünme biçiminin doğuşuna zemin hazırlar. Nietzsche'nin bu radikal eleştirisi, Batı düşüncesinin temellerini sorgulayan ve onu yeni bir yola yönlendiren bir dönüm noktası olarak kabul edilir.

“Ama basitçe ifade edildiğinde, hiçbir şey gerçek değildir, ya da hiçbir gerçek dünya yoktur. Bu yüzden nihilizmin en aşırı biçimi, her inancın, her gerçek-bir şey-düşünmenin zorunlu olarak yanlış olduğu biçimindeki anlayış olacaktır. On dokuzuncu yüzyıla kadar arzu edilen, aranan en yüksek vasıflar, en üstün değerler, en yüksek mükemmellik hep Tanrı ile birlikte düşünülmüştür. Tanrı, verili bir hakikat olarak en yüksek noktada görülmüştür: ‘Tanrı gibi

olmak,' 'Tanrı'da yok olmak' binlerce yıldan beri en naif, en ikna edici aranılan vasıflar olarak sunulmuştur. Ama Tanrı'nın ölümünden sonra elde kalan tek şey, kişinin gerçekliğini kabul etmektir; ancak kişinin gerçekliğini kabul etme alışkanlığı da unutulmuş olduğu için, ateist olunmuştur" (Çevikbaş, 2011, s. 74).

Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" ifadesinin önemli boyutu, Hristiyanlık ve Kilisenin rolüne odaklanır. Nietzsche, Hristiyanlık ve Kilisenin, Batı düşüncesinde ve kültüründe Tanrı anlayışının ve insanın varoluşsal yerinin nasıl şekillendiğini eleştirir. Özellikle Kilise, bu düşünce yapısının sürdürülmesinde kilit bir rol oynamıştır. Kilise, Platoncu-Hristiyan doktrinleri aracılığıyla, Tanrı ve metafiziksel düşünceleri insan deneyiminin üzerine yerleştirmiş, bu da insanın doğal dünyaya olan bağınyı zayıflatmıştır. Nietzsche'ye göre, bu süreç, Tanrı kavramının, insanın kendi iç dünyasından ve gerçeklikten giderek daha fazla uzaklaşmasına ve sonuçta Tanrı'nın "ölümüne" yol açmıştır.

Bu metafiziksel çöküş, Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" ifadesinde yankı bulur. Kilisenin ve Hristiyanlığın insanlık üzerindeki etkisi, insanın kendisini ve dünyayı anlamasında derin bir dönüşüme sebep olmuştur. Nietzsche, bu değişimin insanlık için hem bir kayıp hem de yeni bir başlangıç olduğunu savunur. Onun bu eleştirisi, Hristiyanlık ve Kilisenin insanın dünya üzerindeki rolünü ve Tanrı ile olan ilişkisini yeniden düşünmeyi gerektirir. Bu düşünceler, modern felsefe ve teoloji alanında yeni tartışmalara ve düşünce akımlarına yol açmıştır ve Nietzsche'nin felsefesinin en çarpıcı ve tartışmalı yönlerinden biri olarak kabul edilir.

Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" ifadesinin son derece önemli bir yönü, Batı Metafiziğinin Çöküşüne işaret etmesidir. Nietzsche bu ifadeyle, Batı düşüncesinde uzun bir süre hakim olan metafiziksel yapıların ve Tanrı anlayışının artık geçerliliğini yitirdiğini ve temel bir değişim sürecine girdiğini belirtir. Bu, sadece dini bir paradigma değişikliği değil, aynı zamanda felsefi ve kültürel bir dönüşümü de ifade eder.

Nietzsche, Batı düşüncesinin temelinde yatan Platonculuk ve Hristiyanlık etkisinde şekillenen metafiziksel yapıların insanın dünyayı ve varlığını anlamasını nasıl sınırlandırdığını ve yanılttığını eleştirir. Ona göre, bu yapılar, insanı somut gerçeklikten ve kendi içsel deneyimlerinden uzaklaştırıp, varlığın anlamını duyuyüstü, erişilmez bir düzlemde aramaya yönlendirmiştir. Bu anlayışın çöküşü, Nietzsche'ye

göre, insanlık tarihinde yeni bir dönemin başlangıcıdır. Artık insan, varoluşunun anlamını dışsal bir otoriteye veya metafiziksel bir düzene bağlamak yerine, kendi içinde ve somut gerçeklikte aramaya başlamıştır. Bu, hem bir özgürleşme hem de büyük bir sorumluluk getirir; çünkü artık insanın kendisine ve kendi yarattığı değerlere dayanarak varoluşunu anlamlandırması gerekmektedir.

“İnsandır nesnelere ilk kez değer yükleyen ve böylece devamlılık kazandıran; insan bu yolla nesnelere bir anlam katmıştır, insana özgü bir anlam. Bu nedenle kendisine “insan” der, yan, değer biçen.

Değer biçmek yaratmaktır. Dinleyin, ey yaratıcılar! Değer biçmek, tüm değer biçilen nesnelerin hazinesi ve mücevheridir.

Değer, değer biçmeyle oluşur; değer biçme olmasaydı, varlığın cevazının içi boş çıkardı. Dinleyin ey yaratıcılar!

Değerlerin değişimi, yaratıcıların değişimidir. Yaratıcılığı üstlenmek zorunda olan kişi her zaman yok edicidir” (Nietzsche, 2020d:68).

Nietzsche'nin bu düşüncesi, Batı felsefesinde nihilizm, varoluşçuluk ve postmodernizm gibi yeni düşünce akımlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. "Tanrı Öldü" ifadesi, bu nedenle, sadece dini bir yargıdan ziyade, insanın kendisini, dünyayı ve varoluşun anlamını yeniden değerlendirmesi gereken bir dönemi simgeler. Nietzsche'nin bu radikal görüşü, modern düşünceye derin bir etki bırakmış ve felsefî tartışmaları derinden etkilemiştir.

Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" ifadesinin bir diğer açıklaması, nihilizm ve değer kriziyle ilgilidir. Nietzsche, Batı düşüncesi ve kültüründe meydana gelen temel bir değişim sürecine işaret ederken, bu sürecin nihai sonucunun nihilizme yol açabileceği konusunda uyarır. Tanrı'ya olan inancın ve temelde savunulabilir bir ahlaki düzenin kaybolması ile bağlantılıdır. Bu durum, doğanın tam anlamıyla ahlaksız, amaçsız ve anlamsız olduğuna dair bir inanca yol açar. Nihilizm, aşırı bir düşünce biçimi ve duruş olarak tam da bu noktada belirir. Varoluşla ilgili duyulan rahatsızlık, önceden hissedilenden daha büyük bir hoşnutsuzluk değil; varoluştaki herhangi bir 'anlam' bulma konusunda duyulan güvensizlikten kaynaklanır. Sanki varoluşun hiçbir anlamı yokmuş, her şey boşuna gibi bir his uyandırır (Çevikbaş, 2010:31). Nietzsche için nihilizm, Batı düşüncesinin geleneksel değerlerini ve metafiziksel yapılarını sorgulama sürecinin kaçınılmaz bir sonucudur. Nietzsche, Batı düşüncesinde uzun

süredir var olan değerlerin ve inançların, bilhassa Hristiyanlık ve Platonculuk etkisindeki metafiziksel yapıların, artık sorgulandığını ve bu sorgulamanın insanların dünya ve varlık hakkındaki görüşlerini temelden değiştirdiğini gözlemlemiştir. Bu süreç, insanlar için anlamın ve amacın kaybolması anlamına gelir. Geleneksel değerler ve inanç sistemleri çöktüğünde, insanlar varlıklarının temelinde neyin yattığını ve yaşamlarının anlamını sorgulamaya başlarlar. Bununla birlikte, Nietzsche nihilizmi aynı zamanda yeni bir başlangıç noktası olarak görür. Eski değerlerin çöküşü, insanların kendi değerlerini ve anlam sistemlerini yaratmaları için bir fırsat sunar. Bu, Nietzsche'nin ünlü "üstinsan" kavramıyla bağlantılıdır; üstinsan, geleneksel değerlerin ötesine geçen ve kendi değerlerini yaratan bireydir. Bu bağlamda, Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" ifadesi, sadece dini ve metafiziksel bir paradigma değişikliğini değil, aynı zamanda bireylerin ve toplumların yeni değerler ve anlamlar arayışını da ifade eder. Bu arayış, modern ve postmodern felsefenin merkezinde yer alan temel bir meseledir ve Nietzsche'nin düşünceleri bu konuda derin bir etki bırakmıştır.

Nietzsche'nin "Tanrı öldü" ifadesi, geleneksel metafizik ve ahlaki sistemlerin çöküşünü simgelerken, bu çöküşün getirdiği boşluk ve belirsizlik, Nietzsche'nin zaman anlayışını da derinden etkilemiştir. Tanrı'nın ölümü, geçmişin kesin ve mutlak değerler sistemlerinin geçerliliğini yitirdiğini belirtir ve bu durum, zamanın sadece bir ilerleme değil, aynı zamanda sürekli bir döngüsellik ve tekrar olarak görülmesini zorunlu kılar. Bu bağlamda, Nietzsche'nin zaman anlayışı, her şeyin yeniden değerlendirilebileceği, her anın yeniden yaşanabileceği bir "sonsuz dönüş" anlayışını öne sürmektedir. Bu, geçmişin ve geleceğin yalnızca birer tek yönlü çizgi değil, her anın yeniden yaşanabileceği bir döngüsel süreç olduğunu ifade eder. Bu döngüsel zaman anlayışı, bireylere, kendi değerlerini ve anlamlarını yaratma fırsatı sunar; çünkü eski mutlak değerlerin çöküşü, zamanın ve varoluşun yeniden şekillendirilebileceği bir alan açmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NIETZSCHE FELSEFESİNDE ZAMAN

Nietzsche zamanı, bireyin kendini yeniden tanımlayabileceği, kendi değerlerini yaratabileceği ve böylece özgürlüğünü gerçekleştirebileceği bir süreç olarak görür. Nietzsche için her şey olmakta ve ebediyete kadar tekrür etmektedir (Nietzsche, 2022:645). Ancak zaman, sabit ve önceden belirlenmiş bir akıştan ziyade, bireysel iradenin ve eylemin müdahalesiyle şekillenebilen bir alanı temsil eder. Bu anlamda, Nietzsche'nin zaman anlayışı, bireyin yaşamını aktif olarak şekillendirme gücünü öne çıkarır. Nietzsche, bireylerin zamanı, kendi varoluşsal projelerini gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanmaları gerektiğini savunur.

Nietzsche'nin zamanla ilgili düşünceleri, özellikle "Bengi Dönüş" ve "An" gibi kavramlar aracılığıyla, bireyin yaşamına kendi belirlediği değerleri kazandırma kapasitesine odaklanır. Bu bağlamda, zaman, bireyin özgürlüğünü ifade etme ve kendi yaşamının anlamını kendi tecrübesiyle belirleme imkanını sunmaktadır.

“Ebedi dönüş oluşun varlığıdır. Ama oluş ikilidir: etkin-oluş ve tepkisel-oluş, tepkisel kuvvetlerin etkin-oluşu ve etkin kuvvetlerin tepkisel-oluşu. Yalnızca etkin- oluşun bir varlığı vardır; oluşun varlığının kendisini bir tepkisel-oluşta, kendisi nihilist olan bir oluşta olumlaması çelişkili bir şey olurdu. Ebedi dönüş, tepkisel kuvvetlerin geri dönüşü olsaydı çelişkili olurdu. Ebedi dönüş bize tepkisel-oluşun varlığının olmadığını öğretir. Ve aynı biçimde, bir etkin-oluşun varlığını bize öğreten de odur. Oluşu yeniden üreterek etkin-oluşu zorunlu olarak üretir. İşte bu yüzden olumlama ikilidir: Etkin-oluşun varoluşu olumlamadan oluşun varlığı da tam olarak olumlanamaz. O halde ebedi dönüşün ikili bir özelliği vardır: O oluşun evrensel varlığıdır, ama oluşun evrensel varlığı tek bir oluştur. Yalnızca etkin-oluşun bir varlığı vardır, ki bu varlık oluşun tamamının varlığıdır. Geri gelmek bütündür, ama bütün tek bir anda olumlanır. Ebedi dönüşü oluşun evrensel varlığı olarak olumladığımız, etkin-oluşu da evrensel ebedi dönüşün belirtisi ve ürünü olarak olumladığımız ölçüde olumlama değişir ve gittikçe daha derin hale gelir. Fiziksel doktrin olarak ebedi dönüş oluşun varlığını olumlar. Ama seçici bir ontoloji olarak, oluşun bu varlığını, etkin-oluşun “kendini olumlaması” olarak olumlar (Deleuze, 2021:95).

Friedrich Nietzsche'nin zaman anlayışı, ontolojik ve etik düşüncelerinin bir yansıması olarak görülebilir, özellikle Ebedi Dönüş ve Güç İradesi kavramları üzerinden. Nietzsche'nin perspektifinden, ebedi dönüş, varlığın temel yapısını ve yaşamın temel prensibini temsil eder, ki burada yalnızca etkin, olumlu ve yaratıcı

güçler bu döngüye katılabilir. Tepkisel kuvvetler, pasif ve nihilist doğaları nedeniyle bu sürecin dışında tutulur. Bu bağlamda Nietzsche'nin güç iradesi teorisini somutlaştır, burada güç, etkin oluş ve onun sürekli kendini aşma süreci olarak tezahür eder. Nietzsche'nin düşüncesinde, varoluşun ve oluşun bu anlayışı, sadece var olanın değil, aynı zamanda olması gerekenin de bir ifadesidir; bu, varlık ve değer yargılarının birleştiği bir noktayı temsil eder. Dolayısıyla, Nietzsche'nin felsefesindeki temel ayrım, yani etkin ve tepkisel kuvvetler arasındaki ontolojik ve etik çatışmayı vurgular, ve bu çatışmanın yaşamı nasıl şekillendirdiğini ve bireyin varoluşsal deneyimini nasıl etkilediğini ortaya koyar.

Nietzsche'nin zaman felsefesini anlamak, onun değerler, güç iradesi, bireysel özgürlük ve toplumsal normlarla olan mücadelesi gibi temel temalarıyla yakından ilişkilidir. Nietzsche, bireyin mevcut değerleri sorgulaması, kendi içsel değerlerini bulması ve bu değerleri yaşamının merkezine koyması gerektiğini vurgular. Bu süreçte zaman, bireyin kendi değerlerini yaratabileceği ve bu değerler üzerinden kendi varoluşunu şekillendirebileceği bir alan olarak önem kazanır.

3.1. BENGİ DÖNÜŞ

Nietzsche'nin "Bengi Dönüş"¹² kavramı, onun felsefesinin en çarpıcı ve en çok tartışılan yönlerinden biridir. Bu düşünce, evren ve içindeki her olayın, sonsuza dek tekrar eden bir döngü içinde olduğunu öne sürer. "Nietzsche, ebedi dönüş teorisinde temel anlamda insanın ontik durumunu ortaya koymak ister" (Topakkaya, 2017:1996). Nietzsche, bu teoriyi ahlaki ve varoluşsal bir sınav olarak sunar: Eğer hayatınızın her anı sonsuz kere tekrarlanacaksa, bu durumda yaşamınızı nasıl yönlendirmelisiniz? Sorusuna dikkat çeker. İnsanın ontik durumu ise, varlığın temel doğasını ve insanın varoluşsal konumunu ifade eder. Nietzsche, "ebedi dönüş" teorisi aracılığıyla insanların varoluşlarının anlamını ve değerini sorgulamaya teşvik eder. Bu teori, bireyin yaşamını bilinçli bir şekilde değerlendirmesi ve yaşadığı her anı en üst düzeyde deneyimlemesi gerektiği fikrini pekiştirir. Nietzsche, böylece insanın kendi varoluşsal

12 Bengi dönüş, aynı zamanda sonsuz dönüş, ebedi dönüş veya ebedi tekrerrir olarak da bilinir, zamanın döngüsel bir yapıda olduğu ve olayların bu döngüsellik içinde sürekli olarak tekrarlandığı, tekrarlanmış olduğu ve tekrarlanacağı fikrini barındırır. Friedrich Nietzsche, bu düşünceyi etik bir boyutta ele alarak, onu yaratıcılığı destekleyen, yaşam gücünü en üst düzeye çıkarma yolu, acı ile başa çıkma yöntemi ve Üstinsan'ı ortaya çıkarma aracı ve koşulu olarak geliştirmiştir. Ayrıca, bengi dönüş, aktif nihilizmin belirginleştiği güçlü bir sınıfın karşı karşıya kaldığı bir meydan okuma olarak görülebilir.

gerçekliğiyle yüzleşmesini ve yaşamını anlamlı kılma çabasını öne çıkarır. Çünkü yaşam sonu olmayan bir şimdiden oluşmaktadır. Ebedi Dönüş, Nietzsche'nin varoluşsal ve ahlaki düşünceleri ile derinden bağlantılıdır ve bireyin yaşamına, kararlarına ve değerlerine dair önemli sonuçlar doğurur.

“Tekrar dönülen hayat aslında insanın ilk sahip olduğu ve kendini içinde bulduğu hayattır. Yaşam kendi başına ne bir amaca ne de bir anlama sahiptir” (Topakkaya,2017: 1999). Anlam ve amaç, insanlar tarafından yaratılan kavramlardır ve doğrudan yaşamın kendisinde var değildir. İnsanların yaşamlarına anlam ve amaç katma çabaları, onların kendi yaratıcılıkları ve değer atfetmeleri sonucu oluşmaktadır.

Bengi dönüş, Nietzsche'nin felsefesinin temelini oluşturan *amor fati*¹³, üstinsan ve güç istenci gibi kavramlarla da doğrudan ilişkilidir. Bu kavramlar, Bengi dönüşün kozmolojik, etik, varoluşsal ve metafizik bağlamlarda ele alınmasının nedenidir ve Nietzsche'nin düşünceleriyle yakından bağlantılıdır.

Nietzsche'nin zaman anlayışı, "an" kavramı üzerinden açıklanmaktadır. "An," zamanın akışından ve geçmiş-gelecek ilişkilerinden bağımsız olarak, özel bir deneyim anıdır. Zerdüş felsefesinde bu, daha önce yaşanmışlık duygusunu gösteren önemli bir kanıt olarak görülür. "An" kavramı, sürekli ileriye doğru akan bir sürece ihtiyaç duyar ve bu süreçle gelişir. Bu, geçmiş ve geleceğin sürekli zıt olarak algılanmasını sağlar ve aralarında bir çelişki yaratır. Şimdiki zaman bilinci, geçmiş ve geleceği mümkün kılar, ancak aynı zamanda onları anlamsız hale getirir. Bu, zamanın farklı boyutları arasındaki çelişkinin temelini oluşturur. Geçmiş, bir zamanlar gelecek olarak önümüzde duran bir zamandır ve "an" bu iki zaman dilimini birbirinden ayırır. "An"

13 "*Amor fati*", Latince kökenli bir ifade olup, sözlük anlamıyla "kader sevgisi" veya "kaderi sevmek" anlamına gelir. Bu terimi Nietzsche şu şekilde açıklamaktadır. “İnsandaki büyüklük için ifadem *amor fati*’dir: başka bir şey istememek, ne ileriye ne geriye ne tüm bengiliğe doğru. Zorunlu olana ne yalnızca katlanmak, ne de gizlemek onu- her türlü idealizm zorunlu olan karşısında yalancılıktır-, aksine, sevmek onu...” (Nietzsche, 2020c: 40). Nietzsche’nin *amor fati* perspektifinde, değerler sabit değil, dinamikdir; sürekli doğan ve ölen, evrilen ve dönüşen. Nietzsche bu düşünceyi, varoluşsal bir olumlama ve bir direnç göstergesi olarak sunar. Yaşamı, olumsuzlukları ve sınırlılıklarıyla birlikte sevmek, Nietzsche’nin düşüncesinde özgürlüğün ve yaratıcılığın temelini oluşturur. Dolayısıyla, "*amor fati*", sadece bireysel bir kabullenme değil, aynı zamanda bir ahlaki ve varoluşsal yönlendirme aracıdır. Nietzsche'nin hayatına baktığımızda Tanrı inancını terk ettikten sonraki düşüncelerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkar ve aslında onun gençliğindeki dindar bir Hristiyan olarak sahip olduğu düşüncelerle benzerlikler taşır. Gençlik döneminde Tanrı’ya hitaben "her şeyi sevinçle kabul edeceğim" (Young, 2017: 25) şeklinde yazmış olan Nietzsche, olgunluk döneminde bu düşüncesini, Tanrı'nın yokluğunda, "*amor fati*" ve "ebedi dönüş" kavramları aracılığıyla yeniden formüle eder. Bu, onun varoluşa Hristiyanca bir bakış açısını, ilahi bir varlık olmaksızın yeniden keşfetme çabası olarak görülebilir.

içinde yaşayan biri, zaman ve mekân algısını kaybeder. Bu kayıp, "yeniden tekrar" kavramının belirli bir zaman dilimiyle sınırlı olmamasına neden olur (Topakkaya, 2017:197). Sonuç olarak, zamanın boyutları, birbirine karşıt olarak akar ve bir çember şeklinde döngüsel bir yapı oluşturur. Nietzsche'nin zaman anlayışı, zamanın düz bir çizgi olarak değil, döngüsel ve sürekli tekrarlanan bir yapı olarak görülmesini içerir. Bu anlayışta, geçmiş, şimdi ve gelecek sürekli birbirine geçer ve sonsuz bir döngü oluşturur.

“Her şey gider, her şey geri döner; varoluş çemberi sonsuzluğa kadar döner. Her şey ölür ve her şey yeniden canlanır, varoluşun yılı sonsuzdur. Her şey kırılır, her şey yeniden eklenir; varoluşun evi sonsuza kadar inşa halindedir. Her şey ayrılır, her şey birbirini yeniden selamlar; varoluşun yüzüğü kendine sonsuza kadar sadık kalır. Her an varoluş başlar: “Orada’nın küresi her Burada’nın çevresinde yuvarlanır. Orta, her yerdedir. Sonsuzluğun yolu dolambaçlıdır (Nietzsche, 2020d: 287).

Ebedi tekerrür teorisinin farklı yorumlarından dikkat çekenlerden birisi ise hayatın tekerrür etmesinin doğru olması durumunda ancak benzer bir şekilde tekerrür edebileceğidir (Nehamas, 2016:225). Çünkü ebedi tekerrürün gerçekleşmesi için gerekli olan şartlar ve bunun sonuçları üzerine düşünmek gerekir. En katı şekilde ele alındığında, eğer bu durum kaçınılmazsa, yani tüm değerler tekrar tekrar değerlendirilmediyse, bunun olası etkisi nedir? Bu duruma dayanmanın yolları arasında, tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi yer alır. Artık kesinliklerden zevk almak yerine belirsizliklerden zevk almayı; neden ve sonuç ilişkisini değil, sürekli yaratıcılığı benimsemeyi; koruma güdüsü yerine güç istencini öne çıkarmayı ve “her şey sadece bireysel ifadesi yerine 'bu da bizim eserimiz, onunla gurur duyalım!’” ifadesini kullanmayı içerir (Nietzsche, 2022:646).

Bengi Dönüş, hayatın tekrar tekrar aynı şekilde yaşanacağı fikriyle, yaşamın anlamı ve amacı üzerine derin bir sorgulama sunar. Bu fikir, varoluşsal bir perspektiften, insan yaşamının tekdüzeliğine ve kaçınılmazlığına vurgu yaparak bireylerin yaşamlarını, her anın tekrar tekrar yaşanacağını bilerek nasıl yaşayacaklarına dair bir düşünce deneyidir. Bengi dönüş düşüncesi, bireyin yaşamındaki seçimlerin ve eylemlerin önemini artırır, çünkü her şeyin sonsuz bir döngü içinde tekrar edeceği düşüncesi, şimdiki zamanın ve mevcut eylemlerin değerini

yükseltir. Böylece, her anın, kararın ve deneyimin, tekrar tekrar yaşanacak olması nedeniyle önemli ve anlamlı hale gelmesi gerektiği fikrini ortaya koyar.

Heidegger, Nietzsche'nin bengi dönüş düşüncesini Batı metafiziğindeki zirve noktası olarak görür ve bu düşüncenin kökenlerinin Herakleitos'un antik çağdaki döngüsel felsefesine kadar uzanabileceğini belirtir. (Heidegger, 1967: 430) Nietzsche, Herakleitos'un "her şey akar" (panta rhei) fikrinden etkilenecek sürekli olarak değişim ve dönüşümü vurgular. Herakleitos'a göre evren sürekli bir değişim içindedir ve bu değişimden kaçınmak mümkün değildir. Nietzsche bu düşüncüyü "beni dönüş" kavramıyla genişleterek, yaşamın sadece bir kez değil, sonsuz kere yaşanacağını öne sürer.

“Beni dönüş öğretisi, yani tüm şeylerin mutlak ve sonsuz yenilenen döngüsü- Zerdüşt'ün bu öğretisi son olarak Herakleitos tasafından da öğrenilmiş olabilir. En azından temel düşüncelerinin hemen hemen tümünü Herakleitos'tan miras almış olan Stoacılıkta izleri var bunun” (Nietzsche, 2020c:57).

Nietzsche "beni dönüş" kavramını, Dionysosçuluk ile ilişkilendirir. Bu bağlamda, doğanın ve yaşamın döngüsel doğası, yozlaşma ve bozulma evrelerinin bile bir değeri olduğunu vurgular. Nietzsche için hayatın olumlanması, hayatın tüm yönleriyle acısıyla, tatlısıyla barışık olmayı gerektirir. Nietzsche, yaşamın tekdüzeliğine ve ölümün kaçınılmazlığına dair Stoacı ve diğer felsefi düşüncelere karşı bir tutum sergiler. Ölümün yaşamın bir parçası olduğunu, fakat bu durumun hayatı değersizleştirmediğini savunur. Aksine, yaşamın her anının değerli olduğunu, çünkü her anın sonsuz bir döngü içinde tekrar edeceğini öne sürer.

Ebedi Dönüş düşüncesi aynı zamanda Nietzsche'nin ahlak felsefesinde kritik bir role sahiptir. Bireyin yaşamındaki her anın, sadece bir kez yaşanmış gibi değil, sonsuza dek tekrar edilecekmiş gibi bir ağırlık ve önem taşıdığını öne sürer. Bu bakış açısı, bireyin yaşamındaki seçimlerin ve eylemlerin önemini artırır, çünkü her seçim ve eylem, sadece anlık bir durum olarak değil, evrenin döngüsel yapısında tekrar tekrar yaşanacak bir olay olarak görülür.

“Tekerrür fikrine tahammül edebilmek için, insanın: ahlaklılıktan kurtulmaya: acı faktörüne karşı yeni araçlara (acı bir alet olarak, keyfin babası olarak düşünülür; keyifsizliğin kümülatif bilinci yoktur); bütün belirsizliklerin, deneyselliklerin bu aşırı fatalizme bir karşı ağırlık olarak

hissedilmesine; gereklilik anlayışının kaldırılmasına ihtiyacı vardır. İnsan kuvveti bilincinin en büyük yükselmesi, insan üstü insanı yarattığı zamandır” (Nietzsche:2022: 646).

Nietzsche, insanın bengi dönüş fikrine tahammül edebilmesi için belirli koşulların gerektiğini belirtir. İlk olarak, ahlaki değerlerden ve normlardan özgürleşmenin önemini vurgular; bu, insanın yaşamı daha özgür ve öznel bir perspektifle değerlendirmesini sağlar. Acıyı sadece olumsuz bir faktör olarak değil, aynı zamanda bir araç olarak görmeyi, yani acının oluşturduğu tecrübelerin bizi geliştirebileceğini ve keyif almanın kaynağı olabileceğini kabul etmeyi önerir. Nietzsche, acının birikimine dair bir bilincin olmadığını, dolayısıyla acıların birikerek artan bir etkiye sahip olmadığını ifade eder. İnsanın hayatındaki belirsizliklerin ve deneyimlerin, aşırı yazgıcılık karşısında bir dengelenme unsuru olarak görülmesi gerektiğini belirtir; bu, yaşamın kaçınılmaz tekrarının ağırlığını hafifletebilecek bir bakış açısı sunar. Olayların kaçınılmaz olarak gerçekleşeceği fikrinden ziyade, yaşanan her şeyin potansiyel bir dönüşüm ve gelişim fırsatı olarak görülmesi gerektiğini ifade eder. Nietzsche, bu koşullar altında, insanın gücünün ve bilincinin en üst noktaya ulaşacağını ve *üst insan* yani Nietzsche'nin idealize ettiği daha yüksek bir varoluş halinin ortaya çıkacağını öne sürer. Bu durum Nietzsche'nin düşüncesinde, insanın yaşamı olumlu yönde kucaklamasını ve yaşamın tekrar eden doğasını güçlü bir şekilde kabul etmesini temsil eder.

Nietzsche'nin bengi dönüş kavramı, onun felsefi düşüncesinde derin bir epistemolojik öneme sahiptir. Bu kavram, zamanın geleneksel anlayışına meydan okuyarak, bir gerçeğin önceden tanımlanmış olmadığını ve hayatın, büyük bir kaosun ardında herhangi bir amaca sahip olmadığını savunur. Bengi dönüş, insanın kısıtlı yeteneklerini ve var oluşun ebediyetini vurgulayarak doğanın yasalarını kabul eder ve bu yasaları aşan metafiziksel argümanları eleştirir. Bu düşünce, güç istencinin geçmişle nasıl bir ilişki kurduğunu anlamamıza yardımcı olur ve hayatın geçmişle nasıl başa çıktığını ortaya koyarak, felsefenin zaman meselesine Nietzsche'nin benzersiz bir çözümünü sunar (Richardson, 2008: 111).

Nietzsche'nin bengi dönüş düşüncesi, yaşamın ve varoluşun sürekli tekrar eden döngüsünü, insanın varoluşuna kattığı anlam ve değer üzerinden ele alır. İnsan yaşamını ele alındığında, tekrar eden eylemler ve nedensiz bir varoluş durumu anlamsız gibi görünebilir ve bu, varoluşun tüm yönlerini kuşatan bir "amaç ve değer

yoksunluğu" hissi yaratabilir. Nietzsche, bu tekrarlanan döngüyü "ebedi dönüş" olarak tanımlar ve bu durumu, varlığın kendisinin anlamsız ve hedefsiz olduğunu ifade eder. Bu, onun gözünde nihilizmin en uç biçimidir: değer kaybolur. Bu, varoluşun sürekli yinelenen doğasını ve insanın yaşamında tekrar eden döngülerin varlığını gösterir. Geçmişte yaşananlar genellikle pişmanlık ve acı gibi olumsuz duygular uyandırır, bunlar da mevcut anın kıymetini azaltır. İnsanlar, geleceğe dair endişeleri nedeniyle belirlenen planlar doğrultusunda yaşarlar, fakat gerçekten yaşamın özünü kavrayamazlar; onlar sadece olası gelecek beklentilerine göre hareket eder ve sonuçta, gerçekleştiğinde daha boş görünen hedeflerin peşine düşerler. Nietzsche, gerçek mutluluğu arayan bir bireyin, geçici beklentiler yerine, anın ve yenilenmenin sürekliliği olan bengi dönüşü arzulayacağını öne sürer. Nietzsche, sevincin geçmiş ya da gelecek nesilleri değil, kendi var oluşunu ve tekrarlamayı istediğini ifade eder.

Bengi dönüş kavramı, şu anki deneyimin önemini artırırken, tekrarlanan eylemlere anlam katmaktadır. Nietzsche'ye göre, yaşamın tekrar eden doğası kaçınılmazdır ve bu durum, yaşamın her yönünün olumlanmasını ve içsel uyumunun fark edilmesini gerektirir. Bengi dönüş, yaşamı, onun sürekli yeniden yaratılması ve yok edilmesi süreçleriyle kabul etmeyi ifade eder. Bu, varoluşun zıtlıklarla dolu olduğu, haz ve acının yan yana var olduğu "trajik" bir yaşam anlayışını temsil eder. Bu düşünceyle, bengi dönüş yaşamın zıtlıkları arasında bir bütünlük ve uyum bulunmasını savunur. Birey bu bütünlüğü anladığında, yaşamını daha bilinçli ve yaratıcı bir şekilde sürdürebilir. Pearson'ın belirttiği üzere, Nietzsche'nin Zerdüşt'ü, varoluşun görünürdeki anlamsızlıklarına rağmen, onun tüm yönlerinin olumlanmasını amaçlar.

"İnsan için "oluşun masumiyeti"ni geri verecek bir öğretiyi, yani yaşamın önünde sonunda anlamsız olduğunu ve her türlü haklı çıkarmanın ötesinde bulunduğunu; ya da daha doğrusu, insan yaşamının sonsuz yaratma ve yok etme, değişme ve gelişme, zevk ve acı, zevk ve ıstırap devinimi içinde kendi haklı çıkarılmasını içerdiğini kabul edebilen bir varoluş görüşüne ihtiyaç duyar Zerdüşt" (Pearson, 2011: 141).

Martin Heidegger, Nietzsche'nin metafiziğini güç istenci ve ebedi dönüş kavramları üzerinden analiz eder. Heidegger'e göre, var olan her şeyin temelinde güç istenci yatar ve bu, varoluşun kendisi olarak ebedi dönüşle özdeşleşir. Bu bakış açısında, ebedi dönüş, var olanın kendini gösterme biçimi olarak ortaya çıkarken, güç

istenci bu varoluşun temel özünü oluşturur. Heidegger, ebedi dönüşü, bir iradenin sürekli olarak kendi varlığını istemesi ve bu suretle ebediliği arzulaması şeklinde yorumlar; bu durumu, irade metafiziğinin en büyük başarısı olarak nitelendirir. İrade bu bağlamda, ebedi dönüş içinde kendi ebediyetini arzulamaktadır (Heidegger, 2013, s. 68).

Ebedi dönüş kavramı, Batı felsefesinin geleneksel yaklaşımlarına meydan okuyan bir düşünce sistemini temsil eder. Bu sistem, varlığın ve akılın temellerini sorgulayarak, insanlık, doğa ve Tanrısal kavramlara dair yeni bir anlayışı teşvik eder. Bu düşünce yapısında, bireyin kendi varoluşunu ve güç arzusunu sürekli olarak yeniden değerlendirmesi gereken bir evren anlayışı yer alır. Bu düşüncede üstün insanın tehlikeleri, Hristiyan Tanrısı'nın ölümü, Dionysosçu bakışın yükselişi, güç istenci, müzikal veya poetik (şiirsel) düşünceye olan vurgu ve ebedi dönüşün konsepti, Nietzsche'nin Batı metafiziğine alternatif bir yaklaşım sunar. Nietzsche için ebedi dönüş, varlık ve akıl kavrayışında, Tanrı, doğa ve insanın yeniden değerlendirilmesini gerektiren devrimci bir düşüncedir.

3.2. ÜSTİNSAN VE ZAMAN

Nietzsche, Tanrı'nın ölümüyle birlikte, daha önce yaşamın anlam ve yönünü belirleyen metafizik bir ağırlık merkezinin kaybolduğunu düşünür. Bu yeni durumda, değerler amaçsız ve anlamsız hale gelmiştir. Nietzsche bu boşluğu doldurmak ve yaşama yeniden anlam kazandırmak için ebedi dönüşü öne sürer.

Ebedi dönüş, varoluşu anlamlandırmanın bir yolu olarak nihilizmi hem kabul eder hem de onu aşmaya çalışır. Bu düşünce, varlığa yeni bir ağırlık kazandırır ve Hristiyan inancının kaybettiği metafizik ağırlığı yerine koyar. Nietzsche'nin bu yaklaşımı, hiçlik karşısında bir karşı ağırlık oluşturarak, geleceğin insanını yani Üstinsanı, sadece Tanrı'nın değil, aynı zamanda hiçliğin de fatihi olarak görür.

Nietzsche'nin bu merkezi fikirleri, Zerdüşt karakteri üzerinden işlenir. Ancak, Nietzsche'nin tasvir ettiği Zerdüşt, tarihsel Zerdüşt'ten farklıdır. Nietzsche'nin Zerdüşt'ü, iyiyi ve kötüyü aşan, bu kavramların ötesinde bir mücadeleyi temsil eder ve bu şekilde tarihsel Zerdüşt'ün yaklaşımını aşmış bir figür olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda, Keith Ansell-Pearson'un bu konudaki görüşleri dikkate alınabilir.

“Lampert, Nietzsche’nin Zerdüşt’ünün İranlı peygamber Zerdüşt’ün insanlığa miras bıraktığı şeyi; yani, fani varoluşun “ezeli ve ebedi yok oluşunun veya ezeli ve ebedi mutluluğun karara bağlanacağı, gelecekteki bir Kıyamet Günü’nün ezici ağırlığı altında” yaşanmasını ve sürdürülmesini maddesel olarak zorunlu kılan, kehanete dayalı bir dini alaşağı ettiğini öne sürer.” (Ansell- Pearson, 1998: 154).

Nietzsche'nin Zerdüşt'ü insanlığa bir hedef belirler ve üst insan bu hedefe hizmet eder. “Üst insan, güç istencinin öznesinin adı, Bengi Dönüş’ün hem anlamı hem de amacı haline gelir” (Klossowski, 1999: 113). Nietzsche'ye göre insan, üstinsan olma yolunda bir köprü işlevi görür. Üstinsan, gerçekleştirilmesi gereken bir ideal gibi algılsa da, bu konu tartışmalıdır. Üstinsanı idealize edilmiş, ulaşılamaz bir standart olarak görmek doğru değildir, zira üstinsan olmak, insani niteliklerin aşılmasıyla ilgilidir. Kendi değerlerini yaratabilen insanlar için bu durum, bir olasılıktır. Bir kişinin kendi potansiyelinin ne olduğunu kesin olarak belirlemek zor olsa da, bu yönü işaret eden ve öncülük eden bireyler bulunmaktadır. Nietzsche'nin takdir ettiği Goethe, üstinsan olma yolunda bir köprü kurabilecek bir örnek olarak görülebilir. Ancak, Nietzsche üstinsanın henüz var olmadığını belirttiği için, Goethe'yi üstinsan olarak nitelendirmek yanıltıcı olur (Danto, 2002: 76).

Nietzsche, tarihi kendini tekrar eden bir süreç olarak görür ve her tarihsel durumun insanlık için yüksek değerler yaratma potansiyeline sahip olduğunu savunur. İnsanlık, Nietzsche'nin gözünde, değerleri yaratma ve bunlardan yararlanma kapasitesine sahiptir, bu da her tarihsel dönemi önemli kılar. Üstinsan, güç istencinin tezahürü olarak, sonsuza dek var olan ve kendini tekrar eden bir döngüde yaşar. Bu bağlamda üstinsan, ebedi dönüş kavramıyla yakından ilişkilidir; her şeyin tekrar tekrar gerçekleştiği bir dünyada, üstinsan bu döngüyü kabullenir ve kendi değerlerini yaratma gücüne sahiptir. Bu, bireyin zamanı değerli kılan, ona anlam ve amaç kazandıran bir yaklaşımı temsil eder. Üstinsan, zamanın bu potansiyelini kavrayan ve onu kendi varoluşsal projelerini gerçekleştirmek için kullanabilen bireydir.

Ebedi dönüş kavramı, zamanın doğrusal değil, döngüsel bir yapıda olduğunu öne sürer. Bu düşünce, üstinsan ile ilişkilendirilebilir; çünkü ebedi dönüşü kabullenmek, üstinsanın yaşamını şekillendiren bir deneyimdir. Ebedi dönüş, her şeyin sürekli olarak tekrar ettiği bir evreni ifade eder, bu da insanın hedeflerini ve yaşamını yeniden değerlendirmesine yol açabilir. Bu noktada, *'amor fati'* yani 'kaderini sevmek'

kavramı devreye girer; bu, yaşamın tekrarına sevinçle "evet" demek ve onu olduğu gibi kabullenmek anlamına gelir. Üstinsan, yaşamının her yönünü, her eylemini olduğu gibi kabullenir ve başka bir şekilde olmasını istemez. Bu durum, farklı yaşam alternatiflerini düşünmeyi gereksiz kılar, böylece ebedi dönüşü, kişisel özgürlüğün bir ifadesi olarak görmeyi mümkün kılar. Pratikte, bu, insanların tekrarlamaktan çekinmeyecekleri eylemleri seçmelerini sağlar, bu da onları kin ve pişmanlıktan uzaklaştırır, özgürleştirir. (Danto, 2002: 85). Bu bakış açısı, bireyin kendi seçimlerinin sorumluluğunu alması ve yaşamını olumlamasının önemini vurgular, ki bu da varoluşçuluğun temel bir çağrısıdır.

Nietzsche'nin düşünce dünyasında merkezi bir yer tutan "üst insan" kavramı ve bengi dönüş, onun Platon'un idealar dünyasına yönelik eleştirilerini daha da derinleştirir. Platon'un varlık anlayışında ideal formlar ve ebedi değerler esas alınırken, Nietzsche bu görüşü radikal bir şekilde sorgular. Onun felsefesinde, "üst insan" ideali, Platon'un ebedi ve değişmez idealarının karşısında sürekli gelişim ve değişim içinde olan bir varoluşu temsil eder.

Nietzsche, Platon'un idealarını, insanın kendi içgüdülerine ve doğasına yabancılaşmasına yol açan bir yanılgı olarak görür. Bu yanılgı, insanı gerçek potansiyelinden uzaklaştırır ve hayatı zayıflatır. Platon'un "iyi"ye ya da Tanrısal bir iradeye attığı değerler, Nietzsche'ye göre, insanın içgüdüsel gerçekliklerini bastırmak ve kontrol etmek için kullanılan araçlardır. Bu süreç, insanı içgüdülerine yabancılaştırır ve onları "ebedi ahlaki yasalar"ın hizmetine sunar (Çevikbaş & Öner, 2018:113).

Nietzsche'nin "üst insan" kavramı bu bağlamda, Platon'un idealar dünyasının reddiyle özdeşleşir. Üst insan, kendi değerlerini yaratan, yaşamını kendi şartlarına göre şekillendiren ve içgüdülerine uyum sağlayan bireydir. Bu, bireyin zamanın akışı içinde kendini sürekli yeniden inşa etmesi ve dönüştürmesi anlamına gelir. Nietzsche'nin zaman anlayışı, geçmişin ve geleceğin ötesinde, anın kıymetini ve potansiyelini vurgular. Hayat, sabit ve değişmez ideallere göre değil, sürekli değişen ve evrilen bir varoluş mücadelesine dayanmalıdır.

Nietzsche için "ideal" kavramının reddi, ahlaki normlar ve değerler üzerine kurulu olan geleneksel düşünce yapısının sorgulanması demektir. Bu sorgulama,

"böyle olmalı" ya da "şöyle olmalıydı" gibi ifadelerin eleştirisiyle gerçekleşir (Çevikbaş & Öner, 2018:113). Bu eleştiri, insanların öte dünyadan geldiği iddia edilen ahlaki yargılara karşı bir bilinçlenme süreci başlatır. Nietzsche, bu sürecin, bireyin kendi içgüdülerini ve yaşamını anlamlandırma biçimini yeniden değerlendirmesine olanak sağlayacağını öne sürer. Üst insan, bu anlamda, varoluşunu kendi şartları altında ve zamanın dinamik akışı içinde sürekli olarak yeniden tanımlayan bir varlık olarak ortaya çıkar.

Nietzsche'nin öğretisi, arzulara uygun bir yaşam sürmeye teşvik eder. Görev, bu yönde yaşamaktır ve kaçınılmaz olarak yaşamı tekrar tekrar deneyimlemektir. Mücadele ederek yüksek bir duygu hisseden kişiye mücadele etmeye devam etmesi için özgürlük verilmelidir. Aynı şekilde, sükûnetten en yüksek hazzı alan kişiye de huzur içinde yaşaması için alan bırakılmalıdır. Disiplin ve itaat, bazılarına yüksek duygular sunar; bu kişilerin itaatkâr olmalarına izin verilmelidir. Herkes, kendisine en yüksek duyguları sunan şeyin farkında olmalı ve bu tercihlerden dolayı utanç duymamalıdır. Nietzsche'ye göre, yaşamın her yönü, tam olarak deneyimlenmeye değerdir; çünkü ebediyet, yaşamın tamamını kapsar (Nietzsche, 2020c: 12).

Nietzsche, insanın kendi varoluşunu anlamlandırma biçimini sürekli olarak yeniden değerlendirmesinin önemini vurgular. Zaman, bu sürekli yeniden değerlendirme ve dönüşüm için önemli bir araçtır. Her insan, yaşamının her anında, geçmiş deneyimlerinden ve içsel keşiflerinden yararlanarak, gelecekteki varoluşunu şekillendirme gücüne sahiptir. Bu, insanın yaşamı boyunca sürekli bir dönüşüm ve gelişim süreci içinde olması anlamına gelir.

“Bu perspektif dünya; gözler, dil ve kulaklar için olan bu dünya, çok daha ince bir duyu cihazı ile karşılaştırılsa bile çok sahtedir. Halbuki duyularımızı incelediğimizde bu dünyanın anlaşılabilirliği, kavranabilirliği, pratikliği ve güzelliği yok olmaya başlar; tarihsel süreçler hakkında düşünmeye başladığımızda güzelliklerin kesintiye uğraması gibi; amaç sırası ise çoktan bir illüzyondur. Ne kadar daha yüzeysel ve kabaca tasavvur edilirse, dünyanın o denli daha değerli, daha kesin, daha güzel, ve daha önemli hale gelecek olması bu konu açısından yeterlidir. Ne kadar derine bakarsak, değer takdirlerimiz o kadar yok olur – anlamsızlık yaklaşır! Değerlere sahip olan dünyayı biz yarattık! Bunu bildiğimiz gibi, gerçeğe duyulan saygının da bir illüzyonun sonucu olduğunu- ve insanın gerçekten ziyade biçimlendiren, basitleştiren, şekillendiren ve icat eden güce değer vermesi gerektiğini biliyoruz” (Nietzsche, 2022:393-394).

Nietzsche, varoluşun perspektif bağımlılığı üzerine derin bir sorgulama sunuyor. Varoluşun, anlamsız mı yoksa anlamla mı yüklü olduğu, perspektifin doğasına bağlı bir konudur. Anlam, varoluşun kendisinden ziyade, onu nasıl yorumladığımıza bağlıdır. Varoluşun özünde, sürekli bir yorum süreci yatar; her anlam katmanı, bir yorum eylemidir. Anlama yetimizin en titiz analizi bile, bu soruya nihai bir yanıt veremez çünkü analiz, kaçınılmaz olarak kendi perspektifinin sınırları içinde kalır. Biz, kendi bakış açımızın ötesine geçemeyiz, diğer potansiyel perspektifler veya anlama yetileri hakkında sadece öneri elde edebiliriz.

Nietzsche, varlıkların zamanı farklı şekillerde algılayabileceği fikrini ortaya atarak, algının sınırlılığını sorgular. Bu, yaşamın farklı bir yönünü veya neden-sonuç ilişkisini ortaya çıkarabilir. Ancak Nietzsche, kendi perspektifimizin ötesindeki gerçeklikleri kesin olarak bilemeyeceğimizi kabul eder ve bu sınırlılık karşısında mütevazı olmaya çağırır.

Dünya, sonsuz sayıda yorum olasılığına sahiptir ve bu, onu "sonsuz" kılar. Bu sonsuzluk, büyük bir dehşet duygusu uyandırır. Ancak, bu bilinmeyen dünyayı eski yollarla Tanrısalılaştırmak yerine, Nietzsche, bilinmeyeni "bilinmeyen" olarak kabullenmeye ve bu bilinmezlik içinde çeşitli yorum olasılıklarını keşfetmeye yönelik bir çağrı yapar. Bu bilinmezlikte, anlamın çılgınlığı, deliliği ve şeytanlığı mevcuttur; hatta insanın kendi doğasıyla ilgili delilikler de bu yorumlama sürecinin bir parçasıdır. Bu, Nietzsche'nin düşüncesindeki yeni sonsuzun bir tezahürüdür, burada bilinmeyen, korkulacak bir şey olmaktan çıkıp, keşfedilecek sonsuz bir alan haline gelir.

Nietzsche'nin değerlerin yeniden değerlendirilmesi çağrısı, bireyi kalıpların ötesine geçmeye ve kendi özgünlüğünü ifade eden değerler yaratmaya teşvik eder. Bu süreç, bireyin toplumsal normları ve mevcut ahlaki değerleri sorgulamasını, kendi içsel inançlarını ve değerlerini bulmasını gerektirir.

"Yargı- inanç budur: "Bu ve şu böyledir." Böylece her yargıda "özdeş bir durumla" karşı karşıya kalmış olmanın itirafı bulunmaktadır: bu nedenle de hafızanın yardımıyla karşılaştırmayı gerektirir. Yargı, özdeş bir durumun görünüşünü meydana getirmez. Daha ziyade bir görünüş algıladığına inanır: Özdeş durumların var olduğu varsayımıyla çalışır. Öyleyse çok eski olup, çok daha önceleri iş başında olmuş olması gereken ve kendi içlerinde benzer olmayan durumları özdeş ve benzer yapan fonksiyon nedir? Birinci fonksiyon bazında bunu yapan ikinci fonksiyon nedir vs.? "Aynı durumu meydana getiren aynıdır": ancak

duyumları aynı yapan, onlar aynı "kabul eden" nedir? Duyumlar arasında bir nevi eşitleme uygulanmamış olsaydı, hiçbir yargı olamazdı: hafıza sadece aşına olan denenmiş olan şeylerin sürekli vurgulanmasıyla mümkündür. - Yargı meydana gelmeden önce, asimilasyon sürecinin yer almış olması gerekir" (Nietzsche,2022: 351).

Toplumsal ve ahlaki değerler, zaman içinde tekrarlanan, hafızada yer eden ve toplum tarafından kabul edilen normlar olarak şekillenir. Bu değerler, bizim yeni ve farklı durumları değerlendirme biçimimizi etkiler ve çoğu zaman, bu değerlendirme, önceden var olan yargılarımız ve inançlarımız tarafından yönlendirilir.

Nietzsche, yargı mekanizmasının temelinde bir "asimilasyon süreci" olduğunu vurgular, yani yeni ve benzersiz olaylar veya durumlar, önceki deneyimlerle özdeş olarak algılanır ve değerlendirilir. Bu, toplumsal ve ahlaki değerlerin de benzer bir süreçten geçtiği anlamına gelir: onlar, zaman içinde tekrarlanarak, toplumun hafızasında yer edinir ve "özdeş" olarak algılanan durumlar haline gelir. Bu bağlamda, toplumsal ve ahlaki değerlerin sorgulanması, bu değerlerin nasıl oluşturulduğunu, nasıl kabul gördüğünü ve nasıl sürdürüldüğünü anlamayı gerektirir. Nietzsche'nin analizi, bu değerlerin mutlak veya doğal olmadığını, aksine bireysel ve birçok konuyu içine alan hafıza süreçleriyle şekillenen algılardan oluştuğunu gösterir. Bu anlayış, toplumsal ve ahlaki normların kökenlerini ve doğasını sorgulamaya açık bir yol sunar, böylece bireyler ve toplumlar mevcut değerleri yeniden değerlendirme ve gerektiğinde dönüştürme imkânı bulurlar.

Bengi dönüş, anların seçici bir şekilde değil, bütün olarak kıymetlendirilmesi gerektiğini öne sürer. Her bir anın değerinin, yaşamın genel dokusu içinde anlam kazandığı düşüncesi, bireyleri her anı kabullenmeye ve değerlendirmeye teşvik eder. Güzel anların yanı sıra zorlukları ve sıkıntıları da içeren tüm deneyimleri kucaklamayı vurgular. Bir ya da birkaç güzel anı seçip diğerlerini göz ardı etmek, yaşamın geri kalanına karşı bir kayıtsızlık doğurabilir ve bu, bütüncül bir yaşam anlayışıyla çelişir. Yaşamın zorlayıcı yönlerini kabullenmek ve onlardan öğrenmek anlamına gelir.

Bengi dönüş düşüncesi, yaşamın her anının, içinde bulunduğumuz an dahil, değerli ve anlamlı olduğunu hatırlatır. Her deneyim, yaşamın genel resminin bir parçasıdır ve insanları şekillendirir. Bu anlayışla, yaşamın tüm yönlerini kucaklamak, onları bir bütün olarak görmek ve her bir anın değerini anlamak mümkündür. Bu bakış açısı, yaşamın akışına uyum sağlama ve her anı, içerdiği deneyimler ne olursa olsun,

değerli birer öğrenme fırsatı olarak görme yeteneğini geliştirir. İnsan geçmişe veya geleceğe takılıp kalmadan, "şimdi"nin değerini kavrayıp onu kendi varoluşsal gelişimi için bir araç olarak kullanmalıdır. Her an, bireyin kendi değerlerini keşfetme, sorgulama ve yeniden şekillendirme sürecine katkıda bulunabilir. Bu yaklaşım, bireyin zamanı aktif olarak kullanarak kendi yaşamının yazarı olması gerektiğini vurgular.

SONUÇ

Bu tezde, Friedrich Wilhelm Nietzsche'nin felsefesinde değerler, din ve zaman üzerine yoğunlaşmış, onun bu üç ana tema üzerinden modern düşünceye ve bireysel özgürlüğe sunduğu radikal yaklaşımlar incelenmiştir. Nietzsche'nin felsefesi, geleneksel düşünce yapılarını sorgulama ve insanlık durumunu dönüştürme çabasıyla doludur, bu da onun düşüncelerinin hem tarihsel hem de çağdaş bağlamda önemini artırmaktadır.

Nietzsche, modern toplumun karşılaştığı problemleri derinlemesine anlamış ve postmodern bir duruma geçişi öngörmüştür. Dolayısıyla toplumsal yapının ve değer sistemlerinin tarihsel değişim süreçlerini önceden kavrayabilmiş ve bu değişimlerin insan üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde analiz etmiştir. Modern toplumun değer sistemlerinde yaşanan köklü dönüşümler, Nietzsche tarafından dikkatle incelenmiş ve bu dönüşümlerin bireysel ve toplumsal düzeyde yaratabileceği potansiyel etkiler öngörülmüştür. Ancak, Nietzsche'nin ortaya koyduğu eleştirilerin doğruluğuna rağmen, Üst İnsan kavramının pratikteki erişilebilirliği konusunda Nietzsche'nin bahsettiği bir belirsizlik söz konusudur. Nietzsche, bireylerin mevcut değer sistemleri içinde doğduklarını ve bu değerlerin toplum tarafından dayatıldığını kabul eder. Bu bağlamda, bireylerin gerçek arzularının toplumsal öğretimlerle şekillendirildiği ve dolayısıyla bireyin gerçekten neyi isteyip istemediği konusunda bir bilgiye sahip olamayacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Nietzsche, Üst İnsan idealinin ulaşılabilirliğinin, bireylerin mevcut değer sistemleri ve toplumsal normlardan kaynaklanan sınırlamalar nedeniyle zor olduğunu ifade eder. Bu, Nietzsche'nin felsefesinin yalnızca teorik bir eleştiri sunduğunu ve pratikte bu idealin nasıl gerçekleştirileceğine dair somut bir yol haritası sunmadığını gösterir.

Nietzsche, değerlerin kökenini ve geçerliliğini sorgularken, mevcut değer sistemlerinin ve ahlaki normların, Batı medeniyetinin Hristiyan ahlakının etkisiyle biçimlendiğini öne sürer. Bu bağlamda sorduğu temel soru, mevcut değerler sisteminin kökeninin ne olduğudur ve bu değerlerin geçerliliği nasıl sorgulanabilir? Nietzsche, değerlerin göreliliğini ve bunların insanın yaratıcı potansiyeli tarafından yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunur, ancak bu eleştirinin somut bir alternatif değerler sistemi önerisinden yoksun olduğu görülmektedir. Üst İnsan kavramı, bireylerin

kendilerini aşmalarını teşvik ederken, bu aşamanın toplumsal düzeyde nasıl uygulanabileceği konusunda net bir yol haritası sunmamaktadır.

Nietzsche, Hristiyanlığın ahlaki normlar üzerindeki etkilerini eleştirir ve bu etkilerin bireylerin özgürlüğünü nasıl kısıtladığını sorgular. Nietzsche'nin temel sorusu, dinin ahlaki normlar ve değerler üzerindeki etkisinin ne olduğudur ve bu etkiler bireylerin özgürlüğünü nasıl kısıtlamaktadır? Nietzsche, dinin tarihsel ve toplumsal bağlamda yarattığı etkileri eleştirirken, din sonrası dönemde ortaya çıkabilecek potansiyel toplumsal ve bireysel sorunlara dair kapsamlı bir çözüm önerisi getirmemektedir. Bu eksiklik, Nietzsche'nin din ve ahlak eleştirisinin pratik uygulanabilirliğini sınırlamaktadır. Nietzsche tarihin doğrusal değil döngüsel bir yapıya sahip olduğunu öne sürer. Bu görüş, bireylerin ve toplumların zaman kavramını değerlendirmelerine olanak tanırken, bu değerlendirmenin yeniden pratik sonuçları konusunda belirsizlikler içermektedir. Nietzsche'nin zaman anlayışının bireysel özgürlük ve yaratıcı potansiyel üzerindeki etkileri kuramsal bir çerçevede ele alınmış, ancak bu etkilerin pratikte nasıl tezahür edeceği hususunda net bir yol haritası sunulmamıştır. Bu durum, Nietzsche'nin zaman anlayışının uygulamadaki sınırlamalarını gözler önüne sermektedir.

Nietzsche'nin değerler, din ve zaman düşünceleri üzerine yapılabilecek eleştirilerin aksine, modern düşüncenin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynadığı aşîkardir. Nietzsche'nin felsefesi, felsefe tarihi açısından derin ve köklü bir etki bırakmıştır. Geleneksel düşünce yapılarını sorgulayan ve mevcut değerler sistemlerini eleştiren Nietzsche, özellikle değerlerin ve ahlakın kökenine dair yenilikçi bir perspektif sunmuştur. Onun "Tanrı'nın ölümü" ve "Üst İnsan" kavramları, modern ve postmodern düşünceyi şekillendiren temel taşlar olarak kabul edilir. Nietzsche'nin düşünceleri, özellikle Batı medeniyetinin dini ve ahlaki temellerine yönelik eleştirileri, hem felsefi hem de kültürel düzeyde önemli bir dönüm noktası oluşturmıştır. Nihilizm ve değerlerin göreliliği konusundaki tartışmaları, varoluşsal sorgulamalara ve bireysel özgürlüğün yeniden düşünülmesine katkıda bulunmuştur. Nietzsche'nin felsefi mirası, çağdaş düşünceye ve kültürel eleştiriye yön vermekle kalmayıp, aynı zamanda filozofların ve düşünürlerin değerler, din ve zaman anlayışlarını yeniden değerlendirmelerine zemin hazırlamıştır. Ayrıca modern "post-truth" dünyasında

Nietzsche'nin düşüncelerinin yankıları açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, Nietzsche'nin felsefesi, yalnızca bir eleştiri değil, aynı zamanda yeni düşünsel ufuklar açan bir düşünsel reform olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, E. (2013, Bahar). Nietzsche'de Dekadans ve Kültür Eleştirisi Olarak Trajik Bilgelik. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, s.111-126.
- Anık, C. (2018). *Modern Düşüncenin Bunalımı ve Doğru*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Armstrong, K. (2017). *Tanrı'nın Tarihi* (çev. O. Özel, H. Koyuhan ve K.Emiroğlu). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Blackham, H.J. (2020). *Altı Varoluşçu Düşünür*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Cevizci, A. (2014). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say yayınları.
- Çevikbaş, S. (2010). Nietzsche ve Nihilizm Kalkanına Yaşamın Yadsınmasını Kazımış Olan Bir Felsefe. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), s.25-40.
- Çevikbaş, S. (2011). Nietzsche ve Nihilizm Tarihsel Bir Yazgı Olarak Nihilizm: Avrupa Nihilizminin Tarihi, Kökeni Ve Egemen Olma Aşamaları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, s.69-82.
- Çevikbaş, S ve Öner, E. (2018). Nietzsche'nin Platon Eleştirisi: Platoncu Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi. *Kaygı*, 31(1), s.109-127.
- Coşgun, M. (2021). Post-Truth: Hegemonya'nın Yeni İdeolojik Aygıtı. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 15, s. 67-82.
- Cybulska, E. (2016, October). Nietzsche contra God: A battle within. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*. 16, s.195-206.
- Danto, A. (2002). *Nietzsche Hayatı, Eserleri ve Felsefesi* (çev. A. Cevizci). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Deleuze, G. (2006). *Nietzsche* (çev. İ. Karadağ). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2021). *Nietzsche ve Felsefe* (çev. F. Taylan). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2001, Kış). Üst insan: Diyalektiğe Karşı (çev. T. Ilgaz). *Cogito, Nietzsche: Kayıp bir kıta*, 25, s.111-130.

- Demirhan, A. (2002). *Nietzsche ve Din*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Durkheim E. (2011). *Dini hayatın ilkel biçimleri* (çev. F. Aydın). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Er, S.E. (2019). *Heidegger'in Nietzsche'si*, der. Sadık Erol Er, (çev. S.E. Er, V. Ay, F. Cılız, E. Baykal, S. Çevikbaş, M. Topuz, K. Gülenç, A. İ. Duru). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Feuerbach, L. (2008). *Hristiyanlığın Özü* (çev. O. Özügül). İstanbul: Say Yayınları.
- Groethuysen, B. (1944). *Nietzsche ve Alman Felsefi Düşünişüne Giriş* (çev. H. G. Atademir). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Heidegger, M. (1967) Who is Nietzsche's Zarathustra? *Review of Metaphysics*, 20(3), s. 411-431
- Heidegger, M. (1975). *Der Wille zur Macht als Kunts* (der. B. Heimbüchel). *Gesamtausgabe*, 43. Frankfurt: Klostermann.
- Heidegger, M. (2001). *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı* (çev. L. Özşar). Bursa: Asa Yayınları.
- Heidegger, M. (2001, Kış). Nietzsche'nin Platonculuğu Tersine Çevirmesi (çev. O. Aruoba). *Cogito, Nietzsche: Kayıp bir kıta*, 25. s.134-141.
- Heidegger, M. (2013). *Düşünmek Ne Demektir?* (çev. R. Şentürk). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- İkbal, M. (2006). *Şarktan Haber* (çev. A. N. Tarlan). İstanbul: Sufi Kitap.
- İkbal, M. (2018). *İslam'da Dini Düşüncenin Yeniden Yapılandırılması* (çev. C. Soydan). Ankara: Hece Yayınları.
- İncil. (2020). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Jackson, R. (2010). *Nietzsche ve İslam* (çev. T. Koç). Ankara: Sitare Yayınları.
- Jaspers, K. (2008). *Nietzsche* (çev. M. Batmankaya). İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Klossowski, P. (1999). *Nietzsche ve Kısırdöngü* (çev. M. Yakupoğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Kuçuradi, İ. (2021). *Nietzsche ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

- Küçükalp, K. (2017). *Nietzsche ve Postmodernizm*. İstanbul: Kibele Yayınları.
- Ladd G. E. (1981). *The Presence Of The Future The Eschatology Of Biblical Realism*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Marx, K. (2009). *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi* (çev. K. Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- Nehamas, A. (2016). *Nietzsche Edebiyat Olarak Hayat* (çev. C. Soydemir). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Nietzsche, F. (2001, Kış). Defterlerden. *Cogito, Nietzsche: Kayıp bir kıta*, 25. s.192-206).
- Nietzsche, F. (2003). *Şen Bilim* (çev. L. Özşar). Bursa: Asa Kitabevi.
- Nietzsche, F. (2008). *Deccal Sahte İsa* (çev. Y. Kaplan). İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Nietzsche, F. (2012). *Aforizmalar* (çev. O. Düz). İstanbul: İlgi Kültür Sanat.
- Nietzsche, F. (2013). *Seçmeler* (çev. İsmet Zeki Eyüboğlu). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2015). *Tragedyanın Doğuşu* (çev. M. Tüzel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2017). *Şen bilim* (çev. A. İnam). İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2018). *Karışık Kanılar ve Özdeyişler* (çev. M. Tüzel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2020a). *Putların Alacakaranlığı* (çev. M. Tüzel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2020b). *Deccal* (çev. C. Akün). Ankara: Panama Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2020c). *Ecce Home* (çev. M. Tüzel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2020d). *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (çev. L. Bakaç). İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2020e). *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (çev. M. Tüzel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

- Nietzsche, F. (2020f). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* (çev. A. İnam). İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2020g). *Gezgin ve Gölgesi* (çev. M. Tüzel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2021). *Tan Kızıllığı* (çev. Ö. Saatçi). İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2022). *Güç İstenci* (çev. N. Epçeli). İstanbul: Say Yayınları.
- Özkan, S. (2007). *Nietzsche Kaplan Sirtında Felsefe*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Pearson, K. A. (2011). Kusursuz Nihilist (çev. C. Soydemir) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü* (çev. H. Hünler). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Raptis, B. K. (2020). Böyle Söylerdi Nietzsche: Nihilizm, Post-Truth ve Benzerleri, *Pasajlar Dergisi: Post-Truth Çağı*, 4(2), s. 57-71.
- Richardson, J. (2008). “Nietzsche’s Problem of the Past”, *Nietzsche on Time and History*. s. 87-112.
- Safranski, R. (2002). *Nietzsche A Philosophical Biography* (çev. S. Frisch). London: Granta Books.
- Schopenhauer, A. (1970). *On Affirmation and Denial of the Will to Live*. England: Penguin Books.
- Schopenhauer, A. (2011). *Din Üzerine* (çev. A. Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.
- Topakkaya, A. (2017). *Felsefe, Din ve Kültürde Zaman*. İstanbul: Say Yayınları.
- Yeşaya (2008). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Young, J. (2017). *Nietzsche: Bir Filozofun ve Felsefesinin Biyografisi* (çev. B. O. Doğan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları